

Ziaktuhai :- Dr. Ipe Joseph (MTL), Rev. B.D. Prasada Rao. (CSI), Miss. Elizabeth Leelavathi Manasseh (CSI), Rev. Chauthuama (P.C.I), Rev. Phillip S. Marsih (MCI), Mr. K.J. Andrew (CSI), Mrs. Beela Mary Joseph (MTC), Mrs. Jyothi S. Udaykumar (MCI), Rev. Dr. Zaihmingthanga (PCI), Capt. D. Daniel Raju (S.A) and Rev. K. Lungmuana PCI.

Editorial Board (Siamsuaktu) :- Rev. Dr. Ipe Joseph, Rev. B.D. Prasada Rao, and Miss. Leelavathi Manasseh & Rev. K. Lungmuana.

Chongchaina le sumpuana ni changpuituhai chungha khom hin a sân ki lôma. Khakhêla, Bishop Dr. A. Rajaratnam, President, AISSA hin hi Manual chungchânga an ngaidânhai le an lungrîla nir veipuituhai Bishop D.K. Sahu, Metropolitan Philipose Mar Chysastom, Moderator, R.P. Lyndoh, Rev. Dr. Elia Pradeep Samuel, Rev. Dr. Francis Sunderaraj le Rev. Enos Pradhan Das-hai chungha khom lônthu ki`nsîr sa a ni. Khan, Rev. Dr. Surya Prakash khomin inthorna le changpuina satak a ni pêk sikin lônthu kin sîr sa a ni.

Khan, hi manual bu hih India ram sînga Koiindanga nâipang le ulian, vânglai-hai siaminsatirna hranga siam thei a ni sikin, ki

Rev. K. Lungmuana,
General Secretary,
All India Sunday School Association

A SÛNGA THU OMHAI

Thumahruai	v
Thumavân	vi
Hrilinsatna	vii

SEN KHATNA - I

Kristian irchutirna thumahruai	(1 – 27)
Bung 1 : Kristian irchutirna hrilfiana	2
Bung 2	:	
Kristian irchutirna thiltum	6
Bung 3	:	
Kristian irchutirna hlutziahai	9
Bung 4	:	
Kristian irchutirna hmanghai	12

SEN HNINA - II

Sîngkua indingtirna (foundations)	28 - 32
Bung 5 :		Bible le
Theological indingsuaknaa Kristian irchutirna	28	

SEN THUMNA- III

Sande Sikul ata Kristian irchutirna	33 - 56
Bung 6 :		Sande
Sikul irzirna le masônna	34
Bung 7	:	Sande
Sikul irfûkkhôm dân le irrêlbôlna	44
Bung 8	:	Sande

Bung 12 : Irchutuhai inhriatthiamna	72
Bung 13 : Irchutuhai inhriatthiamna: Puihlinghai	76
Bung 14 : le irchulaihai Krista tianga kaihruaina	Mâni 79
Bung 15 : Chongchai hranga hin itinmo Nâipang, Vânglai le ulian ei inthorhai hrang.	84

SEN RINGANA - V

Bible irchu hranga siamna	86 - 96
Bung 16 : Lesson tumna	Bible 87
Bung 17 : Bible Lesson siamna	89

SEN RUKNA - VI

Irchutirna dânhai	97 - 110
Bung 18 :	Irchutirna dânhai 98

THUMAHRUAI

Tualsûng Koiindang tina hin Kristian irchutirna hih a poimo tak a ni. Khaang dênin, Pathian sinthôna hrangin tualsûng Koiindang tina hin Sande Sikul irchûna hih pôl tina nei hi a nang a ni. Nâipang le vânglaihai ta hrangin a nang tak taka. Khaang dênin, ulianhai hrang khomin a sân inthorna satak hi irchûnaa hin a nang a ni. Kristian irchutirtuhai ei ni anga hin intakna le khotâng dang danghai kêra khom hin Jisua Krista Rengpaa hin ei omdânhaia hin iam indettir hranga a sân inthorna a ni pêk a ni.

AISSA hin mâni omna hmun sûng le rambung huaphai ten hin irchutirna programme hi a siam irfûk a ni. Programme nei rikipa hin hianga Kristian irchutir theina Manual Programme-ah a tak rama inlangtirna hih a`rsâng tak tak angin AISSA hin an hriata. A changtuhai khomin an iti chu **“IRCHUTIRNA MANUAL”** kin innang, Sande Sikul hmanga, Jisua Krista sinthôna hranga mi danghai irchutirna hrang an ti chu a ni. AISSA hin an izong lam ang takin irchutirtuhai innang a hmu sikin hi Kristian irchutirna **Manual** hi a siamsuak tâk a ni. Khanchu, AISSA hin Kristian tianga mi theithiamhaiin hianga **Manual** lekhabuhai irziak hrangin an nuam dân hrang anga voi tam tak **“Ziaktu Workshop”** ti nei hnungin, a tôp taka chu **Manual** nei theina dinghmuna ei hong ngîr thei tâk a ni. Hi mannual lekhabu hih Kristian irchutirna irsâng tak inentirna hrangin hmangrua satak a ni. Khan, hi manual lekhabu hin hmun tin le ram tina hmang thei hrang hin voi tam tak eninfel zoi hnungin a nang angin siaminsattir a ni. Hi manual-a hin sen ruk le bung sômhni ten a oma. Khaanga khan hi lekhabu hin irchutirna tianga tualsûng Koiindang chita inhriattir a tih tia iamin India sûnga Koiindang murdi satvur hrangin Pathian kuanga ki chongchaina irsâng tak khom a ni.

Ziaktu le a siamtuhai khom hin a tak ram le irchûna tiang

PRESBYTERY THUMA

Kristian Irchutirna (Christian Education) hih tualsûng Koiindang tin le Kristian mimal tinin ei innang tak le poimo tak a ni. Pathian Thu lama Koiindang mipuiin an changkâng theina hrangin, AISSA (All India Sunday School Association)-in Manual bu a`rhming *Christian Educators' Training Manual* a hong insiam hi a sân a sa le a nang tak a ni sikin, mi tin hmang thei hrangin mâni chongin irhlet a ni. Printing manhai (charge) chu Mobile Theological School, C.H.T. Synod itum a ni.

Hi lekha bu irhleta hin spelling châina le type insualna (printing mistake) hai a om duai khomin irhlettuhaiin ngaidamna ngên a ni.

Hi *Training Manual* bu siamtuhai le hmangtu murdihai

Sd/-

Rev. S.C. Lala
Executive Secretary,
Tangram Presbytery.

THUMAVÂN (FORWARD)

Kristian irchutirna hi tualsûng tina Koiindang sinthôna tianga irchûna satak a ni. Nâipang hai, vânglai le ulian manih Koiindang ta hranga hin siaminsattirna hi sinthôna tianga irnak pêk intharna hih a sân a nang a ni. Koiindang tina hin Kristian irchutirna program hih mâni kum dungzui anga irchûna pêk hi Jisua Krista hnungzuitu puihlinga hin a siam thei a nih ti inhriat anga hin mâni Koiindang chita hin hianga irchutirna hi tho ngêt a nang a ni. AISSA hin mâni kum dungzui anga Kristian irchutirna tia irnak a insua anga hin Pastor le Lay leader-hai hin a malâktua changa irchûna inhrattu ni a nang a ni. Khakhêla, keima khom hih AISSA leh hin irzomna satak ki chang sa sikin lômom ki tia, khaang khan irchûna le Kristian irchutirna irsângtir hranga ki chang thei sikin, hi Manual hi India rama Koiindanghai hranga Pathian thilpêk a nih ti ki iama. Hitaka hin a bula ei sirsan lâkna hrang thil tam takhai hih Kristian irchutirtuhai ata hmu thei a nia. Hi hih a tak rama irchûna irsâng tak a ni. Hi inhriatna thuhai siam dân hi chu voikhat ni zu phongin chu bu dang anga a siana hmuna va sia nôk ang kha nuam ta no chi ni. Hi hih irchûna olsam tak le inthûk tak a ni.

Khan, K. Lungmuana, General Secretary AISSA hi a`rziaktuhai le a siamtuhai hin hi Manual insua hranga hin irnak an insua sikin lômthu ki hril sa a ni. Hi bua hin iamna satak Koiindanghai laia ki nei sa. Khan hi hmanga hin Rengpa Jisua Krista hi mâni Inzôkpu a nina hih Kristian lam tianga nir sôntirtu le ni puiinhlingtirtu ni thei a nih ti hi michi le rammual invartu anga hin hi irchutirna hin ni pe a tih ki iam sa a ni.

Hi lekhabua irthok hin Pathian, ei Pa, Pathian Nâipa le

Bishop Dr. A Rajaratnam
President,
All India Sunday School Association (AISSA).

HRILINSATTIRNA

“Kristian irchûna hi tho mai nang a ni. Hi irchûna Manual bua hin chung tuarna lampui dik irhmutirtu ni a ti. Hi sinthôna pomiruk sika lômpuina,” –**Bishop. D.K. Sahu, General Secretary, National Council of Churches in India (N.C.C.I).**

“Hi AISSA Manual bu hi India sûnga irchutirtu le nu le pahai laia hin sintho suak a ti, ki`nhriatin a sân ki lôm. Hi hih tep hrang le nir chutirtu inruk tak a ni. Hi hih chi dang dang hmang anga science tianga thurchi le theology khom sin a tho insa ual theina hranga a irrol sa a ni. Rev. K. Lungmuana le a sinthopuihai chung a hin sinthôna inpâk ruk an ni sikin ki lôm,” – **Dr. Phillipose Mar Chrysostom, Mar Thoma, Metropolitan.**

“Keima ngêt khomin hi bu hih a saterenga pastor le Koiindang hruaituhai hranga hmangrua a nih ti ki hmu suaka. Khakhêla, a bîk takin ei rama Sande Sikula irchutirtuhai hmangrua tak a ni. Hi hih irchûna Manual hmangrua masa tak a nia, hi hih irchuhai hranga irchûna Sande Sikul Seminars le India rama Koiindang Conference-hai hin hmang inlâr thei a ni.” –**Rev. R.P. Lyngdoh, Moderator, Presbyterian Church of India.**

“Hi Kristian irchutirna Training Manual bu hih chongchaina le irnak insuatuhai zâra hong suak a nih ti hi fel takin hmu thei a ni. A thu tina hin mâni nun hranga hmangrua tak tak a oma. Hi hih irpêkna sinthotuhai kut ata hmangrua satak hmu thei a ni. Irchutirtu le irchulaihai hrang khoma damna le hrisêlna pumpui hrang le Kristian iamna tianga irsôntirna a ni.” –**Rev. Dr. Elia Pradeep Samuel, General Secretary, The Methodist Church of India.**

“Hi Manual bu hih ki en tuaia inhriattirna le irzukna tam tak ki hmua. Hitak ata irthok hin India sûnga Koiindanghai hranga irsinsiamna hranga changpuina lian tak ni tih ki iam a ni. A saterengin a sinthotuhai hin intak taka ra insuakna sin an tho sikin a sân kin pâkhai a ni.” – **Rev. Dr. Sunderaraj, Former General Secretary of Evangelical Fellowship of India & Evangelical Fellowship of Asia. Atûn hin Hyderabad City Network-ah Chairperson a ni.**

“Kei khomin thu tôte a satea ki lungrîla ki insîr nuam chu hianga AISSA-in India sûnga Kristian irchutirtuhaiin Manual bu roinpui takhai siamsuak hranga malâkna an neia. Hitaka hin zoro sôt takhai beina sin an thoa. Hianga malâknaa hin sâng tam tak (thousands) ei ram sîr le panga Kristian irchutirtuhai hranga an nâihai ta hranga hruai theina satak le a bîkin iamna lama le lungkhamna neia omdân le Pathian chi dân lama siamtu ni a ti. Hianga AISSA-haiin malâkna neia Pathian nâihai nina hranga sin lian tak an zui thei sika lômpuina. Khakhêla, hi Manual bu hi vânglai, nâipang le ulian le Kristian irchutirtuhai khoma hi bu hih ra insuakna a nei theina hrangin ki inhlan a ni. Pathianin hi Manual bu hmangtuhai hrang le a siamsuaktuhai hrangin satvur ri se.” – **Rev. Enos Pradhan Das, General Secretary of Church of North India.**

inseilantirna lam an thei sika a ni. A chung a table-ah ei hmu dânin chu sômhleikhat (11) hih Sande Sikul-ah nupang Superintendent le pasal minli (4) vaih Sande Sikul Superintendent hmu theiin a om a ni. Khannisian, hi hih a pângaiin om rak thei maka. Khakhêla, hi intharna hmu thei hranga nuam chu Kristian irchûna mâni insûngkua tianga nei thei sa hi a ni.

Kristian irchûna hih Koiindang puma irchûna sinthôna hi a ni. Hi hih nâipang hrang vaih ni loiin, a hong phutna chu nâipang ni khomsian, nâipang zoro lai ata hih mihriam nun dân hong indingsuaktirna a ni sikin.

Hi Kristian irchutirna hrilfiaa hin hiang hin lei en ei ti :-

Kristian irchûna hih irchutirna – Irchu thiamna fe dân a nia, irchûnaa hin Bible kop saa neiin irsônna lam tinrênga irsôn hranga mihai hruaikhômna hi a ni. Kha irchûnaa khan a laitaka Krista neiin, Jisua Krista zâra Pathian thiltum le irfûktirnahai inhriat le dong hrangin irchulaihai inhriat thei lama irchu dân kalhmang dân hmangin, Jisua Krista sika lam tinrênga rammuala hin sin sa tho hrangin a ni.

Hi hrilfianaa hin irchûna chu mihriam puihlingna tiang a pan anga hin mihriam changkângnaa hril a nia; irchutirnaa hin irchûna hluchukna hrangin changpuina a ni. Hitaka hin irchutirna inlâpna chihai fepui dân hrang khom a huap sa. Khaanga irchutirna fepui dân hrang khan hihai ang hin irchutu chu fûina pêk thei a ni :-

- Bible-in a inlangtir angin Jisua Krista zâra Pathian inhriatna hmangin a kaihruai a ni.
- Jisua Krista zâra, a hringnuna Pathian thiltum le irfûkhai a tong ngêtna hrangin.
- Irtha Irthiang sinthotheina khan Pathian ta hranga hringna hrangin a ni.
- Sûngkuaa, Koiindang le khotânga mihai chung a sin a tho

SEN KHATNA – I KRISTIAN IRCHUTIRNA THUMAHRUAI

THUMAHRUAI SEN KHATNA – I

Koiindang rama irchutirna tianga sinthônaa hin India rama Pastor le hruaituhai uar mai hranga inhriat a ni. Atûnlaia India Koiindangin a saterenga a innang tak chu Kristian irchûnaa irchutirtu siamin, a ngaituana le lungrîl le hringnunhai irpêk ripa irhmu'nfeltir hi a ni. Khaangin, Kristian irchutirtu murdi'n chu sûnmaton tianga insâp irzatna tak neia irchutirna lama nâipang, vânglai le ulianhai hih Jisua Krista hnungzuitu satak inneitira, ei ram India mi le sa nina anga mophurna tak neia irchutirna pêk hi a ni.

Hi senkhatnaa hin Kristian irchûnaa hin hmun minli'n hmu thei a nia, mâni khotual Koiindang irchûna sinthoa hin a tak rama inthotir hrang a ni.

- **Bung khatna** 1 : **Kristian irchûna hrilfiaa**
- **Bung hnina** 2 : **Kristian irchûna thiltum**
- **Bung thumna** 3 : **Kristian irchûna hlutzia**
- **Bung minlina** 4 : **Kristian irchûnaa hmanghai.**

Hi thupui minlihai hmanga hin irchutir theina hrangin changtuhai tho hrang dânhai hmang hrangin inthorna pêk a ni. Entirna'n – insîr (lecture) a pâla hrilsôpna, mipui hrilsôpna, power point presentation le chi dang dang thil irhmutir thei le inlangtirna hmanga irchutirna hi a ni.

BUNG KHATNA – 1

KRISTIAN IRCHUTIRNA HRILFIANA

Hi irchu hranga hin Kristian irchutirna hrilfia irzat uala hmu thei a om a ni. Hitak ata hih Kristian irchûna hin nâipang ringot ni mah ti inhriat infel thei a nia. Hi hih a kum dungzuia nâipang, vânglai le ulian irchûna a ni.

Hi irchûna san tak chu mimal chita thuneina hih a hong inrasuaktir thei a nia, tho theina tinrêng inhriat thiamna le sintheina lian tak a chang thei a ni. Chong dang viata hmangin, irchûna (education)-ah hin mimal le mihriam hi lam tinrênga inmasôntir hrang khomin inbeltir sa a ni. Mihriam chu khaanga irchûna pêk hin tho theina sip takin a hong suak ngai a ni. Kristian irchûna hih lam tinrênga hin mihriam masônna (nâipang, vânglai le ulian) hin Jisua Krista irchutirnahai zuitu ei nina hi a ni.

India sûnga Kristian irchûna Seminar hin 35 (sômthum ringa) changtu an nia, hi a hnuai ei Table No. 1-ah irhmutir ang hin a ni. Hihai hih a ram sûng bial dang danghai ata inthang an ni.

Table No. 1

Sl. No	Title	Pasal	Nupang	Total
1.	Pastors	04	04	08
2.	S.S. Leader/Suptds.	04	11	15
3.	Y.F. Leaders	04	02	06
4.	W.F. Leaders	–	02	02
5.	M.F. Leaders	04	–	04
Total		16	19	35

Note : *M.F : Men's Fellowship; Suptds : Superintendents; S.S : Sunday*

A chung table ang dungzuia khin Pastor le khotual Koiindanga lay leaders khom hin Kristian irchûnaa hin chang sa a ni. Khakhêla, nupang le pasal khom chang sa an ni. Hi changtuhai hin irdonna an neia, sâm hranga an irdonna chu “Imo Kristian irchûna?” Kristian irchutirna hih i ma ni? An sâmnahai chu hiang hin lâktôi a ni :-

• **Pasal hni (2) le nupang rugin (6) hiang hin an ti :-**
Kristian

irchûna hih Koiindangin Bible irchutirna ang sin a thôna a nia, khataka khan mihriam nundân a sa lam tianga om theina hranga indanglam hih a thiltum a ni. Hi thil hih Sande Sikul vânglai irpôlkhômna le puiling Bible Study Group-ah tung a ni.

• **Pasal riat (8) le nupang minli'n (4) hiang hin an ti :-**
Kristian irchûna hin Sande Sikul sinthôna a nia; Koiindang tina nâipang le thoibophaiin hi rammuala an om sûnga hin Jisua Krista an zui theina hranga changpuina a ni.

• **Pasal minli (4) le nupang rugin (6) hiang hin an ti :-**
Kristian irchûna hih inah le Koiindanga nâipanghai Bible irchutirna ang a dôntea irchutirna a ni. Khotâng le sûngkuua Pathian ta hranga an hring theina hrangin a ni.

• **Pasal hni (2) le nupang thumhaiin (3) hiang hin an ti :-**
Kristian irchûna hih Koiindang tin mophurna a ni. Mi tin ta hranga Jisua Krista irchutirhai an ni theina hrangin irchutirna a ni.

A chung ei hmu ang inlang dâna hin Kristian irchutirtuhai hmu dâna hin Kristian irchûna hih mâni khotual Koiindang irchûna sinthônaa mipuihai lêng dân le omdân a hong indanglamtir thei a ni. Khannisian, senkhathai hmu dânin chu nâipang hrang le thoibop anga irngai a nia, khannisianlân, a danghaiin felfâi takin Kristian irchutirna hih mi tin hranga a nih an ti.

A tângpuia insâpin chu Kristian irchutirna hih Sande Sikul nâipang le thoibop anga irngai a ni. Mâni Koiindang laia mi tam

- Krista zâra Pathian **inhriat** theina.

- Irtha Irthiang sinthotheina'n Jisua Krista anga hruai theina hringnun.

- A dinghmun anga Pathian sinthônaa hin fe inruualpuia sêngkua le khotânga a ni tin nuna Bible thutak hmanga sinthôna.

THO HRANG (ACTIVITY)

1. A changtuhai Group chînte tea zêkin, Group tina mi chu inthum no le minlia siam ni ri se.
2. Group tinin an leader (hruaitu), Recording Secretary le Reporter (insîrtu) inthang ni ri se.
3. Group tinin hi donnahai hih hrilsôp ni sian, hrilsôpna chu 10 (minutes) sêng ni a ta, kha zoiin chu irchunghôm nôk hrang a ni.
4. Group tinin an ihmusuakhai tep inlang ni ri se.
5. A nangin chu an tep inlang ata thu tôiin belsa ri se.

1. Itho sika mo Kristian Irchûna (Education) ei innang? (Mt. 28:19; Mk. 16:15; Joh. 21:15).
2. Imo Kristian irchutirna (Education) thiltum?

(ACTIVITY)

Changtuhai murdi hih pôl hni'n zêkin lân, 15 minutes sêngin an tho hranghai sin pehai roi. Sin an tho hnunga khom omkhôm nôkhai sinlân, an titina (irchûnaa) an thu hmuhai chu pôl tina hruaituhaiin tep inlanghai sian, ngaidân an lei ivonghai khah hril ual ta loiin, an thu inhriathai chu a bong lama lâkkhôm ni ri se.

Group 1:

- Mat. 28:19 - 20 irchu roh.
- I thupêk mo Jisua Krista khan a`rchutirhai kuang a pêk?
- Atûnlai Koiindang ta hrangin hi thupêkhai hin imo an entir?

Group 2:

- Hihai hi irchu roh, Deut. 4:1; Lk. 6:46 - 49; II Tim. 3:16 le 17
- Irchutir sinthônaa hin i ang tho hrangin mo a`rchutir?
- Sande Sikul tianga Koiindang sinthôna hin atûnlai India ta hrangin imo an entir?

Thukhârna :

- A changtuhai hin thil thar an irchu a omin chu irhril hlôm ri sehai.
- Session nei theia a om sikin, mi inkhatin Pathian kuang lômthu hril sian, an thil thar irchûhai hmang ngêt a ni theina hrangin Pathian changpuina nghi sa ri sehai.

In tianga tho hrang (Home Work) :

- Mihaiin an sêngkua le Koiindanga Kristian irchûnaa

BUNG HNINA – 2

KRISTIAN IRCHÛNA THILTUM

Mihriam tinrêngin a thiltum tak chu Pathian inhriatna le Pathian ta hranga hring hi a ni. Kristian Irchûna khomin a thiltum ual tak chu nâipang, vânglai, ulianhai siam indanglamtirna hi a nia, Pathian iamna ata Jisua Krista le Irtha Irthiang sinthotheina zâra hin a ni.

I anga Programme khom Koiindangin a itho hrang chu, Koiindang chu Krista taksa a nina angin, Koiindangin a thiltum chu nâipang, vânglai le ulianhai hih Jisua Krista angna neia inomtira, rammuala hin Pathian ta hranga hring ni hranga indanglamtirna hi a ni. Thu dang viata hrilin, Koiindang indingna tak chu rammuala Pathian sintho irkiptirna hranga a ni (Mt. 28:16-20; Lk. 4:18-19 etc).

Thupêk roiinpui tak (Mt. 28:18-20) hih nâipang, vânglai le ulianhai khomin rammual pumpuia irchutirna hmangrua anga hmang hrang a ni. Khannisian, a mophurna hin Pathian thupêk irchutirna le Thurchi Sa inhriinahai hin a huap sa a nia; khante, itinmo hi thupêk hih a tho suak thei hrang lam, hmangrua hrang angin a tho no'n te?

Koiindang khomin irnak an suana hrang tak chu hi thupêkhai pêlsuak theina hrangin Kristian inpuihlingtirna hrang le sinthôna sika saninzôkna a nizia hi a`rhme thei lam taka inhriat infeltirna hi uar a nang a ni. Nâipang, vânglai, ulianhai khom hin an nina ang taka an inhriat theina hrang le pom theina hrang dânhai enin Bible irchu dân anga Kristian hlutzia irchutirna pêk hi a nang a ni. Khaanga, irchûna pêka khan Kristaa an iamna kha insîr suak an ta, sêngkua laia sinthopuina le khotâng le Koiindanghai laia târinlangtir a ti.

Hianga thu fe dânhai thîrin Koiindang khomin mi tinrêngin sinthotheina irpêka sinthôna zongsuak hrang a ni. Mihriam tinrêngin ngaitua theina, ngaidân, omdân, vâ dânhai ei nei senga,

Kristian irchûna Programme-ah hin thil minli belsa a ni (Tir. 2:42-47)-ah ei hmu thei a ni.

1. **KÔKHMU (Instruction)** : Hitaka hin irchutirna, thuhiril le inthotirna hmanga hin a ni.
2. **PATHIAN BIAKNA (Worship)** : Hi rammuala hin Pathian le A sinthôna ei ngaituana hin, Pathian tianga ei ngaituana khah Pathian kuang insîrsuakna a ni. Khasikin, ei omdân le châng dân khom Pathian angna a nei a ni (Sam bu).
3. **IRPÔLKHÔMNA (Fellowship)** : Hi hih Koiindang sênga siaminsatu chu a ni (Efe. 4:15-16; I Joh. 1:3). Irpôlkhômna dik tak chu hoiinhaina khêl tianga sinthothei a nia, hitaka hin mi dang leh irpôlkhôm lamhai hih lungkhamna thu insîrna ata ngaiinatna, chongchai, changpui theina pêk le khotâng irsôn theina hrang ngaituana a pêk thei ngai a ni.
4. **SINTHÔNA (Service)** : Hitaka a thîr ual tak chu mi tinin a innang ang lam taka inhriatna le iamna a chung a thiltho hi a ni. Hi sinthônaa hin chi dang danga om thei a nia, Kristian, khotânga vaih ni loiin iamna dang neituhai khotânga khom hin a huap sa a ni.

Ngaitua hrang thil :

Thurchi Sa pêksuakna indarh thiaiin, a chung a tho hrang minli ei ihmu angin, khi tak ata irthokin Koiindanga Thurchi Sa sinthônaa hmangin nâipang, vânglai le ulianhai Jisua Krista tianga saninzôkna irhmu theiin an iom hrang a ni.

A chung a ngaidânhai hrilsôp angin, Kristian irchutirnaa hin

KRISTIAN IRCHUTIRNA H MANGHAI

Kristian Irchutirna ei innangna tak chu Bible-ah Reng Jisua Krista thupêk a ni sikin (Mk. 16:5). Kristian Irchutirnaa Koiindang changpuina hranga hmu thei (Deut. 31:12-13; Joh. 10:10) a ni. Atûnlaia India rama hin imo Kristian Irchutirna thotum?

Kum tam tak lei fe tâka khan India rama Koiindanghai hin Kristian irchutirna hih nâipang laia sinthôna le Thurchi Sa hrilna anga lei be ual ngai a ni. Khannisian, kum sômthum theng tâk hnunga irthok khan ngaidân thar a hong om tâka. Lungirlaktuhai ir donna chu, “Atûnlai India rama hin a tuhai hi mo Kristian irchutirna an innang? Sâmna tângpui chu, “Ulianhai, vânglai le nâipanghai,” an ni. Atûnlai hin ulianhaiin an hringnuna hmangna hrangin Bible tep a nangzia hi inhriatna thar a hong suak tâk a ni. Kristian irchutirna hi ulian ata phut a ni’n kêng, nâite le vânglai, insûngkua le Koiindanga a tû inlût thei a ni.

Voi tam tak hi ir donna poimo tak inhnihai ir don a nia :

1. Khôn mo Kristian Irchûna chu a om phut hrang?
2. Kristian Irchûna hi nâipang ata mo phut a ni hrang?

Kristian Irchutirna hi insûnga nâipang irthok ata senkhatin chu hiang hin an ti

“Kristian Irchutirna chu nu sula irthokin thân khur dênin le

Kristian irchutirna chu nâite zâlna (vâi-êng) irthoka thân khur ten” a ni.

I khom ni sian, Kristian Irchutirna hih irchûna le inhrilna sin hi, Kristian vânglaihai laia irchutirna pe mai hrang a ni.

1. SÛNGKUA : Kristian Irchûna irphutna satak chu sûngkua a ni. Insûngkua le a kôlvêl thilhaiin nâipang, vânglaihai hih a ni tin inhriatna

KRISTIAN IRCHÛNA H LUTZIAHAI

- Kristian irchûna chu Kristian tin hai irchutirna tiang panga sin a thôna a ni. Jisua Krista zâra mihai sinthotheina pêkin rammuala Pathian mission-in an puiinhlingtir thei.
- Hi irchûnaa hin Kristian irchutirna hlutziahai ei hmu thei.
- Kristian sinthôna sina hin a hlutna tam uala hmu nôk hranga Kristian irchutirna a isabei le inthor ni nih.

1. Kristian irchûnaa hin a taka Pathian inhriatna an pungtir

a ni : Hianga Kristian irchutirnaa hin mimal tinin Pathian hmu theina

hrangin a changpuihai ngaia, Pathian chu inchungtak, mong nî nei loi, taituan mi a nih ti inhriat theina a nei a ni. Pathian chu siamtu a nina, lungkhamna dik, irthiangna, roirêlna dik hmu theina hrangin a changpui thei sa ngai a ni. Khakhêla, Krista hi rammual Inzôkpu le Irtha Irthiangin Krista iamtuhai ta hrangin mi tin kuanga om theina le inhriat fel theina hrangin a changpui sa ngai a ni.

2. Kristian irchutirnaa hin Kristian khotânga mipuihai hih

theina hrangin inhriattir theina **mihriam hlutna irsângtir** **a pêk**

thei : Ei Rengpa Jisua Kristaa hin chu mi tu ang khom intakpui / hmupui ta phot chu a`rngaiinhlu zit a ni. Mihriam murdi hih inzâom takin a en ngai. Mi murdi hih Krista hrangin hlutna ei nei chit a ni. Kristian irchutirnaa hin mipuihai chu Krista zuina hranga thuneina irsâng tak a pêka. Khasikin, Krista

dingsuaktir thei a ni. Khaanga, sêngkua khan irsual le irhmumâkna, khotânga entonrua an hong ni taka; Jisua Krista Thurchi Sa kha thunei tak le irpêk takin an inpuang ngai a ni.

4. Kristian irchutirna hin Koiindang irsôntir theina a ni :

A chungã hlutna inthumhai khi a taka a hong changin chu, a tam tiang le satna tiang lampanga khom Koiindang a'rsôntir angin a ni. Khan, nâipang, vânglai, ulianhai khomin an mimal senga Krista ata inhriattir a ni ngaia, ngaidân dik inhriatpuinaa hin a changpui thei ngai a ni. Khataka irthokin Kristian dik hmu theina a hong neia, insûnga, Sikula, College, Hospital, khotâng hmuna le a dang dang hmunhaia hin mihriam a sinthôna tina hring thei le hmu'nfel thei a hong ni tâk a ni.

5. Kristian irchutirnaa hin rammual tianga Kristianhai mophurna an hriattir thei :

Kristian irchutirnaa hin lam tinrênga irsôntir dân le a sat dân a'rmîlpui thei ngai a ni. Nâipang, vânglai, ulianhai khomin an omdân, thei dân, inhriatnahai hin khotâng dang dang, fâk le nêk dang tam takin India khotâng laia khom irngeina le satna tiang hin a'rsângtir thei ngai a ni. Chong dang lam viata hrilin hi Bible irchâng hih vântâng nuna khêl thei loi chu a ni (II Tim. 3:16-17). Nazareth Inpuangsuakna (Lk. 4:18-19) etc. Hihai hih mâni nun rama irngatna a ni.

6. Kristian irchutirnaa hin India sûnga Koiindang thilsiam tam tak (India Arts) le namzia (culture)-hai hin irchu irmîl theina a pêk :

India rama Kristian nam dang danghai laia hin irchu sinthônaa hin India thilsiam sa tak tak (Indian Arts) le namzia (culture)-hai hmanga hrilsuak thei hih a sân a poimo a ni. Khasikin, mâni khotual Koiindang chita hin hianga tho hranga inhriatna nei hi a nang a ni.

THO HRANG (Activity)

- Kristian irchutirna hlutzia inentirna le indetna hrangin a changtuhai hin Bible irchânghai inzonuaktirhai hrangin inthor roh.
- Kristianhaiin rammuala an mophurna anga an tho thei nona lama khâltu omhai chungchâng hih a changtuhaiin titina (hrilsôpna) nei ri sehai.
- A changtuhaiin India thilsiam (Arts) le namzia list-hai hmangin

lekha tep leh irzom insa theina lama masônnaa inthor an innang a ni. An theinahaia hruai thei an innang sa a ni.

THO HRANG (ACTIVITY) : A pôl pumpui chu pôl minliin zêk ni sian, hihai hih a pôl tinin hrilsôp ni ri se. Hmunkhata omkhômhai sian, a pôl tina hruaituhaiin an thu hmusuakhai irhmutir ni ri se. Hrilsôp mai ni sian le an thu hmusuakhai lâktôi ni ri se. Khatak ata an thu hmusuakhai khah Kristian Sikul le College-ah Principal-hai kuang pêklût ni ri se.

“Sikul le College-ah an irchu tâka, kum zabi 21-na khan nâipang le vânglahaiin Television enin khataka khan, nupang pasalna, inrui thil, tehelzongna Politics hai hin a saterengin mihriam hlutna tianga hmu theiin le inhriat theina tiang an inlangtir tâka.”

- Irchutuhai sataka hruai inlûta inhriat dikna, an talent le theinahai chungtuarna inhmusuaktir hrangin itinmo nu le pa le irchutirtuhai hin thurôn an pêk hrang?
- Itinmo nu le pa le irchutirtuhaiin rammual hoiinhâina satak hîp thei ata khâl thei hrangin an enkolhai?

Sin tho sunzom hrang :

- Hrilsôpna thil hmusuakhai khah mâni hmuna Sikul Principal-hai le College-haia pêk ni ri se.
- Hi Kristian irchutirna Programme ata hih Kristian irchutuhaiin imo an dongpui zongsuak roh.
- Hi irchûna hmuna Kristian irchutuhaiin nâipanghai ta hranga an chongchai intam ualna hrangin fûina pêk ni ri se.
- Hianga Pathian thu Class-ah irchûnaa hin irchutirtuhaiin

Ei Rengpa Jisua Krista hih Juda mi a nia, Judahai sakhua ser le biak dân hnuaia seilian a ni. Tiana Juda nam laia khan chu, irchutirna kher hi nei ual mahaia, sêngkuua hin an irchu ual ngai tak a ni. Kha laia khan chu School-hai nei ual mahaia, nu le pahai hih irchutu anga irngai a ni. Juda nuhaiin sakhua irchûna tângpui chu an nâihai pêk a ni ngaia, kha hnunga pahai hin irtha tianga irchutirna an pêk nôk ngai a ni. Nu le pahaiin an nâihai leh hin Pathian lampui le Pathian chi dân khom an insîrsôp ngai a ni. Nâipanghai kha irdonna siam hrangin inthorna an pêk sa ngai a ni. Nu le pahaiin, **Torah** (Dân bu) hi an hman ngai. Khataka khan nâipanghai khah tepa en loa inhriattir hrangin an inthor sa ngai. Nâipang kum minli a hong ni tena chu a pa mophurna chu Judahai chongchai dân “*Shema*” irchutir hi a ni.

“O Israel mihai, irngai u ta, Rengpa ei Pathian vaih hi kêng Rengpa a ni. Rengpa nin Pathian chu nin milung murdi’n, nin ngaituana murdi’n, nin hrâtna murdi’n lungthung roi. Avuana hi thu nangni ki ipêk hih nin milunga châm mai sianlân, ngûk takin nin nâihai irchutirhai roi. Nin inhriat mai theina hrangin nin bâna khît unglân, michal khitna’n hman roi. Nin mikot chunghaia khom târ ngai roi,” ti hi (Deut. 6:4 - 9).

India ram dinghmuna, nu le pa, pi le puhai hih insêngkuua omhai nâipang, ruatharte le ulianhai hi Pathian biak dân, chongchai dân, entonrua hlutna dân, inhriatna dika sintho, omdân le khotâng nuna le insêngkuua lungthung dânhai hi a saterenga an chungu mophurna irnghattir an ni. Hi thilhai hih sêngkuua dang dang kêra khom a om a ni – Sêngkuua chîna, sêngkuua liana le sêngkuua irkop lian takhaia hin a om ngai a ni.

Tho hrang (Activity) :

A. Mimal sin :

- Nin insêngkuua ngaitua roh. Ni hong irsôn mai anga hin i

- Insûngkua irthoka Bible / Kristian tho dân le hlutzia anga ni inhriathai irziaksuak roh.

B. A Pâla sin :

- Pôl pumpui hih pôl minli'n senin lân, an tho hrang siam pehai seng roh. Minit sôm sùng hrilsôp ni sianlân, irbukkhôm nôkhai sianlân, pôl tinin 7 minit sunga târinlanghai sian, an ihmusuakhai lâk intôi ni ri se.

Group 1 : Itinmo Kristian irchutirna hih insûngkuaa irchutir thei a ini

hrang? Hi irdonna hih insîrsôp unglân, Skit (a taka inentirna) hmangin minit 5 dôr mi hmuakhai irthokin inlangtir ni ri se.

Group 2 : Nâipanghaiin Krista an inhriat le zui theina hrangin nu le

haiin itin mo an irchutir? Hi irdonna hih hrilsôp ni sian, kha an ihmusuakhai khah Poster (lekha ngara târlang) hmangin minit 5 vêl inlangtir ni ri se.

Group 3 : “Sûngkua a ruala chongchai ngai, a ruala irdâihai ngai chu

an om hmunkhat ngai.” Atûnlai dinghmuna mihriam buai tak taka sintho laia hin itinmo a hmang thei dân hrang hrilsôp ni ri se. Khataka hmuakhai om khah minit 5 vêl Skit hmangin irhmutir ni ri se.

Group 4 : “Insûngkua, Pathian biak suamhai le sin an tho hmunkhata

an omsuam ngaia.” Hi thuhai hrilsôpin lân flip chart hmangin hmuakhai omhai irhmutir ni ri se.

Ngaitua hrang thil

2. KRISTIAN IRCHÛNAHAI Schools le Colleges :

Nâipanghai enton hrangin nâipang ual chang a nang. Kristian irchutirtuhaiin chu nâipang ual an changa, khataka irthokin nâipanghaiin an irchua, Jisua Krista hnungzuitu an hong ni thei ngai. An nunchana irthokin Jisua Krista lam tiang mi dang khom an hne thei ngai a ni. An rual sakhua dang biaktuhai laia an rualhai inhnetu ni thei hrangin fûihai roh.

***Irdonna inthum ei siam a nang :** School le College-ah Kristian nâipang le ruathartehai hih Kristian irchutirna ei irhmutir ngai mo? Pathian biakna hmun le Pathian Thu irchûna hmuna hin imo an irchu suak? Einia irthokin hmu hrang an nei mo?*

Nâipang : Nâipanghai chu insûngkua an irenkolnaa irthokin an hong suaka, hmun lian ual le irzat ual sikul-haia an hong lûta. An nî dân ang taka lei pom hih a nang. Hmun irzatna uala chu hruaihai an innang ngai a ni. Khan, thûl indanglamtirna hrangin changpui an innang a ni. Thil tam tak hi an hmu zông nuam tak a ni. Khaanga, hmun irzatnahaia an hong omin chu mizia sa an nei theina hrangin irchutirtu le nu le pahaiin an ta hranga chongchai a nang ngai. Sikul-ah Jisua inhriat maia an om theina hrangin hril nôk mai an innang ngai. An talent le tho theinahi khom masôn theina hrang le hmu theina hrangin fûina pêkhai a nang a ni. Thil tep dân le irchu dânhai irchu mai ngai hrangin hrilhai hrang a ni. An rualhai sakhua dang zuituhai laia omdân thei le irhmutirhai hrangin irchutirhai an innang a ni.

Thoibop le ruatharte : Nu le pa le irchutirtuhai hih an rualhai angin an irzômpuihai hrang a ni. Ingaina le hrilpuinahi an innang ngaia, irchûna an tuipui theina hrangin senkhat chu pên tianga fûina pêk intam khom a nang a ni. Pên tianga boiruak thil hîp theitu tam tak lai khoma Jisua Krista an irnghil thei loina hrangin sataka changpui an innang a ni. An talent-hai le an idonghai dik taka hmang thei hrangin changpui an innang ngai. An taksa ta hranga hrisêlna le a sa chi vaih fâk hrangin inthorna pêk an innang a ni. An hrisêlna hrangin irdâina sahai insûng tiang le sikul le College-hai khoma neipuihai ngai a nang a ni. An

- Rengpa Zâmbu chang theina an nei ngai.
- Sûngkua, Koiindanga, khotânga Pathian sinthôna an nei.

Koiindanga hianga namindetna chu thoibop le ulian baptisma an hong tho zoroa hin Bible hi sirsana neiin Kristian irchutirna phut a hong ni ngai. Vânglai, nupang le pasal irkopin a hapta tin class nei a ni ngai. Irtûngni khohloi dârkâr hni (2) mani, Pathianni zîng inkhôm bâng mani, zân tianga Pathian biak inkhôm mâna mani, class nei a ni ngai. Hi class-hai hih tha thum no le kha nêka tam khomin nei a ni ngai. Hianga class-hai hih bialtu Pastor / Pro. Pastor, Koiindang Upa / Director, Kristian education-haiin an irchutirhai lenvângin chu a sân a sa. Koiindanga ite nina nei loihai nêkin chu a sa ual a ni.

Zongsuak (Research) irthoka hmusuak dânin, vânglaihaiin sakhuana hin a tak ngêta hmu ni sian, an hring sûnga Krista zuina sika irpêkna a siam ngai le irtha irthiang irngat theina an nei sa ngai. Khasikin, hi zoroa hin Kristaa om, chonginkung le irpêkna sin an inkung zoroa hin a sân fûina satak pêk an nang a ni.

THO HRANG (ACTIVITY) :

Class-ah : “Koiindanga an danglamnahai khoma hin mahrip ei tho seng hrang a ni. Koiindang senkhata chu nâipang baptisma le vânglaihai namindetna le puilhinghai (full member) mi le sa nina tak taka lâkhai hih hmang ngai a nia; aniachu, Koiindang senkhathai rêkin chu nâite inhlanna le vânglai, puihling baptisma-hai hih an tho dân a ni ngai.” Hrilsôpnaa changtuhaiin ngaidân dang dang omhai inza theina hranga changpuina neia, khahai ata khah Kristian nuna hrangin imo a`rkôk ti ngaitua sa ni ri se.

Bozuina sin (follow up Programme) : A changtuhaiin Bible-a hin nâite inhlanna le kha hnunga nâite baptisma le namindetna an khotual (local) Koiindanga an lei itho dânhai chu zong ri sehai. Bible sirsana

4. VACATION BIBLE SCHOOL (VBS) : Vacation Bible

School-a khom hin Kristian irchutirna hmang a ni. Hi hih Sikul irngam zoro (om loi zoro) summer vacation, Pooja vacation, Deevali le Christmas vacation-haia hin sùn 7 le sùn 10 le sùn 15-hai hmangin mâni khotual Koiindang tinin Kristian irchutirna Programme nei a ni ngai. Bible thu irchua raifân taka zoro an hmang theina hrangin hi vacation zoro hmangin an irchutirhai ngai. Hi bible ata sintho irchutirna – irchûna hmangin irchutirna pêk an ni ngai. Irchutuhaiin uksakna khah an hong nei tâka. Pathian thua irdonna, hringna, Koiindang, ram le thil chi dang dang intakna omhai sataka don thei a ni ngai. Sikul nâipang, i zoroa manih Sande Sikul fe ‘rman loihain chu Kristian Irchutirna Vacation Bible school an siamna hmuna an fe ngai. Hi vacation Bible School hih inlâpna tam tak a om. Thu tômte, hitaka hin inlangtir a ni. A list belsa nuamtuhaiin belsa thei a ni.

- A zoro pumpui hmanga Bible belsana hmangin thupui a om.
- A thupui irchutir hrang dân a fepui hrang chi dang dang a om.
- Bible study hih inlâp hrang tianga irsiamin chu irchutuhaiin a hoi an tia; khan, hla sak khom a hoi an ti ngai.
- Jisua Krista hih irchulaihaiin an saninzôktu le Rêngpa an pom.
- Koiindang le khotânga sintho dân hrang an lei hmulôk chu a lian lamin an sinsiam thei.
- Koiindang senkhatin chu VBS hih mi murdi ta hrangin an neia; Koiindang pumpui chu irchutirna Programm-ah an chang ngai. Khaang khan nâipang, vânglai le puilhinghaiin an irchu ngai. Hi hih an sin irhlômna a ni.
- Nikho poimo a bîkin fâina nî, irthiangna nî, sintho pêk nî,

irpumpkhatna siam theina lampui sa a ni. An iamnahai hril irhlômna hranga thil irfûkkhôm a ni sa.

- Bible ata missionary-hai lungrîl sin a tho dânhai inhriattirna thar nei a ni ngai.
- Mi senkhat, VBS-ah irchulai, irchutirtu vânglai le ulianhai le volunteer-ah lûthai hin chu theological irchutirnahaia lût nuamin Pastoral ministry le ministry dang danga an lût ngai.
- Koiindang senkhathaiin chu vânglai le ulian, nâipanghai a bing binga an irchûna dungzui anga zirin le an nuamzông le innanghai enin iamna dang dang neihai le an nei ngai.
- Koiindang a hong irsôn mai ngai.
- Koiindang senkhat chu VBS-ah changin irngeina hranga lam inhong khom an nei sa ngai. Hi hih “Pada Yatra” silent march-in an nei ngai. Poster chôiin khotâng le nam irngeina a lêng theina hranga hmang a ni.
- Atûnlai zoro hih VBS om sângin chongchaina lam hro zoro a ni. Hi hih a tângpuiin vânglaihaiin an tho ngai a ni.

THO HRANG

(Apôla (Group) sin : Pôl pumpui chu irang chara zêkin pôl tinhai chu nupang le pasal irang char hrangin zêk ni ri se.

Pôl sin No. 1 : VBS siamsuak hranga enton hrang inlang a ti.

Pôl sin No. 2 : Millim changa tõi (skit) te “VBS ki kâi nuam,” ti inlangtir ni ri se).

5. BAPTISMA CLASSES : Koiindang senkhathaiin nâite baptisma hinBible dungzui angin an hmang ngai. Khannisianlân, Koiindang senhai rêkin chu inhlanna sinthôna hih an ngaipoimo ual a ni.

Khasikin, nu le pahaiin an nâihai inhlanna inneitira, kha hnunga baptisma inchangtir hranga hril an ni. Baptisma class khom annihai ta hrangin irfûktir a ni ngai, thoibop le ulianhai hrangin irkaihruaina siam a ni ngai :

- Bible study (tepna) neiin Trinity Thuiam, sual ata saninhringna, irthiangtirna etc irchutir an ni ngai.
- Jisua Krista hi an saninhringtu anga pom theina hrangin irchu sa an ni.
- Krista tianga irpêkna nuna nei hrangin hruaihai an ni ngai.
- Sûngkua, Koiindanga, khotânga Pathian sintho hrangin a ni.
- Baptisma chang hnunga an puihlingin chu Krista hnungzuitu iamom an ni hrangzia inkungna an nei ngai.

6. NAMINDETNA (CONFIRMATION) CLASSES : Koiindang

lian tam takhaiin nâite baptisma an tho ngai. Kha sûnga khan nu le pahaiin nâitehai irthûlin an nâihai Krista iamna lama enkol mai hrangin chonginkungna an nei ngai. Khan, nâipanghai vânglai an hong ni tena chu Koiindanga puihling mihriam anga an ni theina hrangin namindetna (confirmation) class ti hih an kâi ngai a ni. Khasikin, hianga irkaihruaina hi an ta hranga siam pehai a ni :

- Bible irchutirna tângpui an pêkhaia, khan thuiam, Trinity, Saninhringna, Koiindang lama Kristianhai kalchôi hrang dânhai irchutir an ni.

THO HRANG :

Changtuhai hin an omna Koiindanga nupang irpôlkhômna hai ngaitua hrangin fûihaiin lân hi donnahai hin hrilsôp ri sehai.

1. Nin Koiindanga nupang irpôlkhômna hin voi i za mo an hmang
ngai?

2. Nupang irpôlkhômna hin nupang laia la nâipang ualhai mit a lâk
theimo?

An mit a hîpin chu a sanhai hril roh.

3. Koiindanga Mission sinthônaa nupang irpôlkhômnaa hin itinmo
a tung?

A bong lamin nin Koiindanga thil hmusuakhai khah a bu tea siamsuakin AISSA-ah thon ni ri se.

E. PASAL IRPÔLKHÔMNA: Pasal irpôlkhômnaa hin lam tam

takin Kristian irchûnaa hin an lang. Khannisian, Koiindang tam taka chu Kristian irpôlkhômna hih nei mahaia, pasalhai hin tha khata voikhat chu irhmukhômna angin an nei nuam ngaia; khataka khan hmun senkhata chu India le ram danga thil intak tung hai hrilsôpna an nei ngai. Bible khom hih nî tin le sîn tin nun dân hrangin an hmang ngai. Bible Study le Seminar bâka, Jail inah omhai ministry (prison ministry). Vântâng chungtuarna, chongchaina ministry, thuhril sinthôna, Koiindang inding dân le ram hmusuak dân sinthôna khom an nei sa ngai a ni.

THO HRANG :

A changtuhai hin an omna Koiindanga pasal irpôlkhômhai ngaitua hrangin fûihaiin lân; khanchu, hi donnahai hih hrilsôp ri sehai.

4. Pasal irpôlkhômna hih nin Koiindanga voi i za mo nei ngai a
ni?

5. Pasal irpôlkhômnaa hin pasal laia la nâipang ualhai lungrîl a
hîp inhne thei mo? A hîpin chu a sanhai hril roh.

6. Koiindang mission sinthônahaia pasal irpôlkhômna hih itinmo
a tung?

7. IRPÔLKHÔMNA PÂLHAI (Fellowship group) :

Koiindang tam takin a nangna le tuina nei laiin chu pâl inding a ni ngai. Nâipang irpôlkhômna, vânglai irpôlkhômna, nupang irpôlkhômna le pasalhai irpôlkhômna an nei ngaia. Hi irpôlkhômna hai hin thiltum kiruk (six) hai an nei. Pathian biak, irpôlkhômna, irkôkhmuna, irhrilhlômna, chongchaina le sinthônaa irhmutir a ni.

A. NÂIPANG IRPÔLKHÔMNA (Kum 4 – 12) : Nâipang irpôlkhômna khom hih Kristian irchutirnaa om a ni. Koiindang senkhata chu Sande Sikul pângai bâka, nâipang irpôlkhômna hi tha thum dana voikhat an nei ngai. Kum tinin thupuihai nei a ni ngai. Entirna'n, "Ni tualbômhaia rualhai chu inhre roh," ti hi kum 2004-ah thupui a ni. Khan, thupuihai leh irzomin, hla, lemchang (millim inchanga) drama, irdâi, irsêlna, thurchi milui, irchâng en loia inhriat, thubuaihai irchûna le a ruala intânirsiatnahai hi tu tukai hmangin nâipang hai an irchutirhai ngai. Khaanga, siama khan Kristian nâipang hai laia rual sa a siama, khan sakhua dang biaktu an rualhai leh khom rual sa nina a siam sa thei ngai a ni.

THO HRANG :

- Kristian nâipang irpôlkhômna satna le saloinahai hrilsôpna nei ni ri se.
- Nin khotual Koiindanga nâipang irpôlkhômna nei thei dân hrang ngaitua ni ri se.

B. VÂNGLAI IRPÔLKHÔMNA (Kum 13 – 24) : Lam chi dang dang angin vânglai irpôlkhômna sûnga Kristian irchutirna hin a om. Vânglai irpôlkhômna sûnga vânglai nupang le pasalhai a pôlin an om ngai a ni.

- An irhnik dân innang, inlakna lungrîl ngaidân hai ar ang a ni. Anni chu thil insîrsuaktu inthang tak an ni.
- Sakhua chu a tak neiin, sintho khom a kop sa ngêt hrang ti

- Taksa tiang, lungril tiang, khotang tiang thil, phurna tiang le
le
irtha tiang thilhaia irchutirna le irchuna fedan hmangin
vanglaihaiin puihlinghai anga irsonlianna hrang an nuam
sikin kaihruai an nuam ngai.
- An lungril murdia Jisua Krista zui an nuama, atun khom hin
Koiindang chopui nina an nuam ngai.
- A san Kristian nun nina hih an raiinfan ok ngai a ni.
- Koiindang le khotanga hin a hmangtu le a pekту / hruaitu
ni
hih an nuam ngai a ni.

Vanglai thurôn pekту (Advisors) : Vanglai thurôn pekту hrangin
nu le pa mani, vanglai indit mani, pasal le nupang, nupang pasal
nei tak le nei loi khom an ni thei. Vanglaihai indanglamtir hrangin
mophurna an nei.

- Bible thu a tum tuma irchu hrangin an hruai thei, inductive
(thil
inkhata irthoka mongna tangpui siam) Bible Study fepui
dan hmangin kha thutak khah ei ngirhmun dik taka hmang
hrangin, sungkua, Koiindang le khotanghaia an poimozia an
inlangtir thei.
- Sinthohaia an irhlet hlom ual theina hrangin Interchurch
vanglai
irpôlkhômna hin tha thum dana voikhat khopui / kholian /
khote haia nei thei ni a ti.
- Mâni khotual Koiindang tina counseling (thurôn pekту)
centre inding
thei ni sian.
- Mi irngainattu pôl khosung hmun senkhathaia inding thei
ni sian.
- Vanglaihai hruaitu hranga kaidok le irsontir theina hrangin.

Pôl No. 2 : Vanglai irpôlkhômnaa a hrâtna le inlanga insir ni sian,
vanglaihai irpôlkhômna inhrâtna hrang thurônhai nei ni ri se.

Pôl No. 3 : Vanglai irzom le omna chi dang dang khah India ram
sunga omhai, sorkar le irzomna nei le nei loihai khom (address, phone
number, email address hai) kop sa'n irziak suak ni sian, khahai khah
pôlhaiin a sem darh hrang a ni.

Mimal sin (Individual work) :

- Changtuhaiin an khotual Koiindanga vanglai
irpôlkhômna hai
enin hi donnahai hih an isam hrang a ni.
– Nin vanglai irpôlkhômnaa hin a hrâtna le hrât
loinahai
khah i hai mo an ini?
– Nin vanglai irpôlkhômnaa inhrattirna hrangin
itinmo
malakna nin inei hrang?
- Thumal 1000 words-in “Ei Koiindang thurchi” ti hih
irziakin
lan, kha khah AISSA-ah hong thon inlut roh.

C. SANGRAM IRPÔLKHÔMNA (Kum 20 - 30) :
Koiindang

senkhata chu irnei phing la vanglai hai, Kristian irneina
chungchanga irchu hrangin tha khata voikhat an fe khom ngai.
Khaanga tho dan hmang khan sangram intakna senkhat chu
a`rkiangtir thei a ni. Khan, hianga irnei phinghai hih Koiindang
senkhata chu uksak rak ngai mahaia; khannisian, enkola hianga
tho hrang ranga lam inkhat a ni.

D. NUPANG IRPÔLKHÔMNA : Nupang irpôlkhômnaa khom
hin, Kristian irchutirnaa hin lam tam tak an langa. A tangpuiin,
Koiindang tam taka chu nupang irpôlkhômnaa changhai chu nupui
le la hrât ualhai an nia, anni khan bungheia chongchainahai neiin,
Koiindang sinthonahaia hmang hrangin sum le puan hmusuak

SEN – II

INDINGSUAKNAHAI (FOUNDATIONS)

BIBLE LE THEOLOGICAL INDINGSUAKNAHAIA KRISTIAN IRCHUTIRNA

Hi sen hnina (unit 2)-ah hin bung khat vaih a oma. Hitaka hin Bible le theology tianga irthoka ei hong en hrang a ni.

- Atûnlai ngîrhmun Bible dungzui anga Kristian iamna.
- Kristian sêngkua irsônlianna.
- Thuthung Luia irchutirna.
- Thuthung Thara irchutirna.

BUNG RINGA – 5

BIBLE LE THEOLOGICAL INDING SUAKNAHAIA KRISTIAN IRCHUTIRNA

Kristian irchutirna hih senkhatna ei inlangtir ang takin irchutirna hih Kristianhai laia hmang ngai a nia. Bible hih sirsan anga irngatna tak chu a nia, a laitaka Krista, mipui le mipui irzomkhômna huapin, atûnlai ngîrhmun ang dungzuiin Kristian irchutirna hih Pathian thua irngat a ni. Koiindang irchutir sinthôna khom Bible-ah irthokin a ni. Irchutirtu innangna le masônna tiang hin a ngaipoimo a ni.

Mi'n Kristian irchutirna hih an hriat infela irthokin Kristian irchutirna hmang inlâp theina a hong nei thei chak ngai a ni. Kristian irchutirnaa hin chu Pathiana irngat a ni hrang a ni. Bible thiltum le omzia an hriatna a neia, irsep inhne theia, mimal nuna vaih ni loiin, sêngkua nun le khotâng nun dênin a`rsep inhne thei ngai a ni. Kristian irchutirna hih irchûna Programme mai mai ang ni maka, Bible thu le irchutirna hih sinthônna khom inhriat infel a nanga, kha khah rammual thil omhai anga hmang thei hranga irkai a ni. Hi thilhai ngaitua hrangin irchutirna bulhai ngaitua sa a nang a ni.

F. BIBLE-AH IRPÔLKHÔMNAHAI (Fellowship Groups):

Hianga irpôlkhômnaa hin sêngkua dang dang a huapa, sêngkuaa hin vânglai puihling le nâipang an oma. Khopuihaia hin chu member-hai omna a sân an indarh ngai a ni. In va vêl hrang khom hih Pastor ta hrang khomin intak tak angin an lang ngai a ni. Khasikin, irpôlkhômna neina hmun khom indang bika inding a ni ngai. Hihai hih a pôla in neituhai an ni ngai. Hi member-hai hin tha khata voikhat member dang danghai inah irpôlkhômna nei a ni ngai. Kha zoro anga khan a hongtuhai chu a in neituhaiin an lei mikhualhai ngai a ni. Khaanga pôl (group) nei satnahai chu imo a ini?

- Kha bial sêngka khan sêngkua dang danghaiin tha khata voikhat irhmukhômna an nei ngai a ni.
- Pastor sinthôna khom hin khaanga vântânga hin uar a ni ngai.
- Nina / ngaidân chi dang dang irthoka hong an ni sikin, rual nina, ngaisaknahai an uar sa ngai.
- Ngaisakna an uar sikin, natna, intakna lusônna, sum le puan intakna, etc an toka hin an irchangpui hlôm sup sup ngai a ni.
- Kristian irpôlkhômnaa hin Pastor sinthônahai an changpui ngai sikin, sêngkua member tinhaiin an innang ang an dong ngai.

G. CHONGCHAI IRPÔLKHÔMNA (Prayer fellowship):

Chongchaia irpôlkhômnaa hin Kristian irchutirna (education) khom hi a hong oma. India sêngka hin chongchai dân chi dang dang a om a ni.

- Koiindang dang le Nâipang irpôlkhômna.
- Koiindang dang le vânglai irpôlkhômna.

- Irkaina a sa rak no khomin irngeina an tung ngai a ni.
- Koiindang chongchaina hin rual nina, irpôlkhômna, irpumkhatna l e irrualna a siam insa ngai.
- Kristian vântâng hai laia nina tiang le pungna tiang khom hin a`rsôntir ngai.
- Sathnem irngai le iamom taka chongchaina nei a ni ngai sikin, m i h a i lunggrîl a hîp le a tôn thei a ni.
- Chongchaina sikin mâni hringnun, sêngkua, Koiindang le nam tahrang thiltumhai khom Pathianin hlo an chuktur thei ngai.

THO HRANG :

- Hitaka an ihmu angin changtuhaiin chongchaina satzia irziak sa ni ri se.
- Pôl khah a chîn uala siamin minliin zêk ni sian, mâni omna ram l e Koiindang ta hrangin chongchai ri sehai.
- Pôl dang dang irsiam suakin, mâni omna hmuna Koiindang dang hai leh hin chongchaina nei hrangin inthor irhlôm ni ri se.

H. PUIHLING BIBLE IRCHÛNA (STUDY) :

a dôntea irchûna hih a hapta tin Biak inah irchûna nei a ni ngai. In tiang khom tha tin nei a ni sa ngai a ni. Hianga Bible study programme hih Koiindang dang hai leh irkopa neina zoro khom a om sa ngai a ni.

THO HRANG :

- A changtuhaiin an Koiindanga vânglai le puihlinghaiin Bible

pumpui khah a chîn uala zêkin, khotual sêng le District level (bial sêng) State level le nam level-ah Koiindangin mani, Kristian Organisation-in mani, Camps an lei ineia masônna an lei idonghai khah insîrsôpna nei ri se.

THUKHÂRNA : A chung a Programme le sinthôna murdi ei târinlang hai khi mâni khotual Koiindang hai masônna an tung thei a ni.

Kristian irchutirna hmangtuhai hranga hi a bunghai hih mi tin tho hrang a ni :

A pôl pumpui hih pôl ruka zêkin hi tho hranga a iti angin tho hrang a ni : Hi thuhai hih Koiindanga a bu te tea siamin Kristian Magazine anga insuak hrang a ni. A changtuhai hin hi Articles hai hih AISSA-ah siamsuak hrangin thon ni ri se.

Pôl 1 : Hi article hih irziak hranga, “Kristian irchutirna a taka hmangtuhaiin mi tin an dingsuaktir” hi article hih 800 thumal khêl tiang ni no ri se.

Pôl 2 : Article inhnina chu “Rammuala irngeina hih insêngkuaa irphut a ni.” Hi article 800 thumal nêka tam ni no ri se.

Pôl 3 : Inthumna chu, “Koiindanga Mission sinthôna a`rkip thei ualna hrangin itinmo nupang le pasalhain sin ei itho suam thei hrang?”

Pôl 4 : A minlina chu, “Atûnlai India vântânga hrât loihai irsônna hranga vânglai irpôlkhômna poimozia, a bîkin mâni Koiindang hai enin.”

Pôl 5 : Article ringana chu, “Ram indingna hranga Kristian

THO HRANG: A pâla (Group)-hai khah buk thumin siam unglân, an sin hranghai pêk seng ni ri se. Minit sôm (10) sâng hin hrilsôpna pehaiin, kha zoia, report pe hrang koihai unglân, a nangin chu an thu hmusuakhai lâk inbong hrangin siam roh.

Pôl (Group) 1 : Panel (Thu ngaitua hranga pôl inding inlân, khahai

khah “Irchutirtu hin Krista sinthôna lian a ni” ti thupuihai hrilsôp ri se.

Pôl (Group) 2 : Hi bunga Hebrai le Grik chonga irchutirna thumal

hmanga omhai, Bible-ah hmang dân anga inhriat hrangin zongsuak ni ri se.

Pôl (Group) 3 : Hrilsôp roh. Jisua nâipang lai le a thoibopa khan

Atûnlai ngîrhmun Bible dungzui anga Kristian iamna : Atûnlaia India ngîrhmun anga hmang a ni theina hrangin chu hi hih inhriat a nang a ni. Imo ei iam le itho mo ei iam le a san tihai hih ei inhriat hrang a ni. Khataka a poimo tak chu Pathian a nia; khaangin, a mihai a enkol dânhai khom Bible-ah hmu a ni. India rama ei thil tonghai hih Bible zoro laia mihai thil lei hong tong ang kha a ni. Entirna’n, senkhat namzia (cultural) tianga intakna. Khan, Thuthung Lui le Thuthung Thar thurchi senkhathai ei enin chu thu tam tak a nî tin ei hringnuna hmang hranga a poimozia ei hmu thei a ni. Imo Pathian ti ei insâpin irchutirna sin ei itho a ni.

Irkaina dang danga Kristian sângkua irsônlianna : Insâng chu i anga mi khom ni sian, i anga iamna nei khom ni sian, Krista lungkhamna a hmu ngai. Krista ei iamnaa khan mihai an nina angin a nin pomtir theia, Krista sinthotheina le lungthungna neiin mihai nin toktirin a ni siam indanglamtir ngai.

Thuthung Luia irchutirna : Hebrai-ah irchûna hih a tôtein en inlân, Kristian irchutirna hin a hnôl no sikin khanga Hebrai an irkaina bulhai ei en hrang a ni.

Judahai irchutirna irphut dân : Pathian hih thurchi le dân hmangin an puang inlang ngai. A thuthung hmanga Pathianin Israelhai a hong hruaisuak dânhai irzomin, Hebrai mihaiin an nâihai khah Pathian iama, a sinthohai irnghil viat loia, a thupêkhai vong indet ngit hrangin an nâihai an irchutir ngai a ni (Sam 78:7).

Pathian chu irchutirtu : Hebrai-haiin chu Pathian chu irchutirtu anga an ipom hi, Pathian mizia (nature) irthoka an ipom dân chu hihai hih an inei a ni.

- Siamtu,
- Thuthung siamtu
- Enkoltu.

Pathian indit dân le vârna le lungkhamna chu zongin inhriat mai hrang a ni. Khanchu, ochai, deipu, rêng le lekha’rziaktuhai chu Pathian

Sakhuaana ser le sânghai : Hebrai mihai sakhua ser le sânghai laia inkhat chu irchûna lama irchulai le irchutirtu irzomna le irhletna hi a ni. Hianga irzomnaa hin mi chîn le mi lian ngaituana ar angtir ngai a ni.

- Insûnga an hmangnaa irngonaa hin inzâna, roiinpuina, lômna le irdonnahai hin a kaithoi thei a ni.
- Fe'rkân hruaithe hin zoro lei fe tâkhai an hriat thartir nôk a ni.
- Sabbath nî (Pathianni) le ruaithe nikhuahai hi chu Pathian hring biakna anga be a ni ngai.

Synagog : Synagog hi irchutirna hmun satak anga hmang ngai a ni. William Barclay-in hiang hin a`rziak :

Atûnlai Biak inah ei irchu ang nêkin Synagog-ah irchûna khah hmang ual a ni. Synagog chu Sabbath (Pathianni) nia Pathian an biakna hmun ni maka, sakhua irkaihraina le irchutirna le inkhik irhmutirna hmun a ni.

Thu danga chu Synagog hih dânhai hmangna hmun a ni.

- Mi murdi kuang an hrilfiah.

Hanak: *Hanak* omzia chu intheitir mani, irchutir anga tihna a ni. Hi thubul omzia hong irphutna chu inhlan mani, siahran tihna ang a ni. Hi hih verb chongbâi anga Thuvâr 22:6 khan hmang a ni.

Torah: *Torah* chu Dân tihna a ni. Torah ti omzia tak chu paih tihna a ni. Inpâkna hla irziaktu`n chu Dân chu khuaih lutui nêkin a thum ual tiin a hril (Sam 119:108).

Lamath: *Lamath* omzia tak chu irchutir le inphûrtir / inhartir tihna ang a ni (Hosea 10:11).

Thuthung Thar irchutirna : Kristian irchutirna hong suakna bul tak chu hi a hnuai ei târlanghai ang hin a ni.

- **Krista irchutirnahai inentirna** : Kristian irchutirna hong irphutna tak chu Jisua Krista ata a ni. Jisua khan Judahaiin an sakhua thila irchutirna an lei ineihai khah hmangin a ta hrangin hmangrua poimo tak an hong ni. Krista chu irchutirtu, indamtu, a kâra chu thil irkhêl thotu le thuhritu a ni mai ngai a ni.
- **Tirtônhai thuhril le irziakhai** : Thuhril hih sintho irkiptirtu a ni. Thuthung Thara irchutirtu ni hrangin chu iamnaa koina, iamna hrilfiana, iamna hring le irtha tianga omzia hrilfia theina nei mi a ni hrang a ni.

THUTHUNG THARA IRCHÛNA TIANGA THUMAL
Didasko: Tirtônhai 2:42 le II Timothe 3:16-17-a hin irchûna hranga thupêk a ni.

Paideuo: Efesi 6:4 le II Timothe 3:16-27-ah hin irchutirna ti hih hruai le inthotir le intheitir.

Oikodomeo: I Thesalonika 5:11. Hitaka hin irchutirna omzia hih siaminsa (edify) le indingsuaktir tihna a ni.

Hodegeo: Johana 16:13 le Tir. 8:31. Hitaka hin chu hruai le irhmutir nole lampui irhmutu tihna ang a ni.

Hihai bâka khom hin Thuthung Thara hin irchûna tianga thumal dang danghai khom hin irchûna le sinthôna tianga intheitir hrangin a huap zit sa a ni.

Thukhârna: Kristian irchutirna hnutna tak chu Bible tiang le Pathian Thu (Theological) tianga phunindettirnaia hin irngatna tak a ni. A matona ei lei hril tâk angin, Kristian irchutirnaa hin chu Pathianna irngatna a`rhmutir ngai; Pathian chu thutak irngatna tak a ni sikin, Pathian irchutirna hi a poimo ual tak a ni. Thunei tak khom Pathian

ten hi sin an tho ngai a nia, a zoroa chu nisa vâ ten khom hmu phâk loiin sin an tho ngai a ni. Khataka khan Pathianni vaih hih irngamna sîn a nia, kha nî sîna khan lampui lianhai hin an irvâk vêl hena. Nuam le ningin an hun an hmang ngaia, a zoro zoroa lenvâng chu thil enhoi tak tak le khotâng laia irhel le buaipuom tak an chang tâk a ni.

Robert Raikes, thurchi lâkkhômту (journalist) hi nâipang indittu le lungkham nei mi a nia, nâipang hih a lungrîla a ngaiinnat le siaminsat a tum hrai sikin, intângna in ten khoma hin intâng mihai laia sin a tho a ni. A bîkin inriang nâipanghai lam saloi le dik loinahai an hong tung mai laia irchua inhne thei hrang lam dân le inlâp thei ual hrang tia ngaidân hi a nei tâka.

Kum 1780-a khan England rama Gloucester hmuna inriang nâipang tam takhai an thil innanghai hmu theina hrangin Robert Raikes hin Sande nia irchutirna program hih indingsuak a hong ni ta. Sande Sikul tia an hmangna masa tak chu Sooty Alley hmuna Mrs. Meredith, bu anh hmuna (kitchen) inriang omna kilkhôra nei a ni. Khataka an thiltumhai chu:-

- Lamlian laia nâipang irvâk vêl enkolna.
- Irziak le tep dân irchutirnahai.
- Thurchi Sa lama hong hruai suakna.

Pasal nêkin nupanghai hih an sual ual a nia; khasikin, Mrs. Meredith hin a sinthôna khah tha tam tak sin thei loiin a om tâka. Khasika khan, Raikes hin nâipanghai khah Mrs. King le Mrs. Mary bu anh thôna hmuna khan irchutirtu malam angin a thonhai tâka. Khatak ata nâipanghai khah satakin enkol thei an hong ni tâka. Khataka khan, Sande Sikul hih kut le ke sôpfâi le hmâi, sam khûia Pathianni rikipa chang hrangin irchutirna pêk a ni ta. Hitaka khorsa tinrêng hih Raikes hin mimala nâipang irchûna hranga a ithâm a ni.

Raikes hin Catechism irchu hranga bituk a isiam chu tep dân, inlam dân, biak dân le Bible study hi a ni. Bible hih text book anga hmang a ni. Kha rengata nâipanghai hin Pathianni rikipa irchu hrangin irchunghôm a ni ngaia, kha khah Sande Sikul tia inhriat thei a nia,

SEN – III

SANDE SIKUL RENGATA KRISTIAN IRCHUTIRNA

Kristian irchutirna omna hmuna, nâipang, vânglai le puihlinghai ta hrangin Sande Sikul hi hmangrua poimo tak a ni. Khaang khan, hmun tam taka chu nâipang le vânglaihai hih Kristian irchutirnaa thun inlût hrangin Sande Sikul an nei ngai. Khannisianlân, India hmâr nisua (North-east) le hmun dang danga Koiindanghaiin chu puihling Sande Sikul khom satôka tho a ni ngai.

Irchutirna lama fe dân tângpuia sande sikula hin sîngkua rama hin inlang thei mah. I khom ni sian, Sande Sikul hih Koiindang irchutirnaa a poimona tak a ni.

Nâipang, vânglai le puihlinghai hih Sande Sikula Bible thu hih satak taka irchutir hrang an ni. Hi sen (unit) sînga hin Sande Sikul hi mi murdi ta hrangin Kristian irchutirnaah changpuitu poimo a nizia, hi a hnuiaia ang hin târinlang a ni.

Hi bung hai ang hin sen thum (unit - 3)-na hin a om.

- **Bung 6 : Sande Sikul masônna le irphutna**
- **Bung 7 : Sande Sikul irzomkhômna le irrêlbôlna**
- **Bung 8 : Sande Sikul irchu hrang bituk.**
- **Bung 9 : Sande Sikul hruaitu le irchutirtuhai irchutirna.**

Mâni khotual (local) Koiindang tin ta hrangin Sande Sikul hih rângachak khur ang a ni. Khotual Koiindang tin ta hrangin

BUNG RUKNA – 6

SANDE SIKUL MASÔNNA LE IRPHUTNA

Hi bung ruka hin sande sikul norna le masôonna a hong ni
zêl dân ei en hrang a ni

Sande Sikul hih Kristian irchutirna hranga thil poimo le lian tak a ni. Hianga irchûna Programme neia hin mâni khotual Koiindang tina nâipang, vânglai le puihlinghai hih Kristian irchu dânhai khîkirhmu le tû inlûtna hranga a ni. Khannisianlân, ei ram sûnga Koiindang tam takhaiin Sande Sikul hi nâipang le thoibophaiin an tuizông, innang le irchûna hmunhai hmu infel theina hranga Kristian irchutirna pêk an ni.

SANDE SIKUL IRPHUTNA LE MASÔN HRANGA NORNNA: Sande Sikul norna le poimonahai inhriat theina hrangin Juda ram le nam le tianlai Koiindang thurchi bulhai a tôte hong en ei ti.

Irphutnahai:

Juda Irchutirna:

- Tianlai Juda rama chu hianga irchutirna hih a la'n môla, insûng tianga irchutirna an pêkhai ngai. Sikul-hai khom a la mumal rak no sikin, nu le pahai hih irchutirtu an ni ngai. Nâipanghai hi a dôntea sakhua irchutirna le irkaihruainahai hih insûng tiang irchu an ni ngai. An irchutirnahai khom hin inmôl takin irziaka om khêl ni loiin an irchuhai ngai a ni. Inhnunga chu deipuhai le ochaihai hih irchûna lampang tianga Juda namhai ta hranga a sân poimo an hong ni ta.
- Kum 64 B.C hih Juda nam irchutirna thurchi hranga a poimo tak taka, a san chu Rabbi Joshua ben Gamala, Ochai inlal tak laia khan, nâipang kum ruk (6 yrs) zoi ata chung tianga mihai chu irchutirhai hrangin khopui le a kôlvêl tina irchutirtu inkung hrang a nih tia thu a pêk kum a ni sikin. Nâipanghai irchûna hrangin Elementary School “Beth Hasepher” (Lekhabu in) indingin irchutirtu khom inkung an ni tâka. Kha hnunga Beth

Koiindang masaa Krista irchutirnahai:

- Thuthung Thar zoro laia khan Jisua Krista zuituhaiin Krista irchutirna an ngaipoimo a ni.
- Irchutirtuhai khomin “Thupêk roiinpui” khah an ngai poimo a ni.
- Pathian biakna inkhôm hih Synagog le Tempila nei ual ngai mahai, Jisua Krista iamtuhai inah an nei lem ngai a ni.
- Pathian biakna inah Krista irchutirna an hrilfia ngai a ni.

Catechumenal Sikulhai:

- Kum irzabi inhnina khan Koiindang laia iamthar tam tak an hong punga, a tam ual tak chu Judahai an ni.
- Kha hnunga Kristianna kha a hong indarh suak tâka. Kum 300 A.D-na khan, Rom ram sûnga ram dang dang khomin Kristian an chang tâka. Khataka khan irchutir le inhrilhai an innang sikin, Catechumenal sikul ti hih inding suak a ni.
- Kha sikula khan Bishop le Ochaihai irchutirtu an nia, inhnunga mi narânhai khomin irchutirtu ni theina dinghmun an ni tâk a ni.

Catechetical Sikulhai:

- A.D. 450 zoia khan nâite tuia baptisma ti hi a hong om tâka. Khataka khan, nâipang, ulian le vânglai, theina nei loi le inrianghai ta hrangin Catechetical Sikul hih irchutirnahai hranga inding a ni.
- Kha zoroa khan Bishop le Ochaihai khan lekha theithiam tak

Christian Education Council of the National Council of Churches: India sũa National Council of Churches-haiin Christian Education Council in India ti hih kum 1972-a khan inding suak a ni. Hi CECI-hai hin Sande Sikul tho hranga bituk thupui, “Hmunkhata irsôn suam mai” ti hih siamsuak a nia, hi thupui anga buhai siama hin rambung dang danghai laia hruaituhaiin hi bua hin irchutuhai hranga kaihruaina bu anga hmang hranga ngênna inhriat a ni.

Sande Sikul Association thar suakna: India sũa Christian Education Council (CECI) ti hih hrât insa thei maka, a san khom tam tak a oma. Khasikin, India rama National Council of Church-haiin All India Sande Sikul Conference ti hih Kristian Theological College Secunderabad-a hin December, 30, 1981 khan January, 2, 1982 khan nei a ni. Hitaka hin NCCI ata sômruk member vêl hih âiotu hrangin chang a nia, Kristian irchûna lama theithiam tak tak W.C.C (World Alliance of Reformed Church), Kristian Conference of Asia le Kristian Education Movements in the United Kingdom ata hi, hi International Conference-a hin chang sa a ni. Hi changtuhai ata hin tho hrang tam takhai an siama, khataka irthokin rammual huapa irpumkhatna anga siamin **All India Sunday School Association (AISSA)** ti hi a hong om suak tâk a ni.

Khataka khan AISSA hmunpui hrangin Secunderabad hi irngat a ni. AISSA hin Sande Sikul hih a kum dungzui anga buhai siamsuak le irchutuhai tho hranga bu, “Pathian nâi nina anga rammuala Pathian,” ti hih kum thum sũa hranga siam a ni. Inhriat nôk ual nuamtuhai irdonna hrang *General Secretary, AISSA P.O. 2099, Plot No. 83, 3rd Cross, Threemurthy Colony, Mahendra Hills, Secunderabad 500026, Andhra Pradesh.*

Atûnlaia ngîrhmun le India Koiindang sũa Sande Sikul norna sintho dân: India rambung huapa Sande Sikul norna lampanga hin hrât nêkin irhnuai a hong ni nâkin, Koiindang pôl dang danghaia hin hi norna sin hih a tho insa ualna hranga irnak insua a ni mai a ni. Khaanga irnak insuana tângpuihai chu hiang hin inlangtir a ni:-

Khataka a thu irziak chu mi senkhathaiin Pathiannia inriang nâipanghai siaminthar tumna sika irnak an insuana chungchônga sêlna tam tak a idonghai irziak suak a ni.

England-ah Sande Sikul norna hong irphut khan mihriam inhnihai, William Fox le John Wesley ata changpuina lian tak a dong a ni. Mr. Fox hih sumdôngtu lian tak a nia, a lei hmulôk dânna hin mihriam ngaidân insatirna hrangin chu mi tinrêng Bible an tep thei hin a ra suak ngêt a tih ti ngaidân a nei suak tâka. Khaanga khan September 7, 1785 khan Sande Sikul Society ti hih Sande Sikul-hai changpuina hranga inding a ni. Kha Society ata Bible ngaitua pehai le Sikul-ah spelling (tep dân) buhai le irchutirtuhai hlo semsuak a ni ngai. Kha Sande Sikul sinthôna sika khan John Wesley ngaidân det tak a neia, nâipang a zuituhai khom an lungrîla Krista hranga saninzôkna a tung thei iamna a nei indet tâk a ni.

Hitaka a thil tho nuam ual tak chu Sande Sikul sinthôna hin professional (fâk le nêk hranga sintho) ni loa mâni irpêkna sin anga irngatna hi an thiltum ual a ni.

Raikes irnak insuana hin a khâltu tam tak tong khom sian, Sande Sikul hih kum sômthum (30) fe tâka hin ei ram pumpuia hin a hong pârsuak mai a ni. Khan, million chimrip hih nâipang Sande Sikul-ah hin irhming irziak suak a ni hnungin Robert Raikes chu 1811-a khan a thi tâk a ni. Kha hnung ata chu Raikes sinthôna khah mi dang ata norna irsâng a ni maia, rammual huapa sinthôna a kaihruai thei tâk a ni.

Itinmo Sande Sikul norna hi rammual huapa sinthôna a ini?

Kum irzabi 18th-na khan United State of America le England dinghmun hi ir-ang zezo angin an lang a ni. Sakhuana le milung satna hin a sân a`rhniam a ni. America rama ngaidân sa tam takhaiin inhriatna an ineia lam satak chu inmôlna mâksan hi a ni tiin a ram mipuihai irchutirin le irngeina le khotâng ngaidân saloihai inboi hrangin Bible thu an irchuhai tâk a ni. Khasikin, 1785 - 1818 sũa khan Sande Sikul tam tak Robert Raikes tho dân ang lâkin America hin phut a hong ni tâka. Hitaka Sande Sikul irphutna tak chu 1785-ah

William Elliot takirtâina zârin mimal tam tak le Sikul-ah inthornahai hin lômman an dongpui tak taka, a mongna taka chu America rama Koiindang khomin hmu theiin a hong om tâka. Hi zoro hi khopuihai khoma irruual taka inding suak hrangin Biston, New York le Philadelphia hmunhaia khom 1816 khan a taka inlang a ni ta. An irruualna sanhai chu

- Nâipang an nina anga irchûna sika irsângtir le nâipang hlutzia, vânglai le puilinghai hih a sân uar an hong ni ta.
- Irchutirna hmangruahai irsângtirna
- Irchûna insûng (class room) indanglamtirna hranga inhrilna.

Khan, America ram kil tinhaia Sande Sikul Union ti hih irruual ualna neia inding a ni nôk tâka. May, 25, 1824-a khan irhming le dânhai hi America Sande Sikul-a hin a tângpuiin siam a ni. Khan, America Sande Sikul Union inding rualin Sande Sikul norna khom irsôngtir hranga malâkna thar a hong om tâka. Kha rengata Sande Sikul ti hih 1814 - 1824-a khan irningloiin a hong pungu. Koiindang pôl tam takhaiin Sande Sikul sinthôna hrangin mâni khotual Koiindang laia malâkna lian tak nei a ni. Mimal tam tak le Sande Sikul Union-hai hin 1825 - 1903-a khan United State of America-ah irzat taka indarh suaktir a ni ta.

India ram sûnga Sande Sikul norna: India Koiindang thurchi ang dungzuiin, William Carey, Marshman le Ward missionaries irnak insuana zârin a hapta tin sîn khat sikul ti hih Serampore-a hin kum 1800 August tha khan mi 40 nâipang hmuin lei phut a nia. Khannisian, kha kum December tena khan chu sikul khah irngam loia chang loina dinghmun a om sikin, irngamtir a ni nôka. Khannisianlân, February 1802-a khan sikul khah sunzom nôkin nâipang iamthar sêngkua le mâni namhai irchuhai hrangin irpêklût an om tâka. Kha rengata irthokin iamtharhai khah an zât (castes) nina khah a boi tâka, an nâi le tehai nî tina sikul an fe ata khah inhnotsuak an ni tâk a ni. Khatak ata khah hi Sikul-a hin manboia irchutirna pêk a nia class III ten chu

danghaia sintho phutin a oma, khataka khan Sande Sikul sinthônahai indingsuak a ni tâka. Kha rengata India ram, hmun dang danghaia hin sande sikul hih a hong om suak a ni ta. Ei hmu dânin India rama Sande Sikul Association masa tak chu Lal Bazâr Baptist Koiindang laia hin 1819-a khan Calcutta sûnga hin lei pom a ni ta. Hi Association ata hih kum 1870-a khan mission sinthôna tam takhai huapin ram dang danga indingsuaktir a ni ta. Missionary inkhatin hiang hin a ti, “India hrangin Sande Sikul Union hih Pathianin a sân an hrâttira, kha zoia India Sande Sikul Union hi siamsuakin a hong om a ni,” a ti.

India Sande Sikul Union: January 1876-a khan Sande Sikul Convention (irbukkhômna) masa tak chu Allahabad (U.P) Baptist Koiindanga nei a ni. Khataka khan Society kiriat ata sômsari sari (77) mikhual changin an oma. Hi irbûma hin India Sande Sikul Union ti hih siamsuak a ni. Kha rengata kum 1906-a khan Madhya Pradesh sûnga Jabalpur hi ISSU headquarter hrangin inthang a nia, kum 1927-a khan Tamil Nadu sûnga Coonoor-ah thon a ni nôka. ISSU hin Kristian irchutirtu irchûna programme-hai a siamna le sande sikul irchu hranga a bitukhai siaminsa nôk hrangin malâkna nei a ni. Inhriat nôk ual nuamtuhai hrangin irdonna hrang: *General Secretary, India Sande Sikul Union, Keswick, Coonoor, Tamilnadu.*

Kristian irchutirna (education) Department of Evangelical Fellowship of India (CEEFI):

Evangelical Koiindang laia Mission bodies le Kristian Organisation-haiin an ingên angin India Evangelical Fellowship hin Kristian irchutirna Department hih kum 1961-a khan siamsuak a nia, an thil hmulôk tak chu India ram sûnga Koiindang dang danghai laia Kristian irchutirna hi a nizia ang lam taka irchûna program-hai siama irchûna pe theina le changpui theina hranga a ni. Khataka irthokin CEEFI-haiin “adapted the Gospel International Publications Graded Sunday School Curriculum” hih kum 1966-a khan sîtsuak a ni. Hitaka hin irchu hranga a bitukhai chu inthar thiai mai a ni. Inhriat nuam nôk ualtuhai hrangin chu irdonna hmun *EFI Secretary, CEEFI Victoria Chambers, 2nd Floor, 4-1-826, J.N. Road, Hyderabad – 500 001,*

BUNG SARINA – 7

SANDE SIKUL IRFÛKKHÔM DÂN LE IRRÊLBÔLNA

Hi Sande Sikul masôna thurcha hin fel takin ei inhriat theia, hitaka hin Kristian irchutirna changpuitu satak a nia, mihriam satna tianga indanglamtirna, Pathianin a ram mi le sa nitna sika mophurna hih khô hmuna khom a ni siana taka insatir theina a pêk a ni. Khakhêla, Pathian Thu irchûna (Bible)-a hin fel takin a thu ang taka a dôntea a dingmun anga indanglamtir theina le fe irrualpuia hmang hrang dânhai irchutirna a nei a ni.

Hi bung sînga hin Sande Sikul irzomkhômna le Sande Sikul irrêlbôlna olsam uala ra insuaktir thei dânhai inhriatna hmu theiin a om a ni. Hitaka hin Sande Sikul thiltum lian tak irzomkhômna le irrêlbôlna a sîr le a pang tianga thil om lian takhai khom a lût sa anga hmu theiin a om a ni.

Sande Sikul a pumhluma sinthôna nang tak chu Koiindanga sintho hi khêl thei ni maka. Sande Sikul-ah siakhômna hin taituan hlutna a nei a ni. Hi Sande Sikul-ah irthokin Jisua Krista Thurchi Sa le thoithar la hong mai laia tûng theina lampui a siam pe ngai a ni. Koiindang eini anga hin Pathian biakhai khom hin irchu mihriamhai le mâni Koiindanga hin a hruai theiin chu Koiindang mipui omdânhai khom a danglam thei ngêt a ni.

1. Sande Sikul thiltumhai: Hi a hnuaiia thu tôite hrilfiahai hin Sande Sikul thiltum ualhai an ni.

A. Irchutuhai mimal le a tak ngêta Pa Pathian, Rengpa Jisua Krista (Inkhat ata inthum) le Irtha Irthiang inhriatna lama irsôntirna: Hi hih Sande Sikul thiltum tak Pa, siamtu a nina, saninzôktu le saninhrintu nina hih irchutuhai murdi hin hmu theina hrangin a changpuihai ngai a ni. Pathian an inhriat theina hrangin fel taka a kum dungzui anga hrilsuak pehaia Pathian siamtu a nina le Abba, ka pa

- Sande Sikul sinthôna a chunginchôina hrangin kum 1898-a
khan Mizo Sande Sikul union ti hih inding suak a ni. Hi Sande Sikul tia phut masa taktu chu Rev. D.E. Jones hin 20th February 1898 khan Hrianghmun tâng chînte, Mission Vêng, Aizawl-a hin a phut tâk a ni.
- Mar Thoma Sande Sikul Samajam hi kum 1905-a khan phut
a nia, Koiindang irchûna lama sinthôna khom hin a sân chungtuarna a pêk thei sa a ni.
- Church of South India (CSI) Sande Sikul sinthôna inhring nôkna
hrangin “Iamna mitha” (Wings of Faith) ti hih siamsuak a ni.
- India sînga pôl dang danghai le pôl bîk nei ual loihai khomin a
kum dungzui anga le kum dungzui ual ni loi khoma Sande Sikul ti hi chu nei a ni.
- AISSA a thiltho tum lian tak anga irziak suak chu “Koiindang
inkhat Sande Sikul inkhat” hi a nia. Khakhêla, AISSA hin India ram sînga Koiindanghai hih Sande Sikul tianga thei dôra irnak insua hranga inphût mai a ni.

Thukhârna: Rambunga Kristian irchutirna (National Christian Education Sunday School Bodies) indingsuaktuhaiin, rambung huap le khotâng, bial le mâni omna chita hin Sande Sikul sinthôna hih inomtir ngêt le inhring nôka sin inthotirna hranga hin irnak insua a nangzia inhriatna nei a ni. Indingsuak ngêt hranga malâkna nei a ni. Khopui sîng tam tak laia khom Koiindang sînga irchûna Sande Sikul-ah irpôlkhômna hih indingsuak mai a ni. Mâni kum dungzui anga Sande Sikul norna sin hih tuina irsôntir maia irnak pêk mai a ni. A maton tianga ei insîr angin, India hmun senkhata chu Sande Sikul hih mâni kum dungzui anga nâipang, vânglai le puihlinghai kum tam tak lei hmang mai a ni tâka. AISSA-haiin ngaidân a lei inei, “Koiindang

siamin insîrsôp ni ri se. Khataka hmusuakhai khah paper-ah siam (flip chart) le a dûra inlangtirna hmangin târinlang ni ri se.

- Sande Sikul sinthôna hih itho mo a nang bâka?
- Sande Sikul sinthôna ual tak hi i ma ni?
- Nin pôlhai lai le khotual Koiindang laia Sande Sikul masôn a ni dân thurchi tôite hmangin inlangtir ni ri se.

Chongchai zoro (Prayer time):

- Rammual pumpui le India sînga Sande Sikul chungtuarna thurchi hmu theina sika Pathian inpâkna.
- AISSA (All India Sunday School Association) Christian Education Department of the Evangelical Fellowship of India (CEEFI) le India Sunday School Union (ISSU) hai ta hranga chongchaina.
- Nin Koiindanga Sande Sikul sinthôna sika chongchaina.
- Koiindang dang dang, khopui sîng le bial rambung laia Sande Sikul sinthôna sika chongchaina.
- Sande Sikul irchutirtu le hruaituhai hranga chongchaina.
- India sînga Sande Sikul murdihai chongchai pena.
- AISSA, CEEFI, ISSU-haiin Sande Sikul-ah irchu hrang bituk inthar a ni nôkna zâra chongchaina le irchutirna program an neina zâr khoma chongchaina.
- Ngaidân – “Koiindang inkhata Sande Sikul inkhat” tia AISSA haiin an lei isiamna hin ram le nam pumpui a`rfang suak theina hranga chongchaina.

RAMMUAL SANDE SIKUL NÎ

Washington irbukkhômna 1910 kuma khan hi Sande Sikul hih a bîk piala 12th May, 1910-a hin “Rammual Sande Sikul Nî” ti hmang hranga irhming anga nina neia hmang hrang ti a ni. Khannisian, India hin chu rammual Sande Sikul Nî hi November Pathianni (Sunday) masa tak hin lei hmang a ni ngai. I khom ni sian, Koiindang pôl dang dang khomin Pathianni bika hmang dân ir-ang no khom sian, Rammual Sande Sikul Nî hi chu hmang a lei nia, 14th November hin nâipang sîn (Children day) tia hmang a lei ni ngai.

- Koiindang pôl dang danghai khomin khopui le bial sînga hin Rammual Sande Sikul Nî hi zalên tak le Koiindang pôl dang danghai laia irzomna sa a nei theina hrangin Rammual Sande Sikul Nî hmang hrangin an khotual Koiindang murdihai sataka inthorna nei a ni.
- A bîk piala sîn hih a kum tina mâni Koiindang tina lampui sa uala hmang thei hrang dânhai insâpna nei ni ri se.
- A kum tina hin thupui le drama (milima inlangtirna)-hai hi India sînga nunchan satak takhai thurchi hmanga nei thei ni sian, entirna hrangin Pandita Ramabai, Narayan Vaman Tilak,

**KISTIAN EDUCATION DIRECTOR
LE
SANDE SIKUL SUPERINTENDENT**

<u>Nâipang Sande Sikul, (Kum 0 - 12)</u>	<u>Thoibop S.School (Kum 13 -21/23)</u>	<u>Puihling S.School (24 le a chung tiang)</u>	<u>Christian Edn. Board</u>
<p>Nâipang Coordinator, Irchutiruhai le Changpuituhai.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Naitesenhai (0 - 2) • Nurseries: (2 - 3) • Beginners: (4 - 6) • Juniors: (10 - 12). 	<p>Thoibop Coordinator, Irchutiruhai le Changpuituhai.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intermediates: (13 - 15) • Seniors: (16 - 18) • College irchulaihai le sinthotuhai (19 - 23) 	<p>Puihling Coordinator, Irchutiruhai le Changpuituhai.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vânglai, Puihlinghai: (24 - 40) • Puihling inlaina: (24 - 40) • Senior puihlinghai: (60 +) 	<p>Chairperson: Pastor, Pro. Pastor, Director of Kristian Education, Nâipang Coordinator, Vânglai Coordinator, Puihling Coordinator le member danghai.</p>

(Note: Koiindang senkhata chu Christian Education Board hih Sande Sikul Board le Sande Sikul Committee an ti ngai a ni. Koiindang senkhat rêkin chu, Kristian Education Chairperson hih Kristian Education Convenor khom an ti ngai. Hianga phuakhôm dânhai hih a pôl tina hin danglam anga hmang a lei ni).

murdi khoma hin tuina hmu theina hranga inhriatna dik pehai hranga a ni. Irchutuhai hmu theina innang tak chu Krista hih Pathian le Irtha Irthiang hih Pathian nina nei tia irchutirna pêk ngêt hrang a ni. Khataka khan, mâni mimal le a tak rama inhriatna khan Irtha Irthiang sũanga om a nina le Kristaa iamtu murdihai thuneina irsâng nei a nina hmu theiin a om ngai.

B. Irchulaihai hin a tak rama Kristian nuna irbeltira hruaina:

Irtha Irthiang sinthotheinaa khan, a ni tin nuna Kristaa hring mai le Bible thubul ang dungzuia irtha tianga irsôtirna le puihlingna lampanga irzattir mai hrang a ni. Khatak khah mi murdi ngaituana irdîn, lungrîla omdân inhne tak le khotânga Kristian nun anga om theina a pêk thei ngai. Chong dang viata hmangin Kristianhaiin an hringnun pumpuihaia Rengpa nuam dân zongsuak theina a nei a ni.

C. Irchulaihaiin Pathian Thu inhriatna dika irsôtira changpuina:

Bible thu hih Nâipang, Nursery, Beginner, Primary, Junior, vânglai, Intermediate le Senior-hai irchu le inhrihai hrang a ni. Khanchu, Pathian Thu'n an iamna thua khan indettirna hrangin changpuihai a ta, a ni tin nun rama a taka hringpui an ti.

D. Kristian irchonhai hmang insatirna: Sande Sikul-a hin irchutuhaiin Kristian Literature le music le art-hai hmanga sabei a ni. Nam kalphung le fedân anga Pathian biak, thil irhâihoihai irfûka, kut inthem thei le Bible thurchi insînahai hmang hrang tihna a ni. Khaanga hmanga khan India ngîrhmun angin mâni dinghmun sengin Pathian thu inlangtir a ni thei hrang a ni.

E. Koiindanga member-hai mophurna nei hranga siam: Sande

Sikul-a hin Koiindang irkaihruai dân le Koiindang chu Krista takpum a nizia le Kristaa an mophurnahai a irchutir ngai a ni.

India ram sũaga sakhua dang biaktuhai khom Pathianin a lungkham sahai sikin, hnôl hrang a ni nozia khom a irchutir sa a ni. Khasikin, nunchan le ir-enkol dân chi dang danghaia khom Pathianin a lungkhamziahai irhmutirhai hrang a ni.

G. Koiindang irsônlianna hrangin a changpui: Koiindang Sande

Sikul hlochukna chu irsônlianna hrangin a changpui ngai a nia, nina le irzattirna khom a pêk sa ngai a ni. Irchulaihai hin Jisua Krista hih inzôkpu ni hrangin an poma, ama inhriatna le inrennaa irsônlian hranga changpuiin, an talent le an tho theinai hmanga ama sintho hranga fûihai anni'n chu Koiindang khom satakin a `rsônlian ngai.

H. Sũagkua le khotânga sinthôna nei hranga inthornahai: Sande Sikula hin irchutuhai chu sũagkua le khotânga Jisua Krista sikin, sinthôna nei hrang dânhai inthornahai hmangin a`rchutir a ni. A kho kho tiang khom ni sian, irngeina le irtha`ngamna intungtu khotânga khom an ni hrang a ni.

I. Mâni ram ta hranga hmangna: Sande Sikula irchutuhai chu

ram le nam ta hranga mi fel le hmangrua sa ni hi a pêk theia. Hringna hlutna le Kristian innun anga an nun an inlangtir sa ngai a ni.

THO HRANG:

- A changtuhaiin a chung a thiltum ei inlangtirhai khi hrilsôpna nei ni sian, a thiltum dang danghai khom belsa ni ri se.
- A changtuhai murdi hin an omna senga Sande Sikul thiltumhai hrilhai sian, khaanga thiltumhai khah tho suak thei an ni mo, insîrsôpna khom nei ni ri se.
- A changtuhai murdi hin Sande Sikul thiltumhai hrilsôp ni sian,

- A changtuhaiin Sande Sikul sinthôna hin C.D-hai hmang hrangin inthor ni ri se.
- A changtuhaiin pôl minlia zêkin khotual Koiindanghaia Sande Sikul thiltumhai enfiah hranga châivêl hrangin inthorna nei ni sian, an châivêl zoiin an lungrîla sin a tho dânhai insîrpuihai ni ri se.

I. SANDE SIKUL IRFÛKKHÔM DÂN LE IRRÊLBÔLNA

Irfûkkhômna hin Program tinrênga mimal le group-ah hrang khoma hin hlochukna a pêk thei a ni. Sande Sikul thiltum hlochuka a om theina hrangin chu mâni thiltumhai irfûktirhai, hmang ngêt tuma ngaitua suak a nang a ni. Hiang thusuakna hrangin chu Director-hai, a thotu hrang mihriam hi a sân a poimo a ni. Sande Sikul irfûkkhômna hrang thua hin Pastor le Kristian irchutirna tianga Director le Pastor-hai hih a poimo a ni. Rammuala thinglunghaiin a târinlang dân chu Pathian thilsiamhai hih sataka irfûkkhôm an ni. Bible-a khom khaanga ei hmu thei lam dân le irfûk dân hrang hrang a om thuhai hmu theiin a om. Hianga irfûktirna sa lei hmangtuhai, Mosia, Miriami, Debora, Nehemia, Paula, Priscilla, Ludi le a dang danghain an zui ti ei hmu thei a ni. Khaang dênin, Jisua Krista hin a thu uarna thiltum tak chu mipui, Pathian Thuhai hih thil omdân ngîrhmunna hin an langtira; khasikin, ama chu thil irfûkkhômna lian tak tia koi a ni.

Khotual Koiindanga Sande Sikul: India rama Koiindang tam takhaiin chu Sande Sikul hih nâipang le thoibop hai hrangin irfûkkhôm a ni ngai. Koiindang senkhat rêkin chu nâipang le thoibop bâka khom

BUNG RIATNA – 8

SANDE SIKUL IRCHU HRANGA BITUK

Bung maton tianga ei hmu tâk ang khan, Sande Sikul-ah irchutuhaiin Jisua Krista irchutirnaa hin puihling an nitir thei a ni. Hi hih indika a om theina hrangin chu; a`rchutuhai irhnik ang dungzuia, an inhriat thei dôr le inhriat thiam tôk le an pom thei anga fepui dânhai hmangin irchutirna pêk a nang a ni. Irchutirtu le irchutu hranga Sande Sikul-ah thil poimo tak chu curriculum (bituk) ti hi a ni.

Irchûna hin irchutirtu tianga thil bul murdi le a lei itong murdihai hin irchûna tiang thiltum zoi hranga changpuina pêktu chu curriculum hrilfiah a	Thu dang viata chong hmangin, curriculum ti chu i thil mo ni irchutir hrang a ni. Irchûnaa a thil tonghai hih curriculum irnghatna thiltum a ni.
---	---

Curriculum chu an pôl tiin an kum izir anga siamsuak hrang a ni; Bible inhriatna hrang vaih ni loiin, thil dang inhriattir thei hrang dân khom a ni. Mi dang leh hin rammual an hriat dân khom a indang hrang a ni. Thil dang viata hrilin, irchutuhai le Pathian irzomna, mi dang leh irkaina le rammual leh irkainahai inchangkângtirin a om hrang a ni. Irchutu`n chu hringnun hmang dân inhriata, rammuala michi le vâr khom inhriata, khaang dênin michi le vâr an ni theina hrangin a changpui ngai. A kum dang danghai ta hranga irchu hrang chu Bible-ah irnghat hrang a ni. An laina taka Krista a nang a ni. Irchutuhaiin mi dang leh irkaina anga nina ngîrhmun a ni sa hrang a ni.

Curriculum-in chu hi a hnuaiahai hih a inpuihlingtir hrang a ni.

- Irchutirna hin irchûna thiltum a tok hrang a ni.
- Irchutirtu`n chu Bible lesson-hai inhriat thei hranga changpui
thei hrang le kha lesson-hai khah nî tin nuna hmang hrangin a chang thei a ni.
- Hringnunin thil a tonghai laia khom tong thei hrangin a

Koiindanga nâipang le thoibop hai ta hrangin Sande Sikul omna tina hin Superintendent hi a hruaitu a ni ngaia, ama kaihruaia hnuaia hin irchutirtuhai le changpuituhaiin sin an tho ngai a ni. Sande Sikul hih Department (a ôn) hran hranin irfûkkhôm a ni. Nursery, Primary, Junior, Intermediate le Senior-hai hi a ni. Sande Sikul chîn hmunhaia chu pâl hni`n zêk a ni ngai. Nâipang department le thoibop department (13 - 19). Khannisian, Koiindang senkhata chu irchutu le a hmunhaiin a daih no sikin nâipang le vânglaihai hmunkhatin an hruaikhômhai ngai a ni. Khaanga Sande Sikul hih irchutirtu inkhat Sande Sikul tia lei koi ngai a ni. Irchutuhai murdi hin Jisua Kista irchutirtu puihling an ni theina hrangin khi a chung a Sande Sikul chart ei inlangtir anga Sande Sikul nei hi a nang a ni.

Board of Kristian Education or Sande Sikul Board/Committee: Local Koiindang tina hin Christian Education Board le Sande Sikul Board / Committee tia nei hi a nang a nia, hianga hmang hin Koiindanga irchûna tianga a sinthôna sataka irfûkkhôm thei a ni ngai. Khataka khan Superintendent, a hruaitu tak chu Corordinator le irchutirtuhai le an sinsuama. Khataka khan Committee sinthôna tak chu Sande Sikul hin a thiltum a zoi suak theina hrangin, kha thiltum zoi theina hrangin chu, Training, Program dang le Seminar-hai nei sa hi a nang a ni. Committee hin chu a tho hrang bitukhai (curriculum) thuiam leh irkaltir loiin siamsuak a ni ngaia, irchûnaa hmangrua dang danghai ngaituaa, irchutirtu le nu le pahaiin inhriat hlômna hi a nanga, khaang khan tho a ni`n chu Koiindang a`rsônliantir ngai a ni.

Irchutirtu le irchutirtu niloihai irpôlkhômna: Sande Sikul-ah sinthotuhai murdi chu Pathianin a koina anga sinthotuhai an ni. Tha khata voihni ten chu irhmukhômna nei hi a sa. Khaanga irhmukhômna nei khan, irhrilhlômna, chongchaina, irpôlkhômna, tumna le thîrnôkna ei nei thei ngai a ni. Koiindang senkhata chu tha khata voikhat, a tha tina irtûngni voihnina hin an nei ngai a ni.

Nu le pa irchutirtuhai irpôlkhôm: Hianga irpôlkhômna hin Sande Sikul an lâptira. Khataka irthokin Koiindang tina hrang khomin a

Tho hrang: Mâni khotual Koiindanga Sande Sikul irfûkkhôm dânhai Chart siam ni sian.

Irfûkkhôm lam dânhai a olsam thei dôra siamirfûk thei mai ni ri se.

Association level, Conference level, Convention level, Synod level, Diocesan level le Federation level-ah Sande Sikul Board:

India rama pôl tinhai hin Board of Kristian Education le Sande Sikul Board/Committee ti hih mâni Koiindang dinghmuna hin irsâng taka nei a ni ngai.

AISSA membership-ah Sande Sikul model kiriathai: AISSA Constituency-ah Sande Sikul model kiriata hrangin, a group pumpui hih group riatin senin lân, a group tina hin model inkhat an sin hrangin pehai roh. Sande Sikul omzia inhriat infeltir roh. Group tinin an isiamhai inentir ni sian, hianga sinthôna pêka om hin Sande Sikul model dang danghai a group pumpui an hriat infeltir hrang a ni.

Model No. 1: Baptist Koiindang Sande Sikul model.

Model No. 2: Church of North India le Church of South India Sande Sikul model.

Model No. 3: Lutheran Koiindang Sande Sikul model.

Model No. 4: Marthoma Sande Sikul Samaj model.

Model No. 5: India-ah Methodist Koiindang Sande Sikul model.

Model No. 6: Orthodox Koiindang Sande Sikul model.

Tho hrang:

• Nin Koiindanga Sande Sikul irfûkkhôma omdân hrang irchu roh.

Koiindang danga Sande Sikul khom irchu roh. Hianga Sande Sikul irfûkkhôma an omdân le inlang dân satôk lina enin lân, an hlochuk theina hrangin thurôn pe roh.

• Christian Education Board Meeting /Sande Sikul Committee

meeting-haia hin mâni Koiindang ata khom thei dôra chang tum roh. Kha ni changna devâna (meeting) thil an ithohai khah eninfelin lân, imo mânia hmangruahai siamsuak ni ri se.

• Nin omna hmun town / city / khosûnga mani, Koiindang danghai

leh Sande Sikul-ah irpôlna nin nei zoroa hin a changtuhai khah hmunkhata tho suam thei dânhai insîr le inthor ni ri se.

- Sande Sikul irchutirtu le hruaituhai ta hrangin training program

hih kum khata voikhat rêng rêng chu nei hrangin a changtuhaiin a om thei dân hrang ngaitua ri sehai. A thupuihai khom an innang angin siam ni ri se.

- Sande Sikul irchutirtu tinin mi dang inkhat chu training pêk

nôk mai hrangin malâkna nei ni ri se.

Irdonna ngaitua hrang senkhathai:

- Nin Sande Sikul-ah nâipang, vânglai, puihling danglam tak mi a om mo?
- Nin Sande Sikul-ah hin nâipang irvâkvêl laia sintho hrangin tumna mo nin nei?
- Nin Sande Sikul-ah nâipang, vânglai, puihlinghai nupang pasal omsualna lama siaminsatna hmangrua mo nin nei?
- Nâipang, vânglai, puihling HIV imanhai hih nin Sande Sikul-ah nin inchangkângtir ngai mo?
- Nin Sande Sikul-ah pahai hin an nâinu le nâipahai en hmunkhata enkol ual hrangin changpuina pêk ni ri se.
- Nin Sande Sikul-a hin nupang, pasalhai ta hrang khomin Jisua Krista a thi a nih ti hi, Pathian angpui anga siam a nina inhriatna nin changpui ngai mo?

- Intaknahai tok thei hrangin a siam thei a ni.
- Pathiana hin a hringnun irnghatin, a hringnuna ngamna tinrênghai

don thei hrangin a`rchutir a ni.

- Nî tin nuna hin Jisua Krista zui hrangin a changpui ngai.
- Mâni khotual (local) Koiindang le ram ta hrangin mi iamom

le

mophurna nei hrangin a siam ngai.

A kum dungzui anga Sande Sikul curriculum bitukhai Beginners, Primaries, Juniors, Intermediates, Seniors le a dang khom AISSA, CEEFI, le ISSU-haiin Koiindang pôl tinhai hrangin siamsuak a ni. Hi inhriatna buhai hih Pathian Thua irnghatna tak a nia, thu hlutnahai irchutira a ram (India) dinghmun anga tep dânhai uarna pêk a ni. India sũa Sande Sikul hih mâni ngîrhmun anga thilhai hmanga irkai hruaina buhai hih ngamna sataka hmang insa hranga siam a ni.

1. A pâl (group) dang danga senin, pâl tina mi hih minlia omin, khan, curriculum AISSA, CEEFI le ISSU-hai isiam inkhat la'n lân, lesson inkhat irchu roh. A chungu curriculum ei târinlang angin khi lesson khin an diktir mo zongsuak roh. Lesson irkip le dik a ni theina hrangin thurôn pe roh.
2. Hrilsôpna ang dungzuiin nin Sande Sikul-ah curriculum-

Inhriat hrang tak chu irchutirtu le hruaituhaiin Bible thu sũa inhriattir a ni ngêt hrang a

BUNG KUAKNA – 9

SANDE SIKUL HRUAITUHAI LE IRCHUTIRTUHAI TRAINING

Training inthotirna ti hih voikhat irnak insua rak vaih ni maka, namzia (Culture) vântâng, tho dân le fe dân, a nang dânhai hih a danglam mai ngaia, khaanga danglam taka a nangna taka irtokpui thei hrangin Sande Sikul-ah hruaitu le irchutirtuhai chu inthotirna hi a nang mai a ni. Khaanga, training hrangin program dang dang a oma; hihai hih a ni: Sinthotu tharhai ta hrangin Orientation, inhriatna le kuttheithiam inchangkângtirna, inhni hnia inthotirna, educational bulpui (basic educational) ngaidân thei (philosophy) le kum ang dungzuia irchûna program-ah inthotir, Bible-ah irchutir dân, Kristian irchutir irphutna lama inthotirna hih khotual tin hin Kristian irchutirna Board/Sande Sikul komitihai ata irthokin a dõntea irchutirna hi a siam ngai hrang a ni.

Training Program chi dang danghai:

- **Khotual (local) Koiindanga Sande Sikul-ah irchutirtu le sinthotu tharhai ta hranga Orientation:** Hi hih khotual Koiindang tin hin hapta riat nei thei ni a ti. A pôl (class) dang danga irchutirtu le irchutuhaiin thodân dang danghai en hrangin a room tina sirh thei ni sian, Sande Sikul-ah thil lei hmu dân le thiltumhai hmangin Superintendent-in Orientation a neipui ngai hrang a ni. An kan hranghai an kan zoi hnungin, a khô pôl (class) tak mo an irchutir nuamhai hrilsôp hrang a ni. Khataka khan, Superintendent-in irchutirtuhai leh irsanin irchutirtu tharhai chu an kum izirin a`rchutuhai hrang inthang suak hrang a ni.
- **Inhriatna le kuttheithiamna inchangkângtirna:** Internet hmu ngaihai tâkin chu Website-hai enin an irchu hrang a ni. Khannisian, hianga thilhai chu mâni ngîrhmun anga siamirfûk a nang a ni.

- **A kum dungzui anga Training:** Irchutuhaiin an kum izir anga irchutir thei hrangin irchutirtuhaiin Age-group Training an lâk a nang a ni. Mâni khotual, Bial, le rambung level-a hin interchurch Sande Sikul irchutirtu Training program-hai lei nei tâk ngai khom a ni thei. Khaanga lei tho a ni khoma hin a changtuhaiin dârkâr 20 tena lei irngai tâkhai chu certificate-hai khom pêk hi a sa a ni.
- **Basic le Advanced Training Program:** Hianga training Program hin Bial, Presbytery le Synod level-ah Christian Education Department-in malâkin AISSA, CEEFI, ISSU, Scripture Union, Vocation Bible School, TAFTEE etc hai leh irkopa nei a ni. Hianga training hih irngai poimo a nang a ni.

Effective Training Program zia hran hranhai:

- **A dõnte le irzômzat:** Hruaitu thar le irchutirtuhai hrangin tha khata voikhat nei hrang a ni.
- **Irchutuhai irkaina:** An kum izir anga irchu theina.
- **Curriculum oriented:** Lesson tina hin i anga enkol hrang mo ti le, itinmo irchûna raifân taka hmang thei hrang.
- **Participatory in nature:** Itinmo class-ah irchutuhai an chang insa theina hrangin inthorna pe hrang.
- **Contemporary & contextual:** Irchutuhaiin a nî tin nuna thutaka hmang thei hranga changpui hrang. Atûnlai dinghmuna Bible irchutirna thuhai hmang ngêt hranga malâkna.
- **Cross -cultural in its approaches:** Interchurch team-haiin anni le anni irthoka irchûna nei hranga inchangkângtirna.

Tho hrang:

1. Ni iamnaa khual inzinna mân tiang pan mai roh: Rammual Inzôkpu, Jisua Krista leh hin Kristian irchutirtuhaiin chu irkaina sa a nei hrang a ni. Jisua Krista inrenna le inhriatnaa hin a ni tin irsônlian maiin intakna tam tak chu a satna tianga an hong tong thei hrang a ni. Entîrna hrangin, natna laia khom, hrisêl laia khom, inriang le irchong laia khom, Pathian inrenna le hrâtnaa irngatin a nî tin ei nuna kros irputin Krista ei zui hrang a ni. Tukhom Jisua Krista kuanga irpêktu chu Pathian leh an irkaina enin thil tinrênga a satna tianga zongin a thîr mai hrang a ni. Khaanga lungrîl irput mi hrangin sathnemna phâksam ngai mah.

2. Pathian Thu ngaituana nei mai ngai hrang: Kristian irchutirtuhaiin chu a ni tin Pathian Thu tin a ngaitua mai hrang a ni. Khaanga tho khan rammual, Koiindang le ama hringnuna hin Pathian thiltum an hriat hrang a ni. Theology lekhabu, mi thurchi irziakna bu, Kristian thurchi bu, Magazine, a ni tina thurchibu le a danghai khom tepin, Bible Thua hin hringnuna intaknahai chungchânga Bible-ah Thu khan a ngaitua ngaia. Khan, thutak hmang thei hrangin irsiam ni thei a ni. Khan, irchulaihai khom hin an nuna hmang hrangin a changpui thei hrang a ni. Khaanga irchutirtuhaiin chu Pathian Thu an ngaituana khan a iamnain nî tin nun thîrin khotâng tiang thîrna lungrîl khom a`rvei sa ngai a ni.

3. Mâni ngîrhmun leh irmîla thei dôr insua: Kristian irchutirtu murdihaiin chu thurchi milui le atûnlai rammual thil omhai an hriat hrang a ni. Tuina irsôntrinaa, irdâina, politics, thurchibu tep, atûnlai thurchi bu dang dang, outlook, hapta tina Reader digest, Femina, Health, citizen, Women's era le a dang etc. Hihai murdi tepa hin thil inhriat theina le hmu theina hih irchûna a pêka, hianga irchûna hmusuaka hin a changtuhai irchûna lama inthorna satak a nei thei. Khaang dênin, irchutirtuhai khomin an hmang hrang a ni. Hihai dôn thei hrangin ngamna tam tak inneitira hruaiin changpuihai roi.

4. Irchulaihai leh irkaina sa nei hranga irsôntrina: Irchulaihai irkaina satak irsôntrir hih a nang a ni. Kristian irchutirtuhaiin chu

SEN – IV

IRCHUTIRTUHAI LE IRCHULAIHAI INHRIATTHIAMNA

Thurchi Sa irziaktuhaiin Jisua sinthôna hih irchutir sinthôna a nih ti hi a inlangtir a ni. Israelhai laia khom irchutirtuhai hih a sân an poimo a ni. Jisua hih “Rabbi” irchtirtu tia koi a ni ngai. Jisua`n irchutirna a pêkin chu irchulaihai tiang hin danglamna a om ngai a ni. Entirna hrangin: Nikodem le Jisua an irtok laia khom khan, Nikodem-in Pathian a lei pom dân le a ngaidân khom an danglamtira, Samari nupang leh an irtok khoma khan mihriam hlutzia, Samari nupangin an hriat thar a ni. Zakaia leh an irtoka khan, Zakai khom ngîrhmun sa uala an kâitir a ni. Irchutirtu`n chu irchulaihai an hriata, an innanghai pe hrangin malâkna a nei ngai a ni.

Hi bung sûnga hin Kristian irchutirtu le irchulaihaiin Jisua Krista sirna hmunhaia inlôi hrang a nia, nâipang, puihling le vânglai laia irchutirtu sinthôna lian tak a ni. Hi a hlopte (unit) hin bung - 6 a oma. Bung - 14th-naa hin inlangtir a inuam chu, mâni le mâni irhruaia Jisua Krista ei irchûna a ni tia inhriatna a ni pêk a ni.

- Bung - 10: Kristian irchutirtu ziahai
- Bung - 11: I r c h u l a i h a i inhriatthiamna - nâipang.
- Bung - 12: I r c h u l a i h a i inhriatthiamna - vânglai.
- Bung - 13: Irchulaihai inhriatthiamna - puihling.
- Bung - 14: Itinmo nâipang, vânglai, puihlinghai, Jisua Krista tianga kaihrui theina.
- Bung - 15: Nâipang, vânglai le puihlinghai chongchai

- Buzz Group (irhâi neia group)
- Hrilsôpna tângpui
- Sin irpêkna
- Chart hmanga insîr (lecture)
- Flash cards
- Skits, Pantomime
- Case irchûna (study)
- Millim inlangtira Bible tepna
- CD inentirna.

THO HRANG:

Thurchi Sa hih Jisua'n a inlangtir a ni angin a changtuhai khomin itin angin mo an irngai irdôn ni ri se. Jisua'n, "Kei hi lampui, thutak le hringna ki ni, keimaa fe loi chu tukhom Pa kuang tung no nihai," (Joh. 14:6) ti thu hih an mâni hin ngaitua ri sehai.

BUNG SÔMNA – 10

KRISTIAN IRCHUTIRTUHA ZIA LE NINA BÎK

“Rabbi, Pathian irthoka zuang ni nih ti kin inhriat, Pathianin nang ompui no sianlân hianga thilirkhêlhai hi tho theino chi ni,” (Joh. 3:2) tiin Nikodema'n Jisua chu irchutirtu angin a hmu thu a hril a ni. Kum thum sin a tho sêng khan Jisua chu irchutitu anga ingai a ni. Jisua ei Rengpa irchutirtu'n chu lei hmulôkna (vision) neiin mihai khah Pathian kuang tiang hruaiin hringna tam tak an neitirhai a ni. Mihai a lungthung haia, an innanghai an hriata, an nuamlam, indit dân, an inhriat thei hrang lam khom an hriatthiam sa a ni. Irchulaihai irchu dân hmangin a ngên sahai ngai a ni. Khakhêla khom, a hringnun kha a mihai ta hranga entonrua a nia, Pathian leh an irkaina inthûk tak a nei i irchutirhaiin an inhriat. I anga mi khom ni sian, a ngaisak ving a ni. Mihai khom an nina angin a pom sahai ngai. Nupang, pasal khom an nina angin inzâna neiin a ngaiinhlulai a ni. A`rchutirnahai khom hlosam ngai maka, thiltum neiin a`rchutirhai ngai. Ei irchutirtu Jisua Krista hih ei entonrua hrang a ni.

Irchutir sinthôna hih Pathian koina a ni. A sinthôna tam tak don thei hrangin ei iom hih ei vâneina a ni. Kristian irchutirtu ei ni angin, irchulaihai hringnuna ei hringnun khom a om hrang a ni. Khaang khan Jakob-in hiang hin a ti, “Nangni laia tam tak irchutirtu ni thei no chin ni, urênghai, khir / ngar uala roirêl hrang a nih ti inhriat,” (Jak. 3:1). Pathianin mophurna lian tak a ni pêka, a ni koina hi ngûk taka don hrang a ni.

Kristian irchutirtu nunchan le ziahai hi i ma ni?

A changtuhaiin i zia mo a hran hranin irziak suak ni sianlân, kha list khah minutes 10 buzz groups angin hrilsôp ni ri se. A pâla mi inthuma senin kha zoia ngaidânhai insîrsôpna chu hihai hih nei hrang a ni:-

Kristian irchutirtu hringna le a miziaa hin Kristian irchutirnaa hin hmun poimo tak a luah. Kristian irchutirtu ei ni anga hin nupang, pasal khom a hnungzuitu anga Jisua Krista zui hranga mophurna inkoltira koina irsâng tak ei nei a ni. Kristian irchutirtuzia

- **Concrete Operational Stage:** Hi hih kum 7 - 10 inkâr a ni.

Hi

zoroa hin thil fel khôk tak thiam taka hmang hrang an neiin chu, thil omdân hrang khom a siat le sa khom dik takin an rêl thei a ni. Khan, khaanga thilthoa khan, kum i dôr tena mân tiang thila omhai khom inlangtir ngai mahai. Piaget-in dik takin a iti chu nâipang hi i thil khom a tak taka inhriatna hi an innang a nia, thil tinrêng dik taka a tak neia tho hi a ni.

- **Formal Operations:** Kum 11 - 15 chung tiang hi thoibop hun a

tâka, an ngaituana khom hi thua mani, irchinain mani a ni ngai. A taka tho ngêt detna hranga thil hlu ni khom sianlân, anni ta hrangin chu thil fel taka a hrana hmu thei nang ual maka. Mâni le mâni hin a ngaitua theia khan insâp suakna khom a nei tâk a ni. A maton tianga ngaituana fel rak loi khom khah hitaka hin chu a dôntea ngaituana hi a hong irthûl pe tâk a ni.

Lungrîl ngaituana tiang (Emotionally), Nâipang hi an hmûr khom omchian thei ngai mahai a ni. Mihai leh hin irthîr theina an nei thei sikin an lungrîla lômnahai khom an irvêng inhne thei ngai. Omdân irsâng le puihling/ulian anga om an nuam ngai sikin, an lungrîla nuam dânhai khom hih an irhrung ngai a ni. Khasikin, vânglai le puihlinghai hin sêngkua le Koiindanga hin an lungrîla thil om omzia nei taka an hril theina hrangin boiruak siam insa pehai a nang a ni.

Khotânga (Socially), Nâipang tam tak rual anga om an tum ngai a ni. Khaanga khan an hong irsôn thiaia mi dang leh irzom dân le an nuamlam tho an nuam ngai a ni. Entirna hrangin Primaries hun laia hin an ulianhai om lamin chu a sân a hoi le nuam an ti ngai. Khasikin, Koiindang le sêngkuaa ulianhai hin nâipang hun laia irruaipui insa hih malâkna a nei insa hrang a ni.

Irtha tiang (Spiritually), Pathian Thu an inhriat theina hranga anni nêka ulian, vânglai ualhaiin entirna hmanga inlangtira hin an inhriatthiam thei ual a ni. A ena en le thoa thoa hin thilhai an irchu ngai. Irtha tianga an irsônna hrang lungphûm chu an chînte lai ata an

- Krista'n a lungthunghai angin lungthunghai roi.
- Ni thei ang dôrin an inah va pan le ni in tiang khom fial sahai ngai roh.
- Phone le lekhaton, birthday chubai etc hai hmangin irhletna neipuihai mai hrang a ni.
- Kum khata voithum ten chu irdâina siampuihai hrang a ni.
- Tha thum dana voikhat vêl chu CD Music le Movie hai enpui le irngaipuihai roh.
- A hapta rikipin voihi chongchai pehai roh.
- An innang ang izirin an sik sika hrangin chongchai mai hrang a ni.
- An thu insîr irngai pehai roh.
- Anni kêra irruai satna tak siakin irpôlkhômna neipuihai ngai roh.

5. Irchulai tin Jisua Krista kuang tianga hruaiin irsônlianna hrangin fûihai hrang: Irtha Irthiang lungkhamna le inrenna zârin irchulai murdi hin Jisua Krista hih inzôkpu ti hin an pomtirhai thei ngai a ni. Jisua Krista inhriatna le inrenna khan irchulai tinhai irsônlianna hrangin kaihruaihai hrang a ni. Khaanga tho thei a ni'n chu hringna tam taka hrangin intakna ngîrhmunna khom hnuai rama lômna tak neiin an om thei hrang a ni. Hringna khom a nina anga pom hrangin irnak insuaa changpui hrang a nia, khan taimâk khom insua hrang a ni. A ni tin mâni kros chit irputa Krista zui hrang a ni.

THO HRANG:

Session nei sângin: A changtuhai pôl minliin senhaiin lân, a pôl tina khan nupang le pasal irzât mai hrangin siam unglân, Kristian irchutirtuhai inbâtirtu le intakna siam pe ngaituhai insîrsôphai sian, khaanga intaknahai irkiang theina hrangin thurôn pêkna siam roh.

Insûnga tho hranga chôi: Nin Sande Sikul-ah irchutirtu hin tu mo

BUNG SÔMHLEIKHATNA – 11

IRCHULAIHAI INHRIATTHIAMNA : NÂIPANGHAI

Hi bunga thiltum chu nu le pahai le irchutirtuhaiin an nâihai an inhriatthiam ualna hrang le nun dân lam danga danga khom an irsônlianna hrang changpui hrang a ni (Lk. 2:52).

Irchutu inhriatthiamna lian tak inkhat chu mihriam pumpui a nina anga a innang danglam bika irhmutir thei hi a ni. Thurchi Sa ziak, Luka a bung 5:52-a hin Jisua chu vârna, taksaa hin a`rsônliana, Pathian le mihriam inditin a om a ni. Mi a hong irsônliana a innanghai a hmu angin, a innang thar khom a hong suak nôk mai ngai. Hi thuhai hih lungrîla hin ei vong maiin chu nu le pa le irchutirtuhaiin an nâihai an inchangkângtir thei hrang a ni. Hi bunga hin an nun dân, tuina, le an innang dânhai khom le thil an inhriatthiam theina hrang tenhai inlangtirin a tum a ni. (Kum 0 - 12) nâipang huna, Nurseries, Beginners, Primaries le Junior-hai hih nâipanglai dinghmuna ngâr an ni.

Nâipang kum hunhai:

- Mân tiang ei zu fe mân hin nin hriat dân angin nâipang kum hun irziak roh.
- Group chîntea ni irziakhai khah insâr roh.

Thoibop le puihling kum angin nâipang hun hi zoro bîk ual a ni sa. Nu sula a`rsiang phuta irthokin nâite hringna khah a`rphut zôia, thil irchûna khom a nei thei zôia a ni, nâite zoro hih a suaka irthokin kum sôm khat inhni ten hi a huap a ni. Khasikin, nu hin nâi a vong laiin nâite sat dân hrangin thil tinrêng a ngaitua suak hrang a ni. Nâipang hun hi hringnun irngatna lungphûm ang a nia, kha huna khan a mizia, tho theina, nunchan, hluatna le omdânhai khom a`rsôn insa ngai a ni. Pathianin mihriam a siam dân chu puihling chînte

Nâipang nunchan tângpui (Kum 0 - 12)

Nâipanghai hin nunchan tângpui tam tak an nei. A tângpua taksaa, lungrîl, lômna, khotâng le Irtha tianga nunchanhai le lungrîl ngaidân, thil tho dang hringna hlut dân irphutnahai hih nâite huna irthokin irchutirna nei hi a sân a poimo a ni.

Taksa tianga, An irsôn inranga, an irnak khom a`rsôn inhrât a ni. Irvâk vêlin an kal vêla thil omhai an hmu nuam ngai a ni. Khataka khan a sân uksak le changpui an innang ngai a ni. Irvâk vêla thil hmu hrangin inthor haia, kha zoro khan an omna hmun khom khah fâi tak le vâ taka om hrangin enkol an innang a ni.

Lungrîl tianga, Nâipang hi thil hmusuaktu lian tak an ni. An lungrîl khom kum 12 ten hin chu a saterengin a`rsônlian inhrât a ni. Thil khom dik takin an ngaitua ngaia, ngaidân irkoptir rêk chu intak an ti ngai. Jean Piaget-in an irsônlianna hi chadan minli`n a om a ti:-

- **Sensori - Motor State (Kum 0 - 2):** Nâipangin an suakpui nêk

theina le chel theina hmangin a kôlvêla thila hin nâipangin a`rchu thei a ni. A hong upa sit sita, hitaka hin thil belsain a om ngaia, thil irhâia mani a hong thei ngaia, a sûnga a`rkhum sûnga thilhai a hnôlpai ngai a ni. Khaangin, nâipangin thil hi itinmo a`rchu le imo a`rchuhai hi a hmua inhriatna khan thoa thoin an langtir ngai a ni.

- **Pre-operational Stage:** Hi dinghmun hih kum 2 - 7 a ni. Hitaka

hin chadan inhniin sen nôk a ni.

- i. Pre-Conceptual (2 - 5 yrs):* Hi hun laia hin mâni nuamna hi

a sân a liana, a san chu thîr dân dangin rammual hi a thîr thei no sikin, a sân intak an ti ngai a ni. Hianga huna hin a sân chong khom an man in-ol theia, khan an thil tho`nsualhai khom innui inzana tiang an hmang nuam ngai.

- **Khotâng (Socially):** Khotânga hin manih huatirhamna tiang hin mânia rammual om angin an om ngai a ni. An rualtâkhai leh anni nêka upa ualhai leh irmîl dân inhriat mahaia. Mi dang leh thil insîrsôp khom intak an ti ngai a ni. Nu le pa le irchutirtuhaiin mi dang leh irmîltira siama inhrilhai tuma nei thei hrangin an changpuihai ngêt hrang a ni.

- **Irtha tiang (Spiritually):** Mi dang thiltho le châng dânhaia irthokin an irchu suak ngai a ni. Khasikin, action hmanga hla saka irthokin thil an irchu suak ngai a ni. Entirna hrang, Jisua'n lung a ni thung kin hriat, Pathian hih ki ta hrangin a fel a ni; Bible hih rammuala book satak a nih ti le Pathian thu hih itiklai khom siat no nih. Jisua'n rammuala nâipang murdi lung a thung.

BEGINNER NÂIPANGHAI (4 - 6 YRS):

Hihai ang kêra nâipanghai hin ngaituana hrât tak an nei thei ngai a ni. Khasikin, 'Keen Kindergarteners' an ti ngai. Thil insîr an nuam ngaia; tiana thuhai an irngai nuam sa ngai a ni.

- **Taksa tiang (Physically):** Kum 4 nina hrangin a sân an irsôn hrâta, kum 5 an hong nia hin an irhnuai nôk viat ngai a ni. An dunghai khom a`rsâng maia, an taksa thilhai khom a`rsônlian maia. Ol taka thil an tho theihaia hin hoi an ti ngai a ni. Irdâi irfiam khom an nuam sa ngai a ni.

- **Insâpna tiang (Mentally):** Dik takin thil an ngaitua suak ngaia, thudik le dik loihai an irzêltir sa ngai a ni. Irdonna tiang a sân an siam ngaia; khasikin, nu le pa le irchutirtuhaiin inhriatthiamhaia lungkham an innang a ni.

Junior le Primary an ni lai ata irthokin Jisua hih Sandamtu hrangin an pom thei ngai. Senkhat lenvâng chu Beginner an ni lai ata Jisua Krista hi Sandamtu ti'n an lei pom daih ngai tâk a ni.

THO HRANG: A changtuhaiin lôm taka hianga tho hrangin inthorna pêk

NGAITUA, IRHRILHLÔM HRANG:

- Koiindang, sêngkua le ni tualbômhaia nâipang kum 12 hun laia hin ngaitua roh.
- A innang, nuamlam, tuizônghai chu i angin mo a ini hrang?
- Pasalte angin nupangtehai hih insûnga lômna an dong ngai mo?
- An nâipang kum le hunhai hin hlim le lôm taka an hmang theina hrangin fûina an dong ngai mo?
- Nâipang a nina hmang insual ni hmu ngai ta mo?
- Nâipanghaia hin imo ni hmu?
- Jisua'n, "Nâipangtehai ki kuang inhongtir roi, inhnar no roi. Irvân ram chu anni anga nâipanghai ta a ni," a ti khah hril irhlômpuihai roi.

ENLOIA TEP HRANG LE THO HRANG (MEMORISE & PRACTICE)

NÂIPANGIN AN OMNA ATA AN IRCHU NGAI.

- Irsêlna hmuna nâipang a omin chu, mi dem a`rchu ngai a ni.
- Irmumâkna hmuna nâipang a omin chu irsual a`rchu ngai.
- Chitna hmuna a omin chu, a maton chitnain a nei ngai.
- Lungkhamna hmuna a omin chu ngaidamna a`rchu ngai a ni.
- Irhnarsiana hmuna a omin chu hnarsa a`rchu ngai a ni.

BUNG SÔMHLEIHNINA – 12

IRCHUTUHAI INHRIATTHIAMNA (VÂNGLAIHAI)

Hi bunga hin a thiltum tak chu nu le pahaiin an nâi thoibop hai hih an inhriat thiamna a nangzia hih a insîr a ni. Hi kum 13-ah irthokin kum 19 or 21 ten hi a ni uala. Hi hih nâipang le puihling kêra om a ni. Hitaka hin anni zia bîk le nunchan bîk angin an nei ngai a ni.

Thoibop nun hi chadan thumin sen a ni:

- Thoibop hun maton tiang (13 - 15) hi hih Intermediate tia koi a ni.
- Thoibop hun lai hól (16 - 18) hih Senior tia koi a ni.
- Thoibop hun hnungkhôn (19 - 21) College - career group tia koi a ni.

Imo an ini?

- Nu le pa ta hrangin chu nâi hai an ni.
- Police ta hrangin chu hnôngom an ni.
- Politicians ta hrangin chu hmangruah an ni.
- Sumdông mi ta hrangin chu bazar an ni.
- Koiindang ta hrangin chu tung phâk loi an ni.
- Anni hrangin chu puihling an ni.
- Intakna an toka, khataka khan mihaiin chu anni chu intakna an nih an ti.

An nunchan tângpuihai i ma ni?

- Biological (taksa tianga) irthûl indanglamna hnuai om an ni.

- **Irtha tiang (Spiritually):** Nu le pa irchutirtuhaiin Pathian, Jisua

Krista, Irtha Irthiang, Bible, rammual le a dang thua an ihril hai hih

a sân an iam indet ngai a ni. Khasikin, Irtha tianga irsônlianna hrangin nu le pahai mophurna a sân a lian a ni. Mi senkhat chu hi huna hin Jisua Krista hih Sandamtu tia an pom ngai tâka. Khasikin, itinmo Jisua Krista Sandamtu a nina khom hrilfiah pehai a nanga. Khasikin, chong entirna hmang hai khom hih det taka an insâp sũang hin hril uar loa e.g. Ni bái phong roh tia Jisua ni milunga zuang lût a tih ti anga chong hmang hi tho loi hrang a ni.

PRIMARY NÂIPANGHAI (KUM 7 - 9):

Hi huna nâipang hai hih “Hlimom” (Pleasing Primaries) khom an ti ngai a ni.

- **Taksa tiang:** A sân an irnak insua / tâimak an tum ngaia. Itinrêng

hih irnak insua tâimak takin a sa tianga zongin thil tho an nuam ngai a ni. An kut inchang hai hmangin, pilpok hmanga thil dang dang siam an tui ngai a ni. Thil irziak le rông pol hai khom a sân an tui ngai a ni. Hi tiang le so tianga intân khom an nuam sa ngai a ni.

- **Insâpna tiang:** Thil tinrêng irdîn takin an thîr ngai a ni. Sintho lai

khom an ennuam ngaia; thil a fe lai tak nêkin a hong ra suak an hmu nuam ngai a ni. Tep le irziak, irbiak le chong dân hai an irchu phut ngai a ni. Thil khom fel takin an ngaitua ngaia. Thil fe tâk le la hong om hrang hai irkai dân hai an inhriat thiamna. Thil a dôntea hong om hrang hai chu ngaitua ngai mahai a ni.

- **Lungrîl tiang:** Mihai inrenna an neia, sinthoa inlangtir an nuam ual

- **Irtha tiang:** Chongchaina le thil irkhêla sin iamna hih an nei ngaia.

Jisua hih an rual satak le rual satak anga insîr pehai hin inhriat olsam an ti ngai. Damloi le mi dang dang ta hranga chongchai pe hi an tui sa ngaia. Jisua hih Inzôkpu hranga pom hrangin intak ti ngai mahai a ni. Nu le pa le irchutirtuhai omdânhai an en irzûl ngai a ni.

JUNIOR NÂIPANGHAI (KUM 10 - 12)

Hi huna nâipang hih ‘Jumping Junior’ an tia, a kêra chu “Hero Worshipers” khom an ti sa ngai a ni.

- **Taksa tiang:** An taksa le irtha a sân a hrâta. An hrisêlnahai a sân

masônna an nei insa tak taka. Nupangtehai nêkin pasaltehai hih an balh nuam uala, a zoroa chu an ha ten khom inlâp nuam ngai mahai. Nupangtehai chu irthiangna lama hin an uar ual ngai a ni. Khasikin, an taksa hrisêlna hrangin changpui an innang ngai a ni.

- **Insâpna tiang:** An lungrîlin thi hih an zong suak ngai. A sân an

irdîna thil hi ngûk takin inhriat an nuam sa ngai a ni. Hun, hmun le nambar an inhriat dânhai khom a sân an changkâng inhrât a ni. History, Geography, Science, Mathematics, Computer le Art haia hin a sân an tui sa ngaia. An thil inhriat maina hih a sa sikin Bible irchâng, hla, mi thurchi irziak, Poem-ah hla le thurchihai en loiin an inhriat zôi zelh thei a ni. Thil dang chi hran hranhai khom stamps, coins, stickers, T. shirts etc lâkkhômhai a sân an tuipui sa ngai a ni. Khasikin, hi hun hih en loa tep, hmu suakna, lâkkhômna le irsiatna neia nupang le pasalte laiin annia nuamna le theina omhai irsiatna hrangin zoro satak anga irngai a ni.

- **Irtha tiang:** Rammual thil le Pathian thua khom hin mi inlâr an

nuam ngaia. An nunhai khom inhêra mi anga om an nuam ngaia.

Jisua Krista hnungzuina khom hin an milung chîninkâina a om sa ngai a ni. A maton tianga dinghmun khah a lei detin chu Jisua Krista hnungzui khom olsam an ti ngai. An theinahai khom mi nêka irsâng angin an be sa ngai. Khasikin, an theina talent-hai Koiindanga an hmang indik theina hrangin nu la pe le irchutirtuhaiin Jisua Krista hnungzui hrangin inthorna satak pêk an inang a ni.

BUNG SÔMHLEITHUMNA – 13

IRCHUTUHAI INHRIATTHIAMNA: (ULIANHAI)

Sûngkua le Koiindang ngîrhmun ang dungzuiin irchutira inpuihlingtir hih an innang a ni. Atûnlai lenvâng hin chu Open University ti khom hi râlvakhat ata irchu theina zôm hin puihlinghai ta hranga irchu theina a om a ni. Puihlinghai hi khotâng, Koiindang le sûngkuahaia inpuihlingtirhai an innang a ni. Innang bik hi an neia, khahai khah chadan (stages) murdi hin an ipêl thei hrang a ni. An innang ualhai chu:

- Sûngkuaa nâipang, thoibop le puihlinghai leh irkaina sa an nei
a nang a ni.
- Nâipanghai enkol insa theina hrangin nâipanghai hih an kum
ang dungzuaia an miziahai inhriat a nang.
- An mimal, sûngkua le an sinthôna sika intaknahai indâitir theina
hrangin changpui an innang.
- Mâni Koiindang le omna rama nina satak nei theina hrang
changpui a nang.
- Irchûna dik loi ata irchûna dik pêk an innang a ni.
- Irtha sip nuna oma, Krista zuitu iamom tak ni hrangin an irchu
a nang a ni.
- Irpumkhatna, dikna, irngeina, lungir-uainahai inpunga om theina
hranga malâk hranga changpui hrang.

Puihling hun hih chadan thumin zêk thei a ni.

- Sêltu
- An nuamlam irkaltir
- Thilthothei le irtûngchian
- Rual pôl nuam le irrualpui thei.
- Group (pôl) ta hranga iamom
- Lungrîl ngaituana det loi; aniachu, det tianga irzattir.
- Thil inhriat ol le mi ngaidân iamzoiloi
- Buaina siam le mi ti nuam.
- Iriamzoiloi le tehel hmang
- Pasal le nupang inhriatna
- Mi ngaisângna le irngaihnuaina dik loi nei.
- Mânia liana inhriatna
- Mi mahrip loina.

I khom nisian, an nâipang laia sûngkua le Koiindanga sataka enkol a ni'n chu hmanginruk tak an hong chang ngai a ni. An thilpêk an idonghai an hmang indik lenvângin chu khô hmuna khom hmanginruk an hong ni sa ual ngai a ni. Khasikin, nu le pahai le irchutirtuhaiin an ngaidân saloihai inhre ngêt hrang le thil rêng rêng a saloina tianga zorohai pe loi hrangin changpui an innang a ni. An innanghai inhriatpuiin kha an innanghai hmu thei hrangin lampui zong roh.

- An nina anga pom thei hi an nuam ngai.
- Mihaiin an lungkham khom an sabei sa
- Lungkhamnahai inlangtir hrangin hun an innanga, mi danghai
ngaisakin insûng, Koiindang le khotânga hmanginruk an ni.
- An thuhrihai mihaiin irngaihai sian an sabei.
- Inhriatpuina, lômpuina, infelna, inthorna (fûina) inlômtrinahai
an innang.

I tho sika mo thoiboptehai hih a saloi lama an iom mo? Hi irdonnahai hih ngaitua roh:

- Nupahaiin hun satak hi an ta hrangin an nâipang hun laia khan hmang ngai mahai.
- Nupahaiin a saloina tianga hin an nun irhmutirna zâra a ni.
- An thil indit lam anga inthanga sintho hrangin a phal no sika.
- Nupahai hih an ta hrangin entoninruk ni mahaia.
- Intakna siamtu anga irngai an ni sikin, Koiindangin uksak rak ngai mahaia.
- Mi dang le thil danga hin irpôlna sa an nei no sikin, hur le nghal (sex) irditna, nupang le pasal irneina, hloi le âi tiang hin ngaituana an pêk thei a ni.

Thoibophai hi itinmo ei ihruaihai hrang?

- Thoibophai hih an nina ang taka enkol hrang a ni. An ngaituana inhriat tum hrang. Krista kuang tiang hruaihai hrang a ni.
- An nunchanhai khom a satna lam tianga thîr pehaia, inchangkângtir hranginchangpuihai a nang a ni.
- Thoibophai hih lungkham taka Krista hmêl hih entonrua anga inomtir a nang a ni.
- An hringnuna inlangtir thei khopin, irchu intam hrangin fûihai a nang.
- An talent-hai hmang indik hrangin hun ôl pêk a nang a ni.
- An nina le an thilthohai inpâkhai hrang a ni.
- An satnahai enin lân, khatak ata khah masônna hrangin zoro sa siam pehaia changpui hrang a ni.
- Omzia nei tak le fel taka irchutir a nang.
- Nupang le pasal kêra irzom dân khom boiruak sa

THO HRANG:

- A changtuhai laia thoibop pasal le nupanghai irdonna siama, irchûnaa inhriathai târinlangtir hrang.
- Atûnlaia Koiindanga vânglai hih mâni Koiindanga vânglai sinthôna ti thupuihai hih insîrsôpna hmang ni sian.
- Itinmo nin Vânglai Sande Sikula hin HIV / AIDS irveihai khom an lût theia, vânglai danglam thei tak an ni thei hrang?
- Itinmo nin Sande Sikul-ah hin vânglai nupang le pasalhai irngai inhluhlôma hmunkhat anga irpom theia irngeitir hrang?

- Lungthungna le inrenna
- Neitu nia inhriatna.
- Hlochukna le zoina.
- Fâk le nêka irenkol theina.
- Lungrîl ngaituana irenkol thei.
- Ngaituana inhriatthiam thei.
- Inhriatna irzukna neia thei tôpa insua.
- Inzakna le insualna ata zalênna
- Chitna le tuangna ata zalênna

Inhriatna masônna, Pathian irthiangna niin an hriat dân le mâni sualna an hriat dân hih a`rkala, saninzôkna thiltum zia le fiah zia hih irtha irthiang sintho laia inzôkpu tia a poma, a nuna khan vâp taka saninzôktu nia pom theina a hong chang ngai. Hitaka hin mânia irpêkna hi irtha tianga masôn hrangin a nang a ni. Pathian inzôkpu thilpêk hril hrangin chu Pathianin mihriam murdi ta hrang le thilsiam murdi ta hranga a thiltum ei uar hrang a ni. Khaang ngaidân a ni sikin, Bible irchâng irngatnahai khom nâite sũa a om rengata irchu hrang a nang a ni. Kristian Education hi nu sula irthoka a thi nî dênin inhril hrang a ni. A dik taka hrilin nâipang chu a nâite huna irthoka irchutir hrang a ni. Kha irchutirna thu a donghai chu a hong lian ang dungzuiin amaa khan a det sit sit ngai a ni. Kha khan mânia irdonna tam takhai khom inhriatna khan a siam suak thei ngaia. Khasikin, Kristian thuiam dik taka hril le insîr pehai hi an nang a ni. Kha tena chu kha mi kha Pathian thu an hriat angin a hringpui mai ngai hrang a ni.

Mâni le ei irchulaihai kaihruaihai hrangin Krista hi imo a ni, or itho tak mo?

- Mihriam chi tin omna Krista
- Hlochukna Thurchi Sa Krista
- Bible tiang le Thurchi Krista.
- Zalênna Krista
- Inditom mihriam Krista.

Bible tiang le Jisua Krista Thurchi tiang hin nâipanghai khom ei hruaihai hrang a ni. Hi hih Krista thu a ni. Apostle Creed le Nicene Creed khomin an lei ibuaipui a ni. Hiang Creed-hai ei hril nôk tika Bible tiang le Thurchi Krista tianga ei irpêkna ei inthartir nôk ngai.

- An sinthônaa irsônlianna / masôn sinthôna
- Mâni irkoppui hranga zong, kha zoia irneina.
- Mâni irkoppui le irkainaa nei hrang
- Sûngkua indingna irphut.
- Nâi le te hong puinhlingtirna hranga nina inhriat le tuina.
- Sûngkua enkolna sika intakna dang dang
- Khotâng le Koiindang changna.
- Intakna laia irenkolna / irvêngna
- Ngaituana irfûk loi lai khoma ngaituana dik nei.

Puihling laitak:

- Sûngkua irkaina siama, thoibop hai thuneina pêk
- Koiindang le khotâng changkângna hranga mophurna le thil thôna.
- Hrisêlnahai a hong siata, thil hong om le hong irthûlhai pom
theina le irngai theina.
- Irengolna lama indetna hrang.
- Nâi le tehai inneina siamirfûk le nâihai an binga inomtir.
- Intakna laia irenkolna
- Thil irfûk rak loi lai khoma ngaituana intûn nei.

Puihling hnungkhôn:

- Hrisêlna hong siatna le danglam a nina anga pom.
- A sinna irthoka ôlna sika irenkol dân hrang lam thar irchu le
nâipang om laia irenkolna irchûna.
- Inrenna - lungkhamna inchân khoma omdân thei.
- Koiindang le khotângna chang sana.
- Thina tok hranga irsiamna.
- Irchutirna sin khom irziaka, chongchaia khom hin a taka a nin
tokhai ata insîrna.

I anga sinthoin mo puihlinghai hi Koiindanga hin changpui a ta?

Khotâng nuna Puihlinghai: Puihlinghai hin irpôlkhômna hih an

Puihling la hrât ualhai (Young Adults): Puihling inlainaa hin irnei zoi lai tak an ni sikin, nâi le te enkolna le sêngkua Kristian enkol chu an ta hrangin thil thar ang a hong ni. Nupa an ninaa intakna tam tak an tok chungchânga irchu hrangin an rual thoipuihai leh irhmua insîrlhômna an nei hi a nang. A bîk takin hiang zoroa hin ruatharte le paveng khom ni sian, irchûna nei bîkhai hi pana, thil lâklût dân, Politics, sum le puan hmang dân, khotâng nun le irpôlkhômnahai a zoroa chu irhmu thei hi a nang. A san chu i dôr ten mani chu an lungrîl ngaituana inzângtirna hrangin Refresher Course an tia chang khom a sa a ni. Mâni omna hmuna irthoka irchu theinaihi irchuin, Music, arts, crafts, dramatics, le sêngkua seminar hai thua Theological Bible teptu ata irchûna Programme hi mâni tualsêng Koiindang khomin ngaitua pehai ni sian.

Puihling inlaina (Middle Adults): Mi tam takin Bible irchûna an tuia. Hapta tinin Bible Study chongchaina le irpôlkhômnahai in dang danga nei ngai ni sian, hringnuna la hong om mai hrang dân, irneina nâipang irchûna chungchânga hrilkhômna nei thei a sa. Khotâng chungtuarnaa râlkhata irchûna Programme Counselling, pên tiang sinthôna khoma chang hi a sa a ni. Hiang thil hi sataka an tho theina hrangin mâni Koiindangin hi Programme-a hin inthorna satakin changpui a nang a ni.

Puihlinga ulian ualhai / hnungkhôn (Senior Adults): An kuma ulian nina hi an inzaka; khasikin, an ulianna thua hrilpui hi hoi ti ngai mahai. Bible Study-ah chang an nuam ngai. Irchutirtu sataka irpôlkhômnahai nei hi a sa. Bible Study hi an nuama, insîrtu hrang khom an inthang nuam sa ngai a ni. Irpôlkhômnahai khom hi an nuam sa ngai. Khasikin, vânglai pâlhaiin hla saka irhâi neia a tha tina voikhat irpôlpuihai hi a sa a ni. An hlochukna le hlosamna thuhai khom an hril nuam ngaia. Khaanga thu an hril zoro hin sataka a siat a ti khoma, irngai pe hi a sa. A zoroa chu doctor, le Office tianga an fena khoma va fepuihai a sa. Khopui le thingtâng, hiang huna pahai hin chu an nâihai ata hlataka om an ni sikin, a sân an bing nitna an inhriat ngai. ~~Hianga pa nun hin changpui le irngai poimo an innang. Khasikin, Koiindangin annihai leh irpôlkhômnahai neina hrangin Programme siam ngai hi a sa.~~

Inhriat hrang poimo: Krista hnungzuitu nina lama malam panna

BUNG SÔMHLEIMINLINA – 14

MÂNI LE EI IRCHULAIHAI KRISTA TIANGA KAIHRUAINA

Hi bunga thiltum chu mâni mimalin Jisua Krista irtokpuina neia Koiindang chu rammuala inhriatpuitu ni hranga siam hi a ni. Nî tin hin Jisua Krista hi ni saninzôktu tiin an pomna hranga changpui hrang a ni. Khataka khan anni'n an namzia (culture) ang ngîrhmunahai an hringpui ual theina hrangin a ni.

Hrilfiana: Jisua Krista tianga hruai ti hih i ma ni? Irtha tianga sirbi poimo tak chu Jisua, Reng le saninzôkpu tia nei hi a ni. Chong dang viata hmangin, mihai innanghai irhmutir theina chu Jisua inhriata, ama hringna le hringpuina hi irtha kaihruaina a ni.

Koina chu mâni kros irputa, nî tin Krista hnungzui hi a ni. Jisua Kristaa irpêkna ti hih natna, fâk le nêk intakna, irzomna intak, beidongna, ningmurna om loi tihna ni maka. Intakna le lômnahai kêra khom Krista changpuina dongin, ei hringnuna a thiltum tak a nih tia ei pom a nang. Tuangna le irpêkna ti hih Krista hringnun ata ei irchu hrang a ni. Lungrîla lômthu hrilpumin, Rengpaa ei lôma, itinrênga lômin Krista chu ei hringna neitu angin ei inkung a nang a ni.

Hi hih kum i dôr tenhai ta hranga tho thei mo a ni? Hi hih a kum bîk ual ta hrangin ni maka. Hi hih ngaitua inlân:

Kum thua danglamna om ual loiin, mihriam murdi innanghai chu ar ang ving a ni.

Hi thu hih irkhêl tak ni khom sian, a dik a ni. Nupang, thoibop, nupa le mi a nuam ang anga hmu ngaihai hong ngaitua ta? Annia hin i angin mo ni hmu? An rênga an innang chu ar ang ving a ni. I kuma mani chu innang senkhat hril bîk ual tak chu a om ngai; aniachu, a tângpuiin thuhmun ving an ni. An rêngin hi a hnuaia innangnahai hin an nei seng, innang tam ual le tôm ual dân chu ir-ang mah:

BUNG SÔMHLEIRINGANA – 15

CHONGCHAI HRANGA HIN ITINMO NÂIPANG, VÂNGLAI LE ULIAN EI INTHORHAI HRANG

Chongchaina hi mi tin ta hrangin a poimo a ni. Jisua kuanga irchutirhaiin chongchai irchutir hranga an ngênna khan, Jisua'n chongchai hrang dân a'rchutir (Lk. 11:1) khan ei hmu theia. Chongchaina chi hran hran irchu hrangin Rengpa chongchaina hi tep inrual ei ti. Nâipang kum 4 (minli) khomin hi chongchaina hi an tho thei a ni. Hi chongchaina hi mi tinin an tho thei le hmang thei a ni. Koiindang tam takin Pathian biakna angin an hmanga, Kristian sêngkuahaiin an sêngkua inkhômnaa khom an hmang ngai a ni.

Rengpa chongchainahai tep ei ti (Mat. 6:9-13):

Kin Pa, irvâna mi, nir hming mahripom ri se. Ni ram zuang tung ri se; Ni nuamlam irvâna mi'n an isin angin Irnênga mi'n sin ri se. A ni tin kin rukin bu ni pe roh. Kin chungatho'nchâituhai kin ngaidam angin, nang khomin kin tho'nchâinahai ni ngaidam roh. Sualna hranga inthêмна tiang ni hruai no'n lân, Mi sualhai ata chu ni saninzôk roh. Ram hai, sinthotheina hai, roiinpuina hai, kumtuangin ni ta a ni sikin. Amen.

Hi chongchaina hi “Rengpa chongchaina” le “Irchutirhai chongchaina” an ti ngai. Hi hih chongchaia enton hrang a ni. A tôi lamin mi murdi ta hranga Jisua'n a târinlang chu:

- Pathian inzâna
- Ei hringnuna thiltum iamna det
- Pathian thilpêka irnghatna.

Nâipanghai: Taksa irvong dân hran hrana chongchai dânhai nâipang irchutir hrang an ni. A thei lenvângin chu, khûksadela inchongchaitir hrang a ni. Pathian inza hranga fûina pêk hrang a ni. Pathian Thu

Apostle Creed:

Pa Pathian thil tinrêngthothei hi ki iam, Hnuai le vân siamtu chu a ni. A nâipa neisun Jisua Krista chu, Ama chu Irtha Irthianga inrâitirin, dôngmate irthiang Mari'n a neia, Pontius Pilata hnuai a tuanga, hêmbein a oma, a thia, phûmin a om, mithi khua a zu fea, sôn thumin chu mithi laia irthokin a thoinôk tâka, Irvâna hruaiin a oma, Pa Pathian sinthothei tak chung tianga a hong toia, khataka irthokin mithi le mi damhai chungchânghai rêl hrangin zuang nôk hrang a ni. Irtha Irthiang chu ki iam, huapzoi Koiindang chu ki iam, mi irthianghai irpôlna chu; sual ngaidamna; taksa thoinôkna, kumtuang hringna chu ki iam. **Amen.**

Ngaitua hranga irdonnahai:

- Thuiamin Jisua chungchângai imo a hril?
- Hi hih Krista chu a ni; kin hriat hrang le amaa hin kin hlan hrang chu?
- Bible tiang le Krista thurchi hih itinmo zui thei ei ta?

Nicene Creed angin ei iamna inpuang ei ta; khan hi thuhai hi ngaitua ei ti:

Nicene Creed:

Pathian inkhat sinthothei tak chu ki iam, hnuai le vân siamtu, hmu thei le hmu thei loi murdi, Rengpa Jisua Krista inkhata; Pathian Nâi neisun, rammual om mân khoma Pa'n a inei; Pathian chungatho'nchâituhai kin ngaidam angin, nang khomin kin tho'nchâinahai ni ngaidam roh. Sualna hranga inthêмна tiang ni hruai no'n lân, Mi sualhai ata chu ni saninzôk roh. A ramin hekni nei no nih.

Irtha Irthiang ki iam; Rengpa le hringna pêktu; Pa le Nâipa irthoka zuang, Ama chu Pa le Nâipa le mihaiin chubai mûkin an roiinpuitir, deipuhai hmanga thu insirtu chu a ni.

Ngaitua hrang:

- Nicene Creed-a hin Krista chungchânga imo a hril?
- Hi thuiam ang dungzuiin itinmo Krista inhriat thei ei ta?
- Ei nî tin nuna ei iamnaa hin i angin mo inpuang thei ei ta.

Kristian iamna kaihruai hrang tak chu nâipang, thoibop le puihlinghai hih Jisua Krista kuang tianga hruai

Kristian iamnaa thil poimo inthum ei ihmuhai chu Koiindanga pôl hran hranhai khomin ei hmu thei:

1. Iamna chu sabeina angin a ni :- S a b e i n a inhriatna
2. Iamna chu irngatna angin a ni :- I r n g h a t n a a irkaina.
3. Iamna chu sintho angin :- Lungthunga hringa om (Agape).

Kristian iamna inthum laia hin a kho tak hi mo a poimo taka? Hi thil inthumhai hih hmunkhata an irthop mai hrang a ni. Nikodem (Joh. 3), Samari nupang (Joh. 4), Zakai (Lk. 19), le mi dang danghai kuanga khom hin Jisua'n a hril uar ual tak chu a ni. Hi inthum laia hin Pathian leh irkaina nei hranga koina a om. Kha kha chu nu le pa, irchutirtu le hruaituhaiin an inhriat ngêt hrang chu a ni. Hihai hih an inhriatin chu an nupang le pasalhain an hringna poimozia inhriat hrangin an changpui thei hrang a ni.

Bible tianga millimhai: Bible-ah millimhai hih siamfôm ni loiin a tak ngêt a ni. Krista leh ei irtokna chungchânga Bible-ah millim senkhathai hong en ei ti:

- Suakintharna (Joh. 3).
- Thilsiam thar: A milui le thar (II Kor. 5:17).
- Irneina: Krista; Moineitu.
- Grep kung (Joh. 15)

- Nâipa intân irhmang chongirkhek (Lk. 15)
- Belra irhmang chongirkhek (Lk. 15)
- Duli irhmang chongirkhek (Lk. 15).

Krista: sâng tianga ei hringna le enton hrang: Krista chungchâng hril dân tam tak a oma, sâng tianga ei hringna le ei enton hrang inentirna hrangin hihai hih ngaitua suak roh:

- Keimaa hring hi kei ni ta loiin, Krista a ni lem ta.
- Kristaa om roh.
- Krista leh irtoka indanglama irthûlna.
- Irngai roh, Kristaa thilsiam thar ki ni. A milui a boi tâka, a hong thar ta.
- Mâni kros irputin Krista zui.

Krista kuang tianga mihai hruai hih Irtha Irthiang sintho a ni. Pathian Thu irchua irchutirna hi ei mophurna a ni; khataka khan nâipanghaiin Jisua Krista an irtokpui theina hrangin. Khaang thil khah inmôl tak khomin a tung thei a ni.

Hianga testimony-hai tepin lân nin ngaidânhai khom hril sa roh:

- Sande Sikul ngûk takin ki fea, kum 8 (riat) ki ni ata kin irchutirtu
-haiin Jisua Krista a ni lunginkham thu a nin hrila; khaangin, Jisua chu Inzôkpu hrangin pom ki tuma; khan, in ki tunga, Jisua Reng le Inzôkpu pom dân hrang ka nu le ka pa ki`rdona. Ka nu le ka pan an toia ki ta hrangin an chongchai tâka; chongchai hrangin an ni hrila, “Rengpa Jisua nang ki lungkham, A nin zôkpu hrangin nang kin dit. Amen.” Hi chongchaina inmôl tak hmangin ki chongchaia, Jisua kuanga hruaiin ki om ta ti kin hriat.
- Vânglai irpôlkhômnaa thoibop ki ni lai Jisua chu Reng le Inzôkpu
hrangin ki pom tâka. Thuhrituhaiin Jisua thu insîr an nin hrila; “kei hi lampui, thutak le hringna ki ni,” ti hih ki nâipang laia

dânhaia indanglamtira, ngûk taka thil ngaitua irchutirna hman a ni. Hi hih irchutirtuhai kaihruaitu chu a ni. Thiltum dang dang hi Bible leh irmîlin, kum izir anga an inhriatthiam lam le mimal khomin a chel le pom thei hrang a ni. Hi thiltum hih itiklai khom fel le fâi, tôitein, a bîkin a dong thei ngai a ni.

2. Thil plan inlangtir dân: Hi hih lesson tângpui, irkip taka irziak,

irchûnaa hin a`rchutirtuhaiin nâipanghai a hruaina hranga irchutirtuhai changpuina a ni. Irchutirna thiltum zui theina hrangin lesson, thupui le irchutir dân le tho dânhai a huam sa a ni. Hianga tho dân 4 (minlihai) hih irchutirtuhaiin a ngaitua hrang a ni.

• **Hook:** Hitaka hin nâipang lungrîl a lâk theia, nâipang le nâipang

kâra irkal a siama, Bible thupui ihril nuam hih irchulaihai kuanga an thun inlût thei ngai a ni.

• **Book:** Hitaka hin Bible hmangrua a târinlanga, khan irdonna,

“Bible hin imo a hril?” tia irdonna hi a sâm. *Envêlna*

• **Look:** Bible-ah hmangrua hringnaa hmanginruk a ni hrang dân

lam a zong suak. Hi Bible Thu bung hai hih ki hrangin imo a ni? tia irdonnahai a sâm. *Hrilfiana*

• **Took:** Irchulaihai irpêkna hranga hin an khîk irhmutira, imo ni

itho hrang? tia irdonna a sâm. *Hmangna*

khom iamzoi taka tep hrang a ni. Chongchaina chu môl tak le bongte khom a ni thei.

Vânglaihai: An innang tinrêng laia khom Pathian iamzoi le irngat zoi hrangin fûina pêk a nang. Vârna, inhriatna, inhriatmaina lama Pathian irngat hrang le lam tinrênga Pathian iam hrangin changpui a nang a ni. Miriami, Hani, Davida, Isaia, Daniela, Nehemia, Mari, Jisua Krista, Paula le mi danghai chongchainahai hman ngai hrangin changpuihai ngai roh. Kho liana vânglaihaiin chu chongchaina khêla khom hla an sak ngaia. Khan, thingtânga mi hai khom thei ang angin hman ngai hrangin changpuihai hrang a ni. Anni chu hla phua le hla danghai khom hoi an inhriat ngai a ni. Lôm taka chongchai hrang khomin inthorhai roh. An chongchai dânhai hmangin zalên taka hman hrang a ni.

Ulian / Puihlinghai: Thuthung Lui le Thuthung Tharhaia chongchaina rêng rêng hai hman hrangin changpuihai hrang a ni. Nî tina chongchai mai hrang khomin fûina pêk a nang. Mimalin mâni le a pôla mani, hla phua anga chongchai le irziak khoma chongchai hrangin hun remchâng siam pehai hrang a ni.

SEN – V

BIBLE IRCHU HRANGA SIAMNA

Bible lesson siamnaa irthokin a thiltum ei infel ual ngai a ni. A thiltum ni nei no'n chu a thotum khom nei thei mah. Khataka khan irchûna tum tak a siam thei a ni. Hitaka hin Pathian changpuina dong hrangin chongchai ngai a nang. Ni nâipanghai lungkhamin lân, an irngai nuamlam hrangin Bible lesson khom siam irfûk ngai roh. Khaanga tho khan nâipanghaiin an inlâppui thei a ni.

Khan, irchutir hranga ni thiltumhai khah a taka hmang hrangin Pathianin nang a changpui theina hrangin a maton tianga sataka lesson lei siam irfûka lei phut hrang a ni. Kha zoia sêngkua memberhai le ni chanpuihai kuanga lesson-ah insîrsôpna lei nei hi a sa. Anni ata khom ngaidân irza ual khoma hmang hrangin nang a changpui thei a ni.

Kha irchutirna irsâng taka khan irchuhai a ta, lômna a hong chang thei a ni.

Tukhom ni sian, vânglai, nâipang, ulian khom Bible irchua hin nuam taka inlômtir an innang a ni. Atûnlai India rama hin sakhua chu tam tak le culture chi tam tak an oma, khaang ngîrhmunah khom an nuna an hmang thei hrang Pathian Thua irchutir hrang a ni. Atûnlai rammuala thil hong tung hai khom hi Bible lesson-ah inlût le inchang satir a nang a ni. Khataka khan irchutuhaiin a ram dingmun angin an nuna Sande Sikul-a hin a`rchutir thei a ni. Khasikin, Christian Education-ah irchutirtuhaiin kha classroom-ah an chang sa theina hrangin inthorna pêk an nang sa a ni. Khaang dênin, irchutuhaiin, nâifara, vânglai le ulianhai khom ngaisakna pêk hrangin inthorna pêk a nang. Eg. HIV/AIDS, tuilian, inriang, innang, nu le pa boi, natna tuang, intakna tuang, hur le nghala omhai khom ngaitua hrangin Bible lesson ata irhmutir hranga malâkna neipuihai a nang a ni.

Hi unit-a hin bung hniin a oma, hihai hih an irzom ngit a ni.

BUNG SÔMHLEIRUKNA – 16

BIBLE LESSON TUMNA

Itho sika mo Bible lesson hi ei tuma?

- **Bible lesson tumnain**, irchutirtuin Bible lesson thiltum hrang
ngaitua theina, kha khan a lesson hrang khom an siam hrang a ni.
- **Hun khom sataka hmang a ni**, A tumna dik chiah fepui khan
hun kha satakin an hmang theia. Class Session-a khom irchutirtu hin nuamin hmang inhek thei ngai mah.
- **Irpumkhatna, a dôntea irzomna**, Khan lesson rêng rêng
irpumkhatna, a dôntea irzomna a omin chu nâipang ta hrangin inhriat a ola. Khaanga, a om theina hrangin chu irchutirtuin plan a siam le a zui a nang.
- **Plan lesson hin irchutirtu a changpui**, Lesson sataka plan
a neiin chu irchutirtu khomin ir-iamzoina neiin class room-ah a pan thei ngaia. Lesson plan siam a ni'n chu Lesson-hai khom irngai nuam a oma. Nâipanghai khom an lômtira. Satakin an irngai nuama, an vong ngai a ni. Plan lesson ti chu a chimrip irchutir tihna anga hmang a ni. Irchutirtu khan inhriat sualna nei maka, a`rchutirna kha a sân an lâp ngai a ni.
- **Hmangrua hmang hrang dâna plan nei**, Lesson irchutirnaa
irchutirtuhaiin millim, lekhaa millim irziak, kuta thil tho, thil irhâihoi ram irlim (map) le a dang danghai khom hmang thei a ni.

Imo Lesson tumna:

A thukhârna khom nâipanghaiin ngaituana fel tak an siam theina ang lampui zong hi a nang a ni. Khaanga malâkna hmangrua pumpuihai khoma hin irchutirtuhai kaihruaina hnuai malâkna hi a ni hrang. A thukhârna hmang hi Bible lesson thiltum a nia, irchutirtuhaiin an ngaituana siama, an nuna hmang ngêt hrang a ni. A lesson irangna irhmutirhai a nanga. Khasikin, thukhârna khom khah intuitir a nanga, a dang tianga inhriatnahai hmanga a thupui sûnga khârna siam no'n chu kha nin hriatna dang khan irchulaihai ngaituana a`rzêltir thei ngai a ni. Thukhârna khom khan irchutirna inmôl sika ngaidamna siam loaia, a khârna chu a bongte, chi hran hran a tak ngêt, ngîrhmun leh irmîl, fel le fiah

5. Thumahruai irziak roh: Thumahruai hih lesson ei irchûna irzompui a nia, a hnungkhônna taka siam ngai hrang a ni. Thumahruai thiltum tak chu atûna nâipang lai omna le an la omna hrang kêra irkal do hi a ni. Khasikin, thumahruai hih a sûnga thu omhai irchulaihai irkal inding a ni mânin lesson-hai siamirfûk a nang a ni. Thumahruai san chu nâipang lungrîl a hîp theia, irchulaihai tuina khom an neitira, thiltho hrangin lungrîl raifânna a neia, a omna hrang hmun taka a hong om thei ngai a ni. Thumahruai hih nâipang thu khom senkhata chu inkunga inthotirhai hrang a ni. Hi thumahruai senkhathai hih hmang thei ni a ti:

- Nî tin nuna thurchi.
- Pathian Thua thurchi.
- Thurchibu atûnlai thurchi.
- Tu mo a`rsâng tak? tia irdonna.
- Hmu thei thil hmanga.
- Koiindang le mimal library-ah irthoka film strip, video film etc
- Lekhabua mi danghai thuhiril lâksuakna. Hihai ang hin Martin Luther, John Wesley, Sadhu Sundar Singh, Pandita Rama Bai,

BUNG SÔMHLEISARINA – 17

BIBLE LESSON SIAMNA

Hianga fe dân kirukhai (six) hih a lesson irsiamna hrangin ngaitua roh. Koiindang tam taka irchutirtu puihlinghai le irchutirtu tharhaiin an hmang a ni. Khaanga khan a sân hi fe dân kirukhai hih an lâp tak taka hmu a ni.

1. Lesson thiltum irziak roh: Sande Sikul irchutir hi a sûnga thu om inher danglamna vaih ni loiin le a sûnga thu omhai inhriattirna vaih ni loiin, irchulaihaiin ngaidân an siamna hranga irchutir an ni. Lesson thiltum hih châbi inkhat ang a ni, a hruî chu anni lesson-ah irngat a ni.

Kha lesson-a khan fel tak, dik takin irchutituhai irnak insuana a bîka a tungna hranga fepuina a ni. Khaanga lesson plan-a khan irchutirtu khom a changpui a ni. Kha thiltuma khan lesson neknôihai khom irchutirtuhaiin a fena hrang le avuana hranghai a changpui thei. A matonna tak le a mongna khom khîr khopin irchûna danghai chu a laia irzom zit ang a ni.

Thiltuma hin irchûna fe dân khom a siam. A phutna le a khârna lesson-a khom hin a`rkainahai hi lesson thiltum tak a ni hrang a ni. Entirna`n, Jisua thiltum – Lk. 19:10; Paula thiltum – Fil. 3:14.

Thiltum chu a bongtein hrilin lân, irchulaihaiin an inhriat hrang a ni. Tho hrang ni itihai ngaitua`n lân, khaanga thoa khan hlochuk thei a ti.

2. Pathian Thu irchu: A`rziakhai tep masa`n lân, hianga irdonnahai

hih nangmaa hin siam roh.

- Hi thu irziaka hin i ang point mo a oma?
- Hi irziaka hin i anga intakna mo ki hmu?
- Hi irziaka hin i anga ir-ang thu irziak mo a om?
- Hi irziaka hin a taka ei nuna hmang hrang hi imo a om?

Student work book / quarterly tep roh. Lesson irchu hranga an isiamna hih irchulaiihaiin hi vaih hi a nih an nuam ang taka lesson-hai irchûna hranga an thil neihai chu a ni. Hi hih nang hrang khoma nang tak chu nâipanghaiin imo an inhriat hrang ti hi a ni. Irchutirna chu irchulaihai irthoka phutin an omna hrang hmun tianga hruai hrang a ni.

Teacher book tep roh. Teacher guide book sũaga thu omhai chu, thu hrilfiana, tho dân le fe dân, lesson irchutir dân, Bible-ah thuhnung le mân tiang le nî tina Bible tep hrang a ni. Bible thuhnung le mân tianga thiltum le nî tina tepa hin Pathiana irchu hrang thupui hih irchutirtu hin a lei hrilfia inruk ngai a ni.

3. **Lekhabu dang suakhai ata changpui hrang lâkna:**

- **Bible Commentary:** Hitaka hin a thu sũaga irchâng omziahai a hrilfia a ni.
- **Bible Dictionary:** Hi thu sũaga a hnung le a mân thil, thurchi, hmang dân le a thumal omziahai a hril a ni.
- **Bible Concordance:** A thu sũaga thu ir-angpui danghai khom ei hmu thei a ni. Entirna'n, Financial Stewardship. Hi thupui hi a danga, i angin mo le kho ziaka mo hmu thei tia hin a changpui thei sa a ni.
- **Magazines, News Papers, Journals, TV/ Radio Programmes, a nî tina thil hong tung hai,** etc: A nî tina thil hong tung hai khom hi tep sa roh. Hi hih Bible thuhai nin sîr zoroa khom nang changpuitu satak ni a ti.

4. **A sũaga thu omhai dungzui anga lesson irfûktir:**

A sũaga thu tângpui omhai lesson-ah irfûktir hrangin hiang hin tho hrang a ni. A thumahrui hi nâipang nun hranga irkal (bridge) a sũaga thu om leh irkoltir a nia, a sũaga thu om khom irchutirtu

Irdonna tam tak hi, lesson tângpui a ni. Irchutirtu mani, le irchulaihaiin mani, irdonnahai sũana an siama hin, a sũaga thu om hih a hong insip thei. Khaanga plan siamna khan irchutirtu'n irdonna le sũana khom a`rziak sa hrang a ni. Khaanga irchûna hranga irdonna tam takhai siam hrangin hi a hnuai ei târinlanghai hin a changpui thei a ni.

- **Factual questions:** Bible-ah thudik tak ni hmu le inhriatna dang ni neina ata irthokin a ni.
- **Interpretive questions:** Thu irchâng ata inhletnahai a ni.
- **Discussion questions:** Irchulaihai ngaidân le omdânhai hong kêlsuana a ni.
- **Exploration questions:** Project-ah intakna omhai answer zongsuak hrangin nâipanghai siam pe hrang.
- **Opinion questions:** A zoroa chu irchutirtu hin nâipanghai ngaidân irdon hrangin va`ntel a nuam ngai a ni.

Prepositional statement-hai hmang: Class-ah sũana ei pêkhai hih Bible irngatna angin irchulaihaiin Pathian Thu khom an sabei ngai a ni.

An hrilfiana thu irchâng hai khom irziak roh: Hi hih Sande sikul-ah irchûna hmangrua tângpui ang a nia; khannisian, hnông (boring) om raka hmang intam ni loi hrang a ni.

A thu hrilhai leh irmil hrangin siaminsatna hmang hrang: Lesson pumpui thu khah irziak ual nang maka. Mânia lei omhai khah târinlang a nang a ni. Nâipang khom donnahai siam le hrilsôp hrangin tho pe a nang. Kha khan va`rpôl puihaia, chong ho`rhlôn va`rhlôn hmang dânhai khom irchûna a tui theina hrangin hmang sa a nang a ni.

Thukhârna irziak roh: Irchutirna thukhârna om loiin chu irkuai thîr bâia nga kai ang a ni. Irkuai pai theituhaiin a kaina hmangrua satak takhai a hmanga. Khannisian, irkuai thîr a om no'n chu itinmo nga a chel thei hrang. Khaang khan, irchûna hi malâkna a nia, Khasikin a

Hihai hih lungrîla vong mai hrang nanghai chu a ni:

- Inhongna chu a bongte a ni hrang.
- Inhongna hin an irhnik lama siam.
- Inhongna hin an ngîrhmun leh irmîl a nang.
- Inhongna hin a thupui leh irmîl hrang.
- Inhongna hin milung innatir loi hrang.
- Irsîrna / ngaidam zongna nei loi hrang.
- Chong nok nok hril ngot loi hrang.

Inhong ti hih chi i dôr mo a om? Lesson phutna hrangin chi 4 a om.

Mihai uksakna nei hranga ngênna: “Lesson ei phut hrang a ni tâka, ni ngaituapui roi.” Hi hih tho dân tângpui le olsam tak khom a ni.

Uksakna an neina hranga hmang hrang: Thu a lût mânin irchutirtu hin Map-hai phara mi tin mithmua inkhâia, kha khah va fe suaka a thu fehài leh a thumalhai irziaktir hrang.

Inentirna hmangin: “Tianlaia hin” hianga hong phut hin mi tin hin irchutirtu tiang hin an en nuam ngai a ni. “Bu chi inthektu hin chi intheh hrangin a fe suaka.” Khaanga khan a sunzom mai hrang chu a ni.

Irdonna fe dân: Irdonna siam hin ngaisak rak loi hai khom hin an lungrîl an pêk thei ngai a ni. *Newspaper le Television-ah Tsunami a hong tho laia mipui a hong insiat dânhai khah nin hmu khan itinmo nin lei om?*

LESSON KHÂRNA:

Irchutirtuhai hin a khârna khoma hin ite inbuai loi hranga sinsiama, zoro dik tak hmanga irningna irhâi inhriat mân daia zoia. Khaang kha a ni no’ n chu kha hun tôite sînga khan irehulaihai lungrîl an buai pai thei zit ngai a ni.

- Thiltum inhriat mai roh.
- Nâipanghai inhriat mai roh.
- A khârna hmang dân chu chi dang danga chongchaina, sin irpêkin, hla sakin, lekha tep inlang mani, irchutirtu hin Pathian indit dân le thiltum fel taka hril loiin itiklai khom khârna siam loi hranga ni.

6. A tho dânhai inthang roh:

Lesson plan kha zoi a ni tâka. Hmangrua danghaiin planned a ni tâka. Atûn chu a fe dân chungchânga lungrîl pêk hun a ni. Mi class lâknaa hmang theia tho dân le fe dânhai 2 or 3 vêl ngaitua roh.

BIBLE LESSON IRSIAMFÔKNAA HMANG HRANGHAI INHRIATTIR

A chungahai hmangin, lesson irsiamfôknahai ngaitua suakin, a hapta sînga hin a sîn khatna tianghai hin lei siamirfûk a nanga, khaanga a tak nuna hmang le tepa khan thil a`rzomtir thei a ni.

- Ni lesson-a khan tumna ril tak kha **nei roh**. Teacher book-ah unit thiltumhai khom en sa roh.
- A thu fe kualnaa irngatna Bible irchânghai **tep roh**.
- Nang a changpuitu hrangin, Commentary, Bible Dictionary le Atlas (Map)-hai khom **hmang sa roh**.
- Class-ah zui hrang outline fel tak siaminsatirin ni uar ual hrang khom ni sian, Teacher (irchutirtu) Manual Book ata **inthang ngai roh**.
- Chongchaina, ennôkna, Bible Study, Bible Reading, Hril irrualna hrang khom hun **siam ngai roh**.
- Class-ah mimal chita innanghai **inhriatmai ngai roh**. An kum anga izir sengin nir chutirna khoma nin **hriat mai a nang** a ni.
- Class-ah irchutirna hin tho dân dang danghai a chunginchôina hranghai **hmang ngai roh**.

contd ..94

- **Tho dân tam tôkhai** hmu thei ata hmangin, objects lesson, drama, stories sword drills, questions and answers, discussion, writing, buzz groups-hai hih intakna lai khoma changpui thei a ni.
- Inhrilna ringot hih irchu ni maka, irngai ringot hih tho a ni no sikin, insîr pehai ata irthokin a changtuhai ngêtin a taka insuaktir theina hrangin a tângpuia tho suakna hrangin ngaituana **siamirfûkna nei roh**. Khataka khan irchulaihai inhrilna an liantir thei a ni.
- **Irchulaihai irdonna nei ngai roh**. A sâm dânhai nin hriat no'n chu sîn dang nôka hrangin ngatua'n lân, class-ah hrilsôp hrangin irdonna khom irpe ni ngai ri se.
- Kha irdonna khan irchulaihai hrangin a sân **chungtuarna an nei** ngai a ni. Pathian Thu sînga omhai khah ngûk takin eninfel an tum thei ngai a ni. Hiang hin irdonna khom siam ngai roh. Tu mo? Imo? khôn mo? Itika khan mo? Itinmo?
- Irchulaihaiin mâni nuna hmang thei hrang lam ngaitua inlân. A hmang hrang lam khom **rêl infel pe** hrang a ni.

BIBLE LESSON TUMNA TÂNGPUI

Tarik (Date) :

Class:

Lesson Thupui (Title):

Bible irchâng:

Lesson thiltum:

Lesson phut hrangin itinmo plan ei lâk hrang:

Main points le irchutir fe dân hrang lamhai:

- 1.
- 2.
- 3.

Main Point-hai hmang dân hrang:

Nâipanghai an sinthônaa tuina lama kal an chôi theina hrangin, itinmo plan (tumna) ni nei:

Khârna hrangin itinmo plan ni nei:

EVALUATION (IRSÛTNA):

Itinmo irchûna hmanga hin enirkhîna hmang a ni ngai:

IRCHÛNAA HMANGRUAHAI HMANG A NANG:

The Bible & workbooks, flannel graph, film strips or slides with projector and screen, pictures, pencils, paper, crayons, music, and any items used to present the lesson.

BIBLE LESSON KHÊLA POIMO DANGHAI

LESSON PHUTNA HRANG:

Irchutirtu mophurna chu a bula irthoka nâipanghai tui hrang lam ngaitua hi a ni.

- An indit dânhai hmu tum roh.
- An tuinahai kha vong indet roh.
- An nuam hrang lamhai boiruak siam ngai roh.
- Thilthoin inhartirhai roh.

Thurchi insîr	Object Lesson
Lecture	Tepa hlochukna
Millimtehai hmangin Chongirkhekna	Inentirna (Case Study) /
Mita hmu thei thil	Hla irchûna : Hla sak le
Thil inentir	Entonnahai
Ram irlim (Map) irchu	Blackboard, Bulletin Board &

Hiang hin irchutirna tho dân tômte hrilfia a ni:

Thurchi insîr: Hianga tiana thuhai hril hih khopui le khotetai laia a pâla kum hran hranhai laia thu inhriina hmang dân inlâr tak a nia. Hi hih music (irhai) le paintings ang hi a ni. Khaanga thurchi kha irsôn mai thila hong om hrang le vârna nei taka a lungrîla a hong om theina hranga ngênna ang a ni. A tângpuiin thurchi tin hih a fe dân ar ang dêna a ni. Thurchi tin hih chi thumin a om ngai:

Thurchi Thuma: Thurchi thuma hin irchulaihai lungrîl a kailût thei ngai a ni. A tôite, nuam om tak, thilthoa thurchihai pêk a nang a nia, a phut lam khom lam tam taka tho thei a ni. Entirna'n - "Nupang inkhat thurchi mi dang changpuina nuam mi tak thu" sîn khat chu mi inkhat insûnga a zu hmua, thil inkhat beidongna a om pehai tiin a zu hmusuaka. Khanchu, a`rdonhaia, . . . khaang khan kha nâipangte thurchi khah suiirzom maia, Naama changpuitua ni II Renghai 5:1-27). Kha zoiin, a dang entirna a hmang nôka, irdongna a phut nôka. I dôr hin mo Taj Mahal nin hmu ta? hihai anga tho hrang a ni.

Thil hong om maihai le thurchi hekna tiang: A thupui uala hmang hranga khom hin thumaa thurchi leh irzom hrang a ni. Entirna'n II Renghai 5:1-27 le a thurchia omdânhai inlangtira irziak suaka, khaanga thurchihai hmanga khan a thurchi hekna tiang ni pan mai a nia. Thurchi hekna pan maia khan irchulaihaiin a phuta thurchi ni ihmang khah a`rângpui theina hrangin a changpui thei ngai a ni.

Thurchi khârna: A thu khârna khah a bongte hrang a ni. Irchutirtuhaiin irchulaihai hril nôka, a thurchihai khah an inhriat theina hranga kaikhômnaa khom hin a kum anga pâl tinhai irngatna nei hrang a ni. Beginner-hai leh chu irchutirtuhai hin thurchi inlangtir hranghai an nuam ngai a ni. Primary-haiin chu a thurchi hril nona lâkkhôm an

SEN – VI IRCHUTIRNA DÂNHAİ

Irchutir hrang lam dân hih a sân a poimo tak taka. Khaanga fe dânhai hmang hin irchutirtu hin a`rpêkna le a iamomna hin a lungrîla a hril suak thei ngai a ni. Irchulaihai inhriat theina le an irhnik lam anga irchu dân lam hmanga hin a sân an lâp thei ngai a ni. Khaanga lesson-hai tum ang taka ni hong irsiam suakin chu Irtha Irthiang chu a hruaitu hrang khomin iamzoi roh.

A tho dân le fe dân chu irchutirtu hin irchulaihai kuanga inhriatna, ngaidân le thiamna a pêk nôk mai dân hranga hmangrua a ni.

**Hi sen ruka hin bung thum a nei:
Bung 18: Irchutirna dânhai
Bung 19: Irsûtna lam dânhai**

BUNG SÔMHLEIRIATNA – 18

IRCHUTIRNA DÂNHAİ

Mimal tin hin irchu dân lam hni hin a om. Inkhatna chu lungrîl tonna, kha khah: hmua, mikuara inhriatna, hnâra mirim inhriat, takpuma a lum le a dâi inhriatna, a thum le a al inhriatnahai hih taksa bunga inhriatna ringa inhriatna hin a irchu thei a ni. Inkhat nôk rêk chu hrilsuakna ata irthokin le ngaituana, chongna, inhrilna, thil tho hin irchutuhaiin irchu thei a ni ngai.

- Mihai lungrîl lâk dân le fe dânhai hmanga hin chu irchutuhai
hin mihai irngai nuamna a hlo thei sa ngai a ni. An irhnik lam angin a hrila, an lômtir thei ngaia, khaanga nuamna khah a siam irfûkin a`rchutira, inhriatnahai (senses) lampang hmangin, a bîkin a hmutu le mikuara inhriattuhaiin an irngai nuam ual ngai a ni.
- Lungrîl lâk dân irchûna fe dân hmanga hin chu irchutirtu hin
nâipanghai a`rsontira, an ngaitua suaktira, an chongtira, an thotira, an sintir sa ngai a ni.

Jisua Krista khom hin lungrîl lâk dân (impression) le expression fe dânhai a hmang sa ngai a ni. A hmang dânhai hong en ei ti:

A KUTA BIBLE: A ‘kuta Bible’ ti omzia chu irchutirtu kuta Bible omna thu hrilna ang a ni. Sande Sikul chu Bible Sikul ang a ni. Bible chu text book a nia, khataka irthokin irchutirtu hin a`rchutir hrang a ni. Irchutirtu hin a kuta Bible a omin chu, nâipanghaiin an mahrip ngaia, an iama, Pathian Thu chu an hlîmen hrangin a irchutir hrang a ni.

Itinmo Bible ei hmang hrang?

- Lesson-ah text-hai tep hranga Bible a ni.

- **Bible hi itinmo ni chel hrang:** Bible sũaga khan kha thu nin

sîrna taka irchâng khah indang roh. Bible sataka indang chu hmangrua satak a ni. Khataka khan Pathian Thu hi biak hrang ni loiin, Pathian hi biak le a thuhai hmanga irchutirhai lem hrang a ni.

- **Sikul lâklût nâipangtehai makunga khom, kuta Bible inhre mai hrang a ni.** Khataka khan sin a thothei ngaia, irchutirtu hin, “Hi hih Pathian Lekhabu, Bible ata ei irchu hrang chu a ni,” a iti hrang a ni.

A pâlpuma mi kha pâl hnua zêkin:

1. Pâl khatna kha ‘A’ Irchutirna dân hmanga an lungrîl a lâknahai
hrilsôpa, inthîrtir / irhmutirhai hrang a ni.
2. Pâl hnua ‘B’ Expression-hai hmang dân insîrsôpa irhmutirhai
hrang a ni.
3. Kha zoia chu a pâl tinin voithum vêl impression hmanga irchutirna
hi inthotir ni ri se. Kha hnunga chu mâni dinghmuna
h m a n g
d â n
hranghai hrilsôp ni ri se.
4. Inthotir hrangin pâl tinhai irchulaihai khah fe dân hmang hrang
lamhai hmanga khan fe dân lampui inkhat kha irfûk lam takin inthotira,
kha a tho zoiin
chu, irchutuhai fe dân ir-anghai inthotir hrangin,
mophurna pêk ni ri se.

LUNGRÎL TONNA (IMPRESSION) HMANG DÂNHAİ:
Irchutuhai hin impression an hmangna tak chu irchulaihai lungrîl le

an om ngai a ni. Proposition va hriltu khan an langtir bak ngaia, kha hnunga Opposition-ah hriltu khan donna a hong pêk ngai a ni. A voihnina chu Opposition hriltuhai khan an va hril baka, kha zoia Proposition-haiin an lei don nôk ngai a ni. An ruaia thuhrlituhai khan zoro siam pehai a ni ngaia, a hnungkhônna taka mipui tiang irdonna an nei ngai a ni.

Brainstorm: Thu intaknahai kêlsua'n irchulaihaiin ngaitua suak hrangin pêksuak an ni ngai. Kha khan an lungrîla om tak khah blackboard-a hin irziak suakin an om ngai a ni. Khataka khan insîrsôpna kha class-a itinmo hmang a ni hrang tiin rêl a ni ngai.

Handwork: Hianga hih pâl tin hin hmang sa thei a ni, senkhat chu paper le lekha danghai hmangin millim le dûrhai siam a ni ngai. Pilpokhai hmangin thurchi insîrna anga hmangin an siam suak ngai a ni.

Workbook: Hianga hin mimal tin hin an nei ngai a nia, hi hih questions le Answers, thiltho le zongsuaknahai hmangin ar angnahai insip hrangin thilthônna nei a ni ngai. Hi thil hmanga hin Lesson-ah intuaitharna le hrilsôpna khom a hruai insatir ngai a ni.

Drama: Thuthung Luia khom khan Pathianin hianga drama hih a hmang a ni. Entirna'n – I Renghai 18-a hin Pathianin Israel mipuihai inhriat theina hrangin a hmang a ni. Hianga thoa hin irchulaihai hrangin irchûna satak a pêk thei a nia, lungrîl ngaituana, taksa, khotâng, irtha thil le insâpna dika khom hin a bâia satakin an inpuangtir thei a ni. Hianga hmang hrangin chi tam tak a om a ni:

1. Skit: A tôite hmanga inlangtirna hi a phut tiang mani, a laia le a mongna tiang mani hin hi thudik hi insûnga a lûtpui theina hranga inlangtir a ni ngai. Hi hih Juniors, Teens, Youth le Adult-hai hranga hmangrua satak chu a ni.

2. Story Play: Hi hih thurchihai hmanga sin inthotir ang a ni. A bîkin Primaries le Beginners hrangin a ni ual.

3. Role Play: Hi hih tôitea atûnlai intaknahai thîra mân tianga lei irsiamfôk ual ni loa, insîrsôpna le irzui suam a ni, Juniors, Teens le Adult-hai hrangin hmang ual a ni.

Junior-haiin chu a thoa inlangtira, a thurchi irziaka hmangin map-hai, hospital-ah va lênga hla sak le damloihai chongchainahai anga hmanga hin an nuam ngai. Vânglai (13 - 19) le puihlinghai hi, hi thurchihai hih ngaituuhai sian, an hringnuna hmang a nang.

Inhriat hrang: *Thurchi hril hih lungrîl tônna lama irchutir dân a nia, hrilsuaktu tianga irchutir dânna khom lût sa a nih ti inhriat a nang.*

Lecture: Thoibop hai le puihlinghaiin chu minutes 25 - 30 ten irngai maina an nei ngai sikin, lecture hi hmang a ni ngai. Lecture fe dânna hin questions le answers siama, hrilsôpna om hin an lâp thei ngai a ni.

Audio-Visual Aids (Mita hmu thei): Hianga hmangruuhai hi chu a tu tu ta hrang khomin hmang thei a ni. Irchulaihaiin an lungrîl an pêka, tuina an nei thei sa ngai a ni. Hianga hmanga hin mihai hmu hranga Jisua'n a lei ihmang chu – Pârtehai, vâiphin, vatehai le a dang thîr poisa, nâipang, bu chi inthektu, etc hai hih thutak irchutirna hrangin a hmang a ni.

Atûnlai Koiindang senkathaiin irnak insua overhead Projector, C.D. hmangna, Tape recorder etc. Khannisian, ei rama hmun tam taka hin sumpuan intakna le irchutirtuhai khom hianga irhmu suaka hmang hranga hin irchûna hrang a satak a ni ruala hin, intakna a om a ni. Khasikin, hianga hmang theina hrangin Pathian kuanga zong le Irtha Irthianga changpuina hranga chongchaina ei nei hrang a ni.

Blackboard: Blackboard hi tiana thuhrlil, lecture question le answer siamna le tho dân dang danga hin a hmang thei ngai a ni. Ei rama khom hin Blackboard hmang hih Sande Sikula-ah an hmang a ni. Senkhat chu banga inkhâi le inkhop khomin an hmang sa ngai.

Pocket Board: Pocket Board chu Calenders, Greeting cards, Invitation cards, Envelopes, etc irthoka siam thei a ni. Chângvong irchutirna hrang le lecture story le thuhrlina tângpui (main points) târinlangna hrangin a sa a ni.

Hla Irchûna (Hymn Study): Hi hih thoibop hai laia hin hmang uar ual tak chu a ni. Irchutirtuhaiin irchulaihai leh hla sak dânhai irchutir le inthorna pêk le a sûnga hla thuhai inhrlilhai a nang a ni. Irchulaihai hih a pâla zêkhaiin atûnlai dinghmun anga hlahai irchutira inthorna

inzinna irthok ata khah sinthohai irziaka lei omhai khah atûnlai dingmun ata irthoka hmanġ dânhai irchutir a nang. Khaanga atûnlai Koiindang pâl dang danghai lai khoma hin irchulaihai Koiindang sinthôna lama irpêkna nunhai irhmutir le sinthôna hmunhai ngaitua suak hranga inthorna pêkhai a nang a ni.

Object Lesson: Hi hih pâl tinhaiin hmanġ thei a ni. Irchutirtuhaiin a omziahai fel tak taka hrilfia pehaia, a bîkin Beginner le Primary-hai Jisua Krista sintho irkhêlna masa taka thuhai John 2-naah ei hmu angin inhriat theina hrangin Grapes tuihai môka tui leh hmanġ hi a sa a ni. Hi tho dân hih Junior, Intermediate le Puihinghai ta hrangin a sa.

HRILSUAKNA (EXPRESSION) HMANġ DÂN:

*Kin hriat le ki `rnghil
Ki hmu le kin hriatmai
Ki tho le kin hriat thei.*

- Old Chinese Proverb.

Hrilsuakna (Expression) hmanġ dân satna hin chu irchulaihai inhriatna sa`n a`rsôntir ngai a ni. Expression hmanġ dân hi chi hran hran a om a ni. Va thoa tho le irchua inhriathai hi a ni. Expression hmanġ dân senkhathai chu hianghai hi a ni:

Question le Answer	Assignment	Mural	Brainstorm
Project	Problem solving	Collage <small>(banga irlim irziak)</small>	Handwork
Buzz Session	Case Study	Panel Discussion	Workbook
Symposium	Bible/Book Drill	Debate	Drama .

Questions le Answers: Mi i anga kum khom ni sian, hi hih hmanġ thei a ni. Irdonna khom chi tam tak a om a ni. Irdonna inlâr ualhai chu:

- **O / ni ma, tia irdonna:** Lesson ennôkna le Bible Quiz-ah hmanġ ngai a ni.
- **Rhetorical questions:** Hi khom hih lesson ennôknaa hmanġ ngai a ni.
- **Thudika irnghata irdonna:** Thudik inhriat hranga

- **Ngaituana inhartirna irdonna:** Irchulaihai hin ngaituana nei hranga changpui le thutûkna siam hrang a ni.

Project: Hi hih irchulaihai hin thil inkhat a thôna thu a nia, kha khah lesson leh irzomna nei hranga a ni.

Buzz session: Group chînte tehaia zêka, i dôr tôk mani chu titina nei irruala, kha hnunga a group pumpuia report pêk nôkna nei hrang a ni. An lei insîrhai khah irchutirtu hin belsa nôkna a nei sa ngai a ni.

Symposium: Thupui chungchânga a bongte hin hrilna neiin. Hruaituhaiin thupui dang dang an hrila, kha hnunga khan member danghaiin hrilsôpna an nei nôk ngai a ni.

Assignment: Group member-hai hin sintho hrang, essay-ah irziak, etc pêk an ni ngai. Hapta khat / hni hnunga Group pumpuia report pêk hrangin sinthôna nei a ni ngaia, kha zoia titina khom a om nôk ngai a ni.

Problem-solving/Case Study: Intakna thua mimal / Group hin an dâipaina hrang ngaituana a nia. Hi hih Case Study ti leh thuhmun a ni. A tak ngêta a mithmua intakna irchuin, thil omdânhai thîrin an dâipaina hranga lampui ngaituana.

Bible Drill/Sword Drill: Mâni kuta Bible chôia, pharin, tepa hrilfiana nei hrang a ni. Hiang hih kum hran hran laia khom hmanġ thei a ni.

Mural/ Collage: Irchulaihai chu Magazines/Newspaper-haia irthoka millimhai lâkkhôma inthor an ni. Khaanga millimhai khah century card/poster card/char card-hai hmanga dettaka thutak hmanga siam a ni ngai.

Panel Discussion: Panel discussion hih tum ngit le tum kher ual loi khomin hmanġ thei a ni. Thuhritu hin chu thupui hmangin a hril ngai a nia, minutes 3 mani 5 mani hun hmanga pêk a ni ual ngai. Khasikin, tukhomin irdonna an siamna hangin Panel hin chu inhong mai ngai a ni. Hitaka hin thoibop le vânglai, puihinghai khom hmanġ thei a ni.

Debate: A thupui hi inthangin a om ngaia, a group khom team inhni hin sen a ni ngai. Proposition le Opposition hi a ni. Kha pâla mihai khan a thupui angin debate kha siam a ni ngaia, e.g. nupang le pasal

- Dikna chongbâi hmangin rual angin siamhai roh.
- A nî tin irzôm dênin chongchai pehai roh.
- Ni kuanga om hi a hoiin inhre ri sehai.
- Nang innanghai sian, ni lungthungna le enkol dân, uksakna le ni ngaituana hmang dân khom hmu thei ni ri se.

BUNG SÔMHLEIKUAKNA – 19

IRSÛTNA LAMA THO DÂN

Evaluation ti hih irkip taka irsiamna le hlochuk taka pêksuak theina anga poimo a ni. Hihai inhni hmanga hin evaluation ti chu irkop a ni. Masôn maina hrangin Sande Sikul irchutirtu hin a hlutzia hi ngaitua suakin, an hriattirna hin a`rvêng insa ngai a ni. Hitaka hin inlâp taka a`rchutir thei dân hranga irchu dân lam inkhat chu a ni. Irchutirtu`n hianga hin a`rdon thei ngai a ni.

1. **Irchulaihai kuanga:** A`rchu ngai mo? Itinmo a hong don nôka? Irchûna lama hin an tui dên mo? Nghâkhmo takin a chang sa mo? Irdonna a siam mo? Irdonnaa an sâмна khan an irchu ngêt a nih ti a târinlang mo?
2. **Târinlangna chungchâng:** Lesson hin dik taka plan a nei mo? Irthekindarh taka insîrhai hih a dik tôk mo? Class room le a kôlvêl irchûna hmangin a`rfûk dên mo? A tho dânhai hmang hin a`rfûk dên mo?
3. **Kei teh itinmo:** Lesson chungchângna hin ki tho hrang ang hin ki tho mo? Ki tho loi hrang hi imo ki itho? Imo tho loa ki iom? Ki`rchûna lesson-hai hih an lâp tak tak chu a ni mo? Khaang khah a ni`n teh itho sika mo? Khaang khah a ni ual no`n te, itho sika ni loi mo? Ki`rchûtirna hi an lâp ual theina hrangin i ang mo ki tho thei hrang? Nâipanghaiin an nî tin nuna an hmang hrangin ki changpui ngai mo?

Irchutirtu masôn hin chu thil a`rchûna hlutzia a ngaitua ngai: (1) Irchulai, (2) Lesson le (3) Ama ngêt. Inhriat takin a tho, chongchai pumin note-hai a siama, inkhômnaa hmang hrang record a vong mai ngai a ni. A record-hai khom khah târinlangtir hrang ual ni maka, mi dang kher mita târinlang nang ual maka, Pathian le irchutirtu nina khah an hriat a ni. Khannisian, irchulaihai nun a zu tôn hrang lam a ngaitua a ni.

Irchutirtuhai an lâp theina hrangin chu, irchulai hin a`rchûna

om sikin hiang hin tho a nang:-

1. Nâipang nunchan a satna hrang anga an satna chu Kristian
irchûnaa hin irngat a ni. "An raa hin inhriat nin ti," Jisua'n a ti.
2. Kristian irchûnaa irchutirtu changpuina hin a nâipangin a changpuia
irtha tiang le lungrîl tiang a`rsônzia a inhriat hrang a ni.
3. A`rchûnaa changpui theina hrangin a`rsônzia a inhriat hrang a ni. Irtha tianga irsônlianna hrangin i ang mo a innang?
4. A`rsônna chu irchutirtu irchûnaa hin irngat a ni. Khasikin,
irchutirtu hin a`rchutirna chu an lâp mo ti a inhriat hrang a ni.
5. Irchulai masônna chu a fe maia; khaangin, irchutirtu hin irchulai
chungchânga evaluation a nei mai a nang a ni.

Irchutirtu hin evaluation a neinaa a inhriat hranghai chu:

* Questionnaires	* Descriptive records
* Rating scales	* Autobiographical records
* Score cards	* Personality scales
* Life situation tests	* Case studies
* Conduct tests	* Diaries
* Attitude scales	* Character growth tests of various kinds.

Nâipanghai laia Evaluation hmang dân: Nâipanghai pa khan a nâite kha irdongna kha a sâm thei no'n chu irchutirtu irdongna kha a sâm pe hrang a ni. Khaang dêna irdongna khah insûng tianga hrang khom siam pehaia, hapta thum zoia kha donna kha hong chôi hrangin ngênhai hrang a ni. Khataka khan irchulaihai insûnga ni chaih zoroa

- Khotâng, Koiindang le sêngkuaa nâipanghai leh hin irruai satna
mo a siam?
- Mi danghai innangna hin a chongchai ngai mo?
- Irdâina thil a neihai hih mi dang sêngkua le a tualbômhai a sem
ngai mo?
- Innang, inriang le damloihai a ngaisak ngai mo?

Thoibop, vânglai, puihinghai Evaluation hmang dân: Hi a hnuaiang hin lei ngaitua rei:

- A hloma Pathian biak
- Mimala chongchaina nun
- Pathian Thu tep
- Sêngkua mihai leh irhletna
- Irpêkna le sinthôna dik
- Khotâng le Koiindang irrolna
- Sêngkua sinthôna le tualbôm kêra
- Iamna dang neituhai ngaipoina
- Dikna irzuk
- Intakna kêra, buaina, irsamna, thiarthâkna, roirêl dik loina le
en ir-ang loina kêra tuang thei.
- Mi dang nuamna le tuina kêra sinsiam thei.
- Rambung satna le mâni rama irpêkna
- Pôl dang Koiindang laia khom tuina nei
- Nupa le irchutirtu hranga inhriatmaina
- Pathianin lung nang a thung anga nir chulaihai khom mâni nâite
anga pom thei hrang a ni.

- May, H.G.,
1974 *Oxford Bible Atlas*, (2nd Edition)
London: Oxford University Press
- Paulus, Vimala
1986 *Introducing Christian Education*,
Bangalore: CLS
- Prabhakar, Samson
2003 *Essays on Christian Education and Liturgy*,
Bangalore: SATHRI / BTESSC
- Rao, Prasada, B.D
1999 *Christian Education for Social Victims*,
Chennai: CSI
- Ryburn, W.M.,
1934 *The Theory and Practice of Christian
Education*,
Madras: Oxford University Press
- Stacey, W. David
1979 *Groundwork of Biblical Studies*,
London: Epworth Press
- Taylor, Marvin, J., ed.
1976 *Foundations for Christian Education in an
Era of Change*,
Nashville: Abingdon
- Thomas Best & Dagmar
Hellen, (eds)
1995 *So We Believe*,
Geneva: WCC
- Westterhoff III, John. H,
1973 *Values for Tomorrow's Children*,
Philadelphia: Pilgrim Press
- Zuck, Roy B, & Clark, Robert, E
1975 *Childhood Education in the Church*,
Chicago: Moody
- Bhagwat, P.G.
1942 *A short History of the India Sunday*

BUNG SÔMHNINA – 20

CLASS ROOM-AH IRKAIHRUAINA SA

Nâipang intoitir chian le dâihreka inomtir nêkin irkaihruaina nei hin a sa ual a ni. Discipline irkaihruaina hi “Irchutirtua siam” a nia. Disciple chu irchulai a ni. Sande Sikul irkaihruaina sa hin chu a nun a`rchutira, ngaidân le omdân a kaisângtir ngai a ni. Discipline hih training anga irngai a ni`n chu irchutirna hin ni ngaidân danglam a ta, nun irnêмна nei insa ual ni ta, a satna tianga hin chungtuarna, irchutirtu hlochuk tak ni ni ti.

Irkaihruaina hin intakna a neia, a sanhai zongsuak hin chu a`rzâng dânhai chu hmu thei a ni. Hi a hnuaiang ang hin ngaitua`n lân ni ngârhmun izirin indanglamtir thei a ni.

1. **Thil irfûk dân le hmangrua:** Toihnêl (Chair) toina sa rak loi, hmun sa rak loi, vâ sa rak loi, le boiruak sa rak loi le a sâna lum, irhâi tamhai hin irkaihruaina an châi thei ngai.

2. **Irchulaihai:** Nâipang le thoibop tuina tiang, lungrîl tiang, khotâng tiang, taksa thil tiang intakna neituhaiin chu ngaituana, lungthungna le inhriatthiamna hi mi dang ata irthokin an innang a ni. Hi a hnuaiang ang hin ngaitua inlân:

Inchâina ata irvêngna
Neitu nina inhriatna
Enfiana hrang zoro sa siam
Lungthungna le inrenna
Zoina le hlochukna
Hringna hranga thiltho
Chita ata zalênna
Irrêlbôlna ata hrungna.

Irchulaihaiin intakna an tokin, an omdân dik loihai chu chongchaina le a sanhai inhriat ei tum hrang a ni. Khaanga a`rzângtirna hrang khom ei ngaitua a nang a ni. Irchulaihai innang inhriat hrangin irchûna neiin, Sande Sikul-a hin irlungkhamna boiruak sa siam intakna donna ang chu a ni.

3. **Sûngkua le Nupahai:** Lôm loina le lungthungna irsam le inhrip taka enkol, zu inrui, hur le nghal, Drug abuse, etc hai kêra hin nâipang ta hrangin an milung a`rzêltira, thil hmu thei ngai mahai a ni. Hianga intaknahai donna hi chu thil olsam ni maka, chongchaina le bei tak taka Pastor-hai koia, le Sande Sikul irchutirtu le hruaituhai laia chongchai pehai a nang a ni. Kha khan nâipanghai laia nun saloi a vong dânhai khom hih irpôlpuaia counselling sataka neipui an nang a ni.

4. **Irchutirtu:** Irchutirtu hin irkaihruaina lama intakna siamtu khom a ni duai thei. A san chu Lesson irsiamna sa rak loina, a nang kher ni loia chong rak, inkhôm fe zoroa uksak rak ngai loi, irchulaihai khom lungthung rak loi le inhriat ualhai loi, a lesson-ah tâima rak loi. Hiang thil om sika hin nâipang tianga hin tui nona, ningmurna etc khom an tung ngai a ni.

IRHRUAINA SATAK SÔMKHATHAI
• Classroom irthiang tak le fâi taka mihai lungrîl tok thei tôka siam hrang a ni.
• Chong dâi, lungkham, chong fel le irchulai tianga thîr ngita irchutirna
• Omdân sataka siama, omdân saloi inrang taka irngamtir theia. Irchulaihai rêl infel thei hrang a ni.
• Thil tho`nsualtuhai class lâk zoia thunei taka inlangtir
• Lesson sataka lei siamirfûk le a changtuhai hin irchûna taka sinthôna hmangpui
• Nir chulaihai an mimala inhriathai hrang khomin zoro hmang roh
• Class-a khom hin irchulaihai chang sa hrangin kaihruaiin lân, mâni Class ang chita inhriatna pêkhaia, nang hranga poimo angin nang irngai ri se.
• Intakna a nei mo zongsuakin lân, kha intakna kha itinmo khôk tho roh.
• Class zoia a mimalin kha intakna khah infel tum roh. khataka khan insualna nêkin, nang kha mahrip nang pe ual a ta, det a ti.

BIBLIOGRAPHY:

- Abraham, K.C.
1996
Liberative Solidarity,
Tiruvalla: Christava Sahitya Samiti
- Baly, Denis,
1958
The Geography of the Bible,
New York: Harpers & Brothers
- Barclay, William
1959
Train Up a child,
Philadelphia: Westminster
- Davies, J.G (ed)
1986
A New Dictionary of Liturgy & Worship,
London: SCM
- Eavey, C.B
1964
History of Christian Education,
Chicago: Moddy
- Freire, Paulo
1973
Education for Critical Consciousness,
New York: Seabury Press
- Grollenberg, Luc.
1959
The Penguin Shorter Atlas of the Bible,
Middlesex: Penguin Books
- Hakes, J. Edward, ed.
1964
An Introduction to Evangelical Christian Education,
Chicago: Moody
- Hill, Reginald J.,
1962
Sunday School Teaching,
London: Scripture Union
- LeBar, Lois E
1958
Education That is Christian,
Westwood, N.J: Revell

AISSA

CHRISTIAN EDUCATORS' TRAINING MANUAL

Edited by:

Ipe Joseph
K. Lungmuana
E. Leelavathi Manasseh
B.D. Prasada Rao.

All India Sunday School Association
(AISSA) 2005.

CHRISTIAN EDUCATORS' TRAINING MANUAL

Edited by:

**Ipe Joseph, K. Lungmuana
E. Leelavathi Manasseh & B.D. Prasada Rao.**

**ALL INDIA SUNDAY SCHOOL ASSOCIATION
(AISSA)**

Christian Educators' Training Manual

**Copyright: All India Sunday School Association
tion
First Edition 2005**

**This Christian Educators' Training
Manual is published**

by

**All India Sunday School Association
(AISSA)**

**Plot No. 83, 3rd Cross, Threemurthy Colony,
Mahendra Hills, Secunderabad – 500026, India.**

Tel : 040-27737576 (O), 040-27737558 (R)

E-mail : sundayschoolindia @yahoo.co.in

Printed in India by
Jeevan Institute of Printing